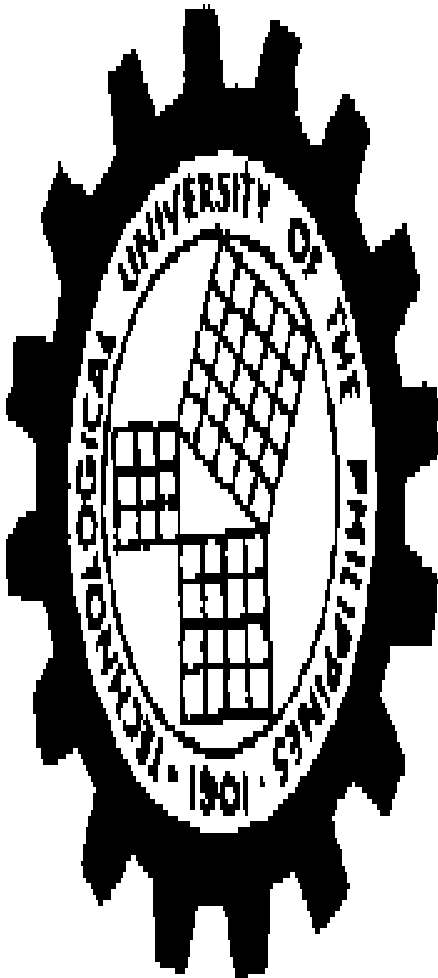


RETORIKANG PANGKOLEHIYO

Batayang Aklat sa Filipino-2



Inihanda ng Kagawaran ng Filipino

Technological University of the Philippines, Manila

PAUNANG SALITA

Ang **RETORIKANG PANGKOLEHIYO** ay nagkaroon na ng malaking pagbabago at pagdaragdag na ginawa sa layuning maiagpang ang aklat sa bilis na takbo ng panahon at mga pangyayari.

Layunin din ng aklat na ito na makatulong sa mag-aaral na madagdagan ang kaalaman hinggil sa mabisang pakikipagtalastasan bilang karagdagan sa Filipino I na kinukuha ng lahat ng kurso sa kolehiyo.

Kailangang mag-ibayo ang kasanayan sa pakikipagkomunikasyon upang maharap ang hamon ng mga pagbabago at kaunlaran sa mabilis na pagsulong ng daigdig,

Kung kaya't nagkaroon na ng mga pagsasanay sa aklat na ito upang maging mabilis at makabuluhan ang pag-aaral ng kursong ito.

Ang aklat na ito ay inilaan para sa teknikong mag-aaral. Pangunahing layunin. nito na matugunan ang malaking pangangailangan sa makabagong kalakaran sa pagtuturo ng mga kursong pantekniko.

Ang aklat na ito'y nahahati sa anim na yunit na inilahad sa magaang paraan. Naglakip din sa aklat ng halimbawa sa pagsusuri't kritisismo ng iba't ibang akdang pampanitikan na magsisilbing huwaran ng mga mag-aaral sa kanilang paggawa.

Mahalagang nilalaman ng aklat na ito ang tungkol sa mga saligang kaalaman sa wikang Pambansa at ang paksang pantekniko bilang lunsaran sa paglinang sa iba't ibang paraan ng pagpapahayag na malinis, maaayos, disente at nagtuturo ng mga may kabuluhang mga uri ng pakikipagkomunikasyon.

Tungo sa mabisang pakikipagtalastasan, ang aklat na ito'y binubuo ng mga aralin para sa higit na ikauunlad ng mga mag-aaral hindi lamang pang-intelektwal gayun na din sa paghubog ng kanyang katauhan upang maging higit na kapaki-pakinabang sa uri ng lipunan na kanyang gagalawan.

Ang bawat bahagi ay may mga halimbawa na may kinalaman sa Balarila at Retorika bilang pantulong sa paglinang sa mga kasanayang pangwika.

Sa lahat ng may-akda ng mga aklat sanggunian na ginamit, ipinararating ng mga may akda ang taos puso nilang pasasalamat.

Ang mga may-akda:

Marcelo B. Apar
Mario C. Climaco
Thelma C. Serrano
Rosario V. Nicdao
George R. Ramisan
Ricardo G. Origenes
Ferdinand D. Piñon

Yunit I- Retorika: Pasimuno't Dulo

A. Kasaysayan at Depinisyon ng Retorika

Retorika- (**rhetor**: < salitang griyego, - isang nagsasalita sa publiko – **public speaker**)

Sinasabing nagsimula ang retorika bilang isang sistema ng pakikipagtalo sa Syracuse, isang isla sa Sicily noong ikalimang siglo bago dumating si Kristo. Makaraang bumagsak ang kanilang pamahalaang diktaturyal, ang mga mamamayan doo'y binigyang pagkakataong dumulog at ipagtalo sa hukuman ang kanilang karapatan sa mga lupaing inilit ng nakaraang rehimen.

Ang marunong na si Corax, ang nagpanukala sa mga tuntunin sa mga tuntunin ng paglalahad sa argumento. Ayon sa kanya , upang makuha ang simpatiya ng mga nakikinig kailangan ang maayos at sistematikong pagpapahayag ng mga katwiran.

Nakasentro ang kanyang pamamaraan sa talumpati na kakikitaan ng limang mahahalagang elemento: ang proem o introduksyon; ang salaysay o kasaysayang historikal; ang mga pangunahing argumento; mga karagdagang pahayag o kaugnay na argumento; at ang perorasyon o kongklusyon.

Naimbento nila ang retorika sa layuning makahikayat at mapunuan ang anumang pagkukulang sa mga kongkretong katibayan. Makikita agad natin dito na sadyang ginagamit ang retorika sa pag-apila sa emosyon at di gaanong binibigyan ng diin ang katumpakan at kalakasan ng argumento.

Ayon pa sa mga Sophist (katawagan sa pangkat ng mga matatalinong tao noon), ang retorika'y aangkop sa pagtatamo ng kapangyarihang politikal sa pamamagitan lamang ng kanilang pagpapahalaga sa paksang ipinaglalaban at istilo sa pagbigkas.

Mariing binatikos naman ito ni Socrates, sa pagsasabing walang hangad ang mga Sophist maliban sa kabayaranang kanilang tinatanggap sa pagtuturo at ang kanilang lubhang pagbibigay diin sa retorika bilang sining ng pakikipagtalo at hindi sa sustansya ng talumpati. Ang ganitong pamamaraan, banta pa niya ay nagtuturo sa mga estudyateng palabasin ang kasamaan ng isang mabuting adhikain.

1. Ayon kay **Socrates** (436-338 B.C.): “ Ang Retorika ay siyensya o agham ng paghimok o pagpapasang-ayon.”

1.1 Kinilalang pinakama-impluwensiyang retorisyan.

- 1.2 Nagtatag ng paraang nagtuturo ng istilo ng pananalumpati batay sa maindayog at magandang pagkakatangma ng mga salita sa paraang tuluyan o prosa.
- 1.3 May mga sariling prosang maikli ngunit eleganteng pangungusap na mayaman sa historya at pilosopiya.

2. Ayon kay **Aristotle** (384-322 B.C.): “ Ang retorika ay kakayahang maanino, mawari o makilala sa bawat kaso ang makukuha o magagamit na mga paraan sa paghimok.”

- 2.1 Sinuri niyang mabuti ang sining ng panghihikayat.
- 2.2 Binigyan ng parehas na emphasis ang ang katangian ng nagsasalita, ang lohika ng kanyang isipan, at ang kakayahang pumukaw ng damdamin ng mga nakikinig.
- 2.3 Inihiwalay niya ang retorika sa formal na lohika at ang mga kasangkapang panretorika sa siyentipikong pamamaraan ng pagbibigay katuturan dito ng ayon sa maaaring maganap kaysa sa tiyak na magaganap.
- 2.4 Nilikha niya ang ang ideya ng probabilidad o malamang na mangyayari o maganap sa pamamagitan ng mga panumbas na retorikal sa lohikang kaisipang: ang enthymeme kung saan ang pansamantalang kongklusyon ay kinuha sa pansamantalang batayan, sa halip na silohismo na mula sa katotohanang unibersal; at ang halimbawa o analodiy para sa pangangatuwirang induktibo.

3. Ayon kay **Cicero** (106-43 B.C.): “Ang pagtalakay sa anumang adhikain ay batay sa mabuting panlasa at pagpapasiya ng orador at sapat na kaalaman sa retorika na magsasa-alang-alang sa isyu ng moralidad upang maging magaling na mananalumpati.”

- 3.1 Ipinamana sa larangan ng oratoryo ang *forensic* na naging batayan sa ngayon ng mga abogado para sa kanilang legal na salaysay. Nakatuon ang forensic sa nakaraan. Ano ang nangyari?
- 3.2 Iniwan din niya ang oratoryong *deliberative* o politikal na nakatuon naman ang pansin sa hinaharap. Anong aksyon ang ating gagawin? Dito sinasabing

nagsimula ang malayang pagkilos at talakayan o mga pagtatalong pampubliko.

- 3.3 Siya din ang nagpasimula ng oratoryong panseremonya o epideictic na kakitaan ng mga mabulaklak at mga madamdaming pananalita. Karaniwang bibinigkas ito sa pagbibigay ng papuri. Ito ang tinatawag sa Ingles na *declamation*.

4. Ayon kay **Richard Whatley** – “Ang sining ng argumentong pagsulat.”

- 4.1 Sining ng diskurso, pasulat man o pasalita
- 4.2 Ang kapangyarihang makapagbigay-saya o lugod.
- 4.3 Mapagkunwari o kalabisang pagmamagaling sa paggamit ng wika.

B. Iba pang katangian ng Retorika

- 1. Ang sining ng tuluyan na kaiba sa panulaan
- 2. Istratehiyang ginagamit ng isang nagsasalita /manunulat sa pagsisikap na makipagtalastasan sa isang tagapakinig.
- 3. Nanatili ang retorika dahil sa kayamanan at kaibahan ng wika . Kung ang isang pahayag ay maipapahayag lamang sa isang paraan, di magkakaroon ng retorika.
- 4. Ang retorika ay sining ng mabisang pagpili ng wika pagkat may iba’t ibang pamimilian o alternatibo.
Hal. Pinanggalingan ng salitang **laconic** (katimpian sa pagsasalita)

C. Relasyon ng Balarila at Retorika

Dalawa ang masasabing sangay ng mabisang pag-aaral ng karunungan pangwika: ang ***balarila*** at ***retorika*** . Nagbibigay-linaw, bisa at kagandahan sa pahayag ang retorika, samantalang nagdudulot ng kawastuan sa pahayag ang balarila. Ang pag-uugnayan ng mga salita sa parirala, sugnay at pangungusap ng pahayag; mga tamang panuring, mga pang-ugnay, mga pokus ng pandiwa at iba pa para sa kaisahan at kikipilan ng mga pangungusap ay naibibigay rin ng balarila.

Nababawasan ang kalinawan at pagiging kaakit-akit ng isang pahayag kung hindi wasto ang tungkulin at ugnayan ng mga salita. Samakatwid, ang relasyon ng balarila at retorika ay napakahalaga upang makamit ang mabisang pagpapahayag.

C. Konklusyon

Ang kaayusan ng salita ay dinidikta ng **gramatika o balarila**. Ang pagpili ng salita ay **retorika**.

Sa ibang salita, iniuutos ng gramatika ang tamang paggamit ng salita upang makabuo ng mga pangungusap na gramatikal; iminumungkahi ng retorika ang pinakamabisang paggamit ng salita upang makabuo ng pinakamabisang mensahe. Ang kabisaan sa bawat kaso ay sinusukat sa labas o dating ng mensahe sa nakikinig o nagbabasa.

Sa pagbuo ng tumpak, epektibo at kalugod-lugod na pananalita, kinakailangang magkatugon ang balarila at retorika. Ang balarila ay may kinalaman sa kawastuan ng mga tungkulin (function) ng mga salita at kani-kanilang ugnayan (relation) sa loob ng pangungusap. Samakatwid, dalawang kawastuan ang kailangan sa pagpapahayag: kawastuang pambalarila at kawastuang pang-retorika.

D. Kumpletong Depinisyon

Ang **RETORIKA** ay proseso ng maayos na pagpili ng wasto, malinaw mabisa at kaaya-ayang pananalita pasalita man o pasulat.

Ang Maretorikang Pagpapahayag

Maraming alam ang tao. Nakuha niya at naipon ang mga ito mula sa kanyang mga karanasan. Ito'y maaaring sa direktang pagdanas ng mga pangyayari sa buhay sapul na magkamalay ang kanyang mga pandama hanggang sa mamulat ang kanyang pansariling damdamin at isipan sa mga bagay na kanyang namasid sa ginagalawang paligid at sa mga taong nakasalamuha sa kinabibilangang komunidad.

Lalo pang umunlad ang kanyang mga karanasan nang matuto siyang magbasa at makinig sa mga karanasan ng iba, gayundin, sa mga natuklasan niya sa matiyagang pananaliksik segun sa iba't ibang larangan ng pamumuhay. Dito niya lubos na napagtanto ang katunayan at katotohanan ng lahat ng ito.

Mangyari pa, nag-umapaw sa pagkatao niya ang mga kabatirang kanyang natuklasan kaya minabuti niyang maihayag ang mga ito para makapagbahagi naman nang mapahalagahan ng kapwa, tuloy, lubos na maunawaan at maisakabuluhan ang mga ito sa sarili at sa iba. Ito ngayon ang tinatawag na pagpapahayag, ang pagsisiwalat ng tao ng kanyang mga nasasaloob, ng kanyang mga paniniwala, ng lahat ng kanyang mga nalalaman.

Ang Dalawang (2) Paraan ng Pagpapahayag

May dalawang (2) paraan ng pagpapahayag ang tao: una, pasalita, at pangalawa ay ang pasulat.

Pasalita ang pagpapahayag na maaaring isagawa nang harapan o lantaran at malapitan, dili kaya ay hindi malayuan.

Pasulat naman ito kung ibinabahagi ang mga kaalaman, paniniwala, mithiin at saloobin sa pamamagitan ng pagsasa-akda, mapalimbag man ang mga ito o hindi.

Ang Retorika

Ang kaalaman sa mabisang pagpapahayag, pasalita man o pasulat, ang itinatawag sa retorika.

Mabisa ito sapagkat maayos, malinaw, maengganyo at magandang pakinggan o basahin ang pagsasabi. Isinasaalang-alang dito hindi lamang ang mga kaalamang gustong ibahagi, gayundin ang mga kaalamang pang-wika gaya ng palatunugan at palabigkasan kung pasalita, ng palabaybayan at palabantasan kung pasulat, bagkus at lalo't higit, yaong matimbang na pagpili at tamang paggamit ng mga salita, at ang maingat at lohikal na pagbuo ng mga kaisipan – mapasapangungusap o mapasatalata.

Ang mga Layunin sa Maretorikang Pagpapahayag

Si **Emily Dickinson**, isang makatang Ingles, sa kanyang tulang Patay na ang Salita (salin) ay nagsabi nang ganito:

Patay na ang salita
pag ito'y tinuran,
sabi ng ilan,

Wika ko ito'y
nagsisimula pa lamang mabuhay
sa araw na iyon.

Kung pakaiintindihin ang pinakakahulugan ng nabanggit na tula, dito mahihinuha ang pinakalayunin ng maretorikang pagpapahayag: ang pagbuhay sa mga salitang sinasabi.

Di kaila sa lahat na may mga taong kapag nagsimulang magsalita, napapamata, kung hindi naman, napapatunganga ang mga tagapakinig sa mahika ng kanyang pagbibitiw ng mga salita, gaano man kahaba ng kanyang sandaling pagharap sa mga kinakausap. Samantala, mayroon din naming sa kinaikli-ikli ng sinasabi, walang matimong anuman sa hinagap ng mga tagapakinig kundi bagot at antok kaya naman ang paghikab ay hindi mapigilan.

May ilang pangunahing kadahilanan ito:

Una, maaaring may diperensya ang boses, parang tunog ng makina ng mga pampasadang sasakyan, monotono, nag-aanyaya ng tulog.

Pangalawa, tuod ang pisikal na kaanyuan habang nagsasalita, parang punong-kahoy na gabagyo man ang hangin ay hindi matinag, Nakatutok man ang tingin ng mga tagapakinig sa nagsasalita sila ay napapagod at napapapikit.

Pangatlo, kawalang pamamaraang makapukaw-isip gaya ng paggamit ng mga salitang mapang-akit kaya nakapansesebo ng utak, nakakamanhid ng tainga.

Ang mga ito ang sanhi ng krimen, ang pagpatay sa salita, ang pagpatay sa interes ng mga tagapakinig.

Halimbawa, magmasid sa loob ng simbahan sa oras ng misa, lalo't hinuhomilya ang salita ng Diyos. Hindi ba't sinasabing buhay ang salita ng Diyos? Pero bakit inaantok ang mga deboto? Bakit sa halip na makinig ay alumpihit sila? Bakit hindi nila kainteresan at maintindihan ang mga salita? Dahil ang nagbubukambibig ng mga ito ay walang kaalaman sa retorika, tuloy, namamatay ang salita ng Diyos nang walang kapararakan.

Samantala, sa parte ng isang manloloko ng Tupperware, dahil sa kahusayan niyang mag-salestalk, sa maakit niyang pananalita, nakukuha niyang bumili ang maraming ginang ng kanyang paninda. Nabubuhay niya ang kanyang pananalita sa bisa ng retorika.

Sa maikling pananalita, samakatwid, nilalayon sa retorika ang mga sumusunod:

1. Maakit ang interes ng kausap na tutok ang atensyong makinig sa nagsasalita.
2. Masanay sa pagsasalitang may kalakasang tinig, dating ng gilás, may pagpiling kaangkupan at panlasa ang ginagamit na salita, at may kalinawan ang bigkas.
3. Maliwanag na maipaintindi ang mga sinasabi.

4. Maikintal sa isp at damdamin ng kausap ang diwa ng sinasabi, at
5. Mai-aplay sa sarili ng tagapakinig ang nakuhang mensahe.

Ang Kahalagahan ng Maretorikang Pagpapahayag

Dahil bawat tao ay nag-aangkin ng likas na kakayahang magsalita, dapat lamang na ang angkin niyang kakayahang ito ay sadyang mapaunlad nang mahusay at ng magamit niya ng lubos para sa kapakinabangan.

Ito'y maisasakatuparan lamang kung papahalagahan ng tao ang **kabatirang panretorika** kung saan may dalawang (2) kakayahan sa pagpapahayag (pasalita at pasulat)

1) ang **kakayahang linggwistika** na ang bawat aspetong pangwika: ang palatunugan (ponolohiya), ang palabuuan ng salita (mopolohiya), at ang sintaksis (gramatika) ay masusing pinag-aaralan, sa gayon, ang paggamit ng wika ang pinaka-instrumento sa pagpapahayag, ay maging matatas, masining, at mabisa;

2) ang **kakayahang komunikatibo** na bukod sa maingat, maayos at masinop sa paggamit ng wika, ang matalino, maguni-guni, at malikhaing pagsasabuhay nito sa bawat sitwasyong kinalalagyan ng tao ay napangyayaring matagumpay.

Higit pang mahuhusto ang pag-angkin sa mga kakayahang ito kung mahahasang mabuti ang kasanayan sa maretorikang pagpapahayag sa pamamagitan nang pagsasagawa nito saan mang kinalalagyang larangang pinagpupunyagian.

Bukod sa paghubog sa ma-intensidad na katangian ng boses at magilas na pagsasalita, sa malawak na taglay na bokabularyo, maangkop at masining na pagpili ng mga salitang gagamitin sa pagsusulat, ang pagiging matapat sa pagpapahayag ay mapalulutang at makakagamayan.

Mangyari ang sinseridad, mapasapasalita o mapasapasulat na pagpapahayag, ang isang katangiang pang-istilo na hindi dapat ipagsawalang bahala ng sinuman nang maging makatotohanan ang pagpapahayag dahil dito namumuni ang katapatan at dito naaninag ang kaluluwa ng nagsasalita o nagsusulat, gayundin, dito natataya ang kanyang pagkatao, at dito nakasalalay ang kanyang tagumpay. Ayon nga sa bukambibig na sabi-sabi ng mga Pilipino:

Ang nagsasabi ng tapat, nagsasama ng maluwa. Anupa't ang sinseridad kapag inangkupan ng mga kaalamang panretorika tulas sa paggamit ng mga

natural na idiomang kilala sa kultura, masasalaming tiyak dito ang pagkalahi ng tagapagpahayag.

Kahalagahang Panrelihiyon

Salita ang puhunan ng mga pari at ministro ng alinmang sekta ng relihiyon sa kanilang pagpapalaganap ng pananampalataya. Nakasalalay sa kanilang pananalita at ma-engganyong pagsasalita ang tagumpay ng kanilang misyon at nila mismo bilang relihiyosong lider.

Pinakapopular na halimbawa nito ang pundador ng **El Shaddai**, si Mike Velarde. Madali niyang mapasanib sa kanyang grupo ang ibang tao gawa ng natural niyang punto at mababaw-ligaya na pa-biru-biro sa pagsasalita na kina-iidentipikahan ng sinumang nagkakainteres dahil hindi siya naiiba sa kanilang pandinig na tulad nila na galing saan mang probi-probinsiya kaya madali nilang madama at maintindihan ang pagsasalita at sinasalita.

Kaya naman, di maitatatwa ang tagumpay ni Mike Velarde sa larangang kanyang piniling kasangkutan.

Kahalagahang Pampanitikan

Si Jun Cruz Reyes, isang premyadong kuwentista at nobelista, sa kanyang mga akda ay matapat na nagsisiwalat ng mga karaniwang kuwento tungkol sa buhay-masa at isinasalarawan niya ang mga pangyayaring sadyang nagaganap sa tunay na kalakaran ng lipunan nito.

Ang gamit niyang wika at ang istilo ng kanyang pagpapahayag sa kanyang mga paksa ay parang buhay sa personalidad ng kanyang mga tauhan at sa kapaligirang kanilang ginagalawan.

Sa kabisaan ng kanyang pamamaraan sa pagsulat, nakuha ng kanyang mga mambabasang simpatiyahan at empatyahan ang kanyang mga obra. Kaya naman ang tagumpay niya sa larangang ito ay di-matatawaran.

Kahalagahang Pang-ekonomiya

Mangyari pa, ang katulad nina Mike Velarde at Jun Cruz Reyes ay hindi lamang naging maunlad sa pinili nilang propesyon, lalo't higit sa lahat, sa kanilang kabuhayan at pananalapi.

Sa pagdami ng mga mananampalataya ni Mike Velarde, hindi nalilihim dahil nadidyaryo na masagana na rin ang biyayang kanyang natanggap, Nakamtan ito sa pamamagitan ng mabisa at kapani-paniwalang pagpapahayag sa madla ng mga hinahanap nitong pamuno sa kawalan.

Sa pagkakakilala naman kay Jun Cruz Reyes bilang batikang manunulat, nagkabolyum ang benta ng kanyang mga aklat, nagkapuwang siya sa akademikong lipunan sa pamamagitan ng pagtuturo at siyempre pa, sa mga opisyal na pagsasalita sa mga kapulungan tulad ng mga seminar dito at sa labas ng bansa. Di na kailangang sabihin pa, pinalaki nito ang kanyang ginhawa at kita.

Kahalagahang Pangmedia

Ang nga artista sa teatro, telebisyon at pelikula, gayundin, ang mga personalidad sa iba't ibang media ay nakararating sa ruok ng kanilang tagumpay sa pamamagitan ng mga katangi-tangi nilang pagsasalita at kaakit-akit nilang boses na humubog sa kanilang personalidad para makilala ng madla.

Ito ang nagsilbing puhunan nila sa pag-unlad. Walang lubay silang sinusubaybayan, sampu ng kanilang mga proyekto at programa, ng kani-kanilang kampo ng mga tagahanga.

Si Noli de Castro at Rey Langit sa kakaiba nilang prodeksyon ng pagsasalita. Sina Rosa Rosal, Nora Aunor, Chanda Romero, Chin Chin Gutierrez, Lolita Rodriguez, Jacquelyn Jose, Tommy Abuel, Jonee Gamboa, Vic Silayan, Vic Diaz, Pen Medina, Eddie Infante, at marami pang ibang kilalang artista na hindi lamang tumanyag dala ng kanilang magaling na pag-arte, bagkus sa maliwanag at sa mabisang pagdidiyalogo.

Kahalagahan Pampulitika

Kapansin-pansing marami sa mga matagumpay ngayon sa larangan ng pulitika ay likas ng personalidad at popularidad. Isa na ang dating Pangulo ng Pilipinas, Joseph Estrada, na dating isang artista. Sanhi ito ng pagkakagagap niya sa pulso ng masa.

Ang mga kasaysayang nilabasan niya sa pelikula ay naglalarawan ng buhay-masa. Ang kanyang pagsasalita at pananalita gamay ng masa. Ang kanyang islogan ay ugnay sa masa: **Erap para sa mahirap**. Sa kaparaanan niyang ito naluklok siya sa trono.

Maraming batikang pulitiko ang namumuhunan sa maretorikang pagpapahayag. Sa sandali ng kanilang pangangampanya, kapana-panabik ang pagbitiw nila ng mga pananalita, lalo't naglalaman ng mga platapormang mapangako sa mga kalagayang naghihintay sa pagbabago.

Kaengka-engkanto ang kanilang mga itsura habang nagsasalita na kinadadamhan ng marami ng pagtitiwala kaya naman ibinibigay sa kanila ang sagradong boto, tuloy nananalò sila at nakapangyayaring makapangyarihan

kapagdaka. Marami ang sa pagreretorika ay nakapagsasamantala, iilan lamang ang nananatiling sadyang lingkod sa bayang napamaang o napatanga.

Yunit II- PAGGAMIT NG SALITA , MABISANG PANGUNGUSAP AT TALATA

Sapagkat ang Retorika ay nahahati sa dalawang kawastuan (**kawastuang pambalarila at kawastuang pang-retorika**) ay atin munang pag-aralan ang kawastuang pambalarila upang maiwasan ang mga simpleng pagkakamali ng mga gamit ng mga salita, pangungusap at mga talata.

PANANALITA

Ang pananalita ay kapangyarihan o kakayahang makapili ng mga salitang magpapahayag ng kuru-kuro at damdamin ayon sa kalinawan, bigat at kagandahan ng pagpapahayag.

Ang pananalita, sumakatwid, ay may tatlong katangian: malinaw, upang madaling maintindihan; mabigat, upang madaling paniwalaan; at maganda, upang kalugdan.

Ang isang pahayag ay *malinaw* kung ito’y binubuo ng mga salitang magkakaugnay, kung ang bawat salita ay may tiyak na kahulugang hindi sukat mapagkakamalan , kung ang mga ito’y may wastong bigkas kung pasalita at wastong baybay kung pasulat. Kailangan natin ang kalinawan sa pagpapahayag sapagkat mawawalan ng saysay ang ating mga pangungusap kung hindi tayo mauunawaan. Ang kahalagahan ng lahat ng pahayag ay nasa pagkamadaling-unawain ng ating sinasabi.

Sinasabing *mabigat* ang isang pahayag kung nagtataglay ng mga sumusunod na katangian:

1. Kung *batay sa katotohanan* at hindi mahuhulihan ng kabulaanan o kasinungalingan pagkaraan ng ilang panahon. May mga pahayag na himig totoo, ngunit natutuklasang walang batayan pagkatapos. Ang mga pahayag na pasukdol o eksaherado ay malimit na walang batayang katotohanan.
2. Kung *galing sa isang dalubhasa* at hinggil sa pinagkakadalubhasaan. Ang nag-aaral ay nagiging madalubhasa rin kung iilagan ang pagpapahayag hinggil sa mga bagay na hindi alam. Maging dalubhasa sa mga salitang pang-edukado o pampanitikan at hindi mga salitang pang-kalye o salitang “Language of the Street” (Salitang Kanto, Salitang Lasing, Sward Speak o mga salitang Kabaklaan.) na inuri ni Nick Joaquin.
3. Kung *pinagkakakilanlan ng katapatang loob* ng nagpapahayag. Ang karangalan ay madaling makilala sa may taglay na karangalan. May

kredebilidad ang sumusulat at hindi naka-base lamang sa tsismis at kabalaurahan ang mga uri ng mga salita na ginagamit.

4. Kung *nagpapahalaga sa mga karanasan at pananampalataya ng tao*. Ang pamumuna ay hindi masama kung ang hangad, sa kabila ng puna, ay palabasin kung ano ang mabuti at maayos at hindi makapanira lamang. Isinasaisip kung ang mga salita na ginagamit ay maayos at nararapat sa uri o estado ng nakikinig o nagbabasa.

Hinihingi ng *kagandahan* sa pagpapahayag ang katutubong pagtutugunan ng kahulugan at tunog ng salita, ang kaluwagan ng bigkas at kataliman o katayugan ng diwa. Ang nalulugod na pagsasama-sama at pagsusunod-sunod ng mga parirala at pangungusap ay nagbibigay rin ng kagandahan. Ang mga salitang maindayog, maharaya, matalinghaga, o matayutay ay tumutulong sa kagandahan ng pananalita.

WASTONG GAMIT NG SALITA:

May mga salita tayong sa tingin ay maaaring magkapalit ng gamit. Gayunman, kapag sinuring mabuti ay mauunawaang may pagkakaiba ng gamit ang mga ito at hindi dapat na pagpalit ng gamit sa pangungusap.

Dahil dito, pag-aaralan ang ilang salita sa kanilang wastong gamit.

1. pinto, pintuan

Ang pinto (door) ay bahagi ng daanan na isinasara at ibinubukas. Ginagawa ito upang ilagay sa pintuan.

Ang pintuan (doorway) ay kinalalagyan ng pinto. Ito rin ang bahaging daraanan kapag bukas na ang pinto.

Halimbawa:

Binuksan niya ang pinto upang makapasok ang mga bagong dating.

Hindi pa naikakabit ang pinto sa pintuan.

2. hagdan, hagdanan

Ang hagdan (stairs) ay may mga baytang at inaakyatan at binababaan sa bahay.

Ang hagdanan (stairways) ay bahagi ng bahay na kinalalagyan ng

hagdan.

Halimbawa:

Mabilis niyang inakyat ang hagdan upang marating ang naghihintay na kasintahan.

Naiwan ang hagdanan pagkatapos niyang alisin ang hagdan.

3. **pahirin, pahiran**

Pahirin (to wipe) ay nangangahulugang alisin sa pamamagitan ng pamunas.

Pahiran (to apply) ay nangangahulugang lagyan sa pamamagitan ng pamunas.

Halimbawa:

Pinahid niya ng panyo ang pawis na gumiti sa kanyang noo.

Inutusan siya ng nanay niya na pahiran ng floor wax ang sahig bago iyon bunutin.

4. **subukin, subukan**

Ang subukin (to test) ay nangangahulugang tingnan ang bias o husay samantalang ang subukan naman (to spy on) ay nangangahulugang espiyahan ang tao o ginagawa ng tao.

Halimbawa:

Subukin mo ang husay sa pagmamakinilya ng ating bagong kalihim.

Inutusan nila ang bata na subukan ang ginagawa ni Renato sa likod-bahay.

5. **iwan, iwanan**

Ang iwan (to leave something) ay nangangahulugang huwag isama ngunit ang iwanan (to leave something to some body) ay nangangahulugang bibigyan.

Halimbawa:

Iwan na natin siya sa bukid at saka na lamang siya sumunod bukas ng umaga.

Iwanan ko siya ng perang magagamit niya sa pagbili ng aklat na gagamitin niya sa klase.

6. sundan, sundin

Ang sundin (follow an advice) ay nangangahulugang sumusunod sa payo o pangaral ngunit ang sundan (follow where one is going; follow what one does) ay nangangahulugang gayahin ang ginagawa ng iba o pumunta sa pinuntahan ng iba.

Halimbawa:

Hindi niya sinunod ang payo ng kanyang mga magulang kaya siya napahamak.

Susundan ko si Fely sa ilog.

Sinundan niya ang pagiging manunulat ng kanyang ama.

7. hatiin, hatian

Ang hatiin (to divide) ay partihin o bahagihin ngunit bigyan ng kaparte ang hatian (to share with).

Halimbawa:

Hinati niya sa dalawang bahagi ang inani ng kamatis sa bakod.

Hinatian mo ba ng pinitas mong mangga ang kapaid mo?

8. walisin, walisin

Ang walisin (to sweep the dirt) ay tumutukoy sa bagay samantalang tumutukoy sa lugar ang walisan (to sweep the place).

Halimbawa:

Winalis niya ang mga tuyong dahong na nalaglag sa lupa.

Nakalimutan niyang walisan ang likod-bahay nila.

9. **ikit, ikot**

Ang ikit ay pagligid na paloob o mula sa labas ng kabilugan patungo sa loob; ngunit ang ikot ay pagligid na palabas o mula sa loob ng kabilugan patungo sa labas.

Halimbawa:

Nakailang ikit din siya sa paligid ng bahay bago niya natunton ang butas papasok sa loob ng bakuran.

Umikut-ikot muna siya sa bakuran bago nakalabas.

10. **operahin, operahan**

Ang operahan ay pagtistis sa organo ng katawan samantalang pagtistis sa tao ang operahan.

Halimbawa:

Ooperahan ang puso ni Aling Dolor sa Heart Center.

Inoperahan si Tony sa PGH.

11. **tungtong, tuntong, tunton**

Ang tungtong ay panakip sa palayok o kawali; ang tuntong ay payak o gawa ng yapak at ang tunton ay bakasin o hanapin ang bakas.

Halimbawa:

Hindi makita ni Aling Nena ang tungtong ng palayok.

Bakas na bakas ang tuntong ng maalikabok niyang paa sa bagong bunot na sahig.

Tuntunin mo ang pinagdaanang buhay ng iyong Lolo.

12. **hanggang ngayon, hangga ngayon.**

Hanggang ngayon ang tama at mali ang hanga ngayon.

Halimbawa:

Hanggang ngayon ay hindi pa niya mapaniwalaang tumama siya siya sa lotto.

13. dahil sa, dahilan

Dahil sa ang wasto; ang dahilan ay alibi o pagpapalusot sa maling nagawa.

Halimbawa:

Hindi siya nakapasa sa board exam dahil sa hindi siya nakapag-review.

Ipinaliwanag niya ang dahilan ng hindi niya pagpasa sa board exam.

14. kung di, kungdi, kundi

Ang kung di ay pinaikling kung hindi at nangangahulugan ng “if not”; ang kungdi ay hindi dapat gamitin sapagkat walang salitang ganito. Hindi ito dapat ipalit sa kung di at sa bigkas lamang makatulad ang dalawang ito ngunit kapag isinulat ay dapat na isulat ng kung di.

Ang kundi naman ay isang salita lamang at nangangahulugan na *but/except*.

Halimbawa:

Hindi na ako sasama kung di ninyo ako ipagpapaalam sa nanay ko.

Walang makapapasok kundi ang mga may ID lamang.

15. nang at ng

1. Ang *nang* ay karaniwang ginagamit na pangatnig sa mga hugnayang pangungusap at ito ang panimula ng katulong na sugnay.

Mga halimbawa:

- a. Mag-aaral kayong mabuti *nang* makapasa kayo.
- b. Nagsisimula na ang palatuntunan *nang* kami’y dumating.
- c. Magsikap ka *nang* umunlad ang iyong buhay.
- d. Magkaisa tayo sa loob ng tahanan *nang* lumigaya ang ating pamilya.

2. Ang *nang* ay nagsimula sa na at inangkupan ng *ng* at inilalagay sa pagitan ng pandiwa at ng panuring nito.
 - a. Umalis sila *nang* maaga.
 - b. Nagpaalam *nang* magalang ang mag-aaral sa kanyang guro.
 - c. Nagdasal *nang* taimtim ang dalaga.
 - d. Nagpaliwanag *nang* malinaw ang tagapanayam.

3. Ginagamit ang *nang* sa gitna ng dalawang salitang-ugat ng inuulit, dalawang pawatas o neutral na inuulit at dalawang pandiwang inuulit.
Mga halimbawa:
 - a. dasal *nang* dasal
 - b. aral *nang* aral
 - c. basa *nang* basa
 - d. sulat *nang* sulat
 - a. magsikap *nang* magsikap
 - b. dumalangin *nang* dumalangin
 - c. mag-impok *nang* mag-impok
 - d. tumulong *nang* tumulong
 - a. nag-ani *nang* nag-ani
 - b. sumagot *nang* sumagot
 - c. humiling *nang* humiling

ng

1. Ang *ng* ay ginagamit ng pananda sa tuwirang layon ng pandiwang palipat.
Mga halimbawa:
 - a. Gumagawa siya *ng* takdang aralin.
 - b. Nag-uwi *ng* mga pasalubong sa mga anak ang ulirang ama.
 - c. Ibinili *ng* regalo ni Betty ang kanyang ina para sa kaarawan nito.
 - d. Nagtatanim *ng* mga gulay sa kanilang bakuran si Danny.

2. Ang *ng* ay ginagamit na pananda ng actor o tagaganap ng pandiwa sa tinig balintiyak.
Mga halimbawa:
 - a. Pinangaralan *ng* ina ang mga anak.
 - b. Tinulungan *ng* binata ang matandang babaeng nahandusay.
 - c. Pinagbilinan *ng* guro ang mga mag-aaral na gumawa ng kanilang gawaing-bahay.
 - d. Itinanong *ng* kanyang pinsan kung saan siya mag-aaral.

3. Ang panandang *ng* ay ginagamit kapag nagsasaad ng pagmamay-ari ng isang bagay o katangian.
Mga halimbawa:

- a. Ang katalinuhan *ng* kanyang kapatid ay hinangaan ng lahat.
- b. Ang aklat *ng* bata ay tinakpan ng ina.
- c. Ang mga paa *ng* silya ay iniayos ng karpintero.
- d. Ang mga sapatos *ng* kayang ama ay nililinis ni Maximo.

16. ningas, dingas

Lalawiganin ang **dingas** kaya tama ang ningas

Halimbawa:

Ang ningas ng apoy ay hindi niya mapatay-patay.

17. kailan, kaylan

Kailan ang tama. Binubuo ito ng unlaping “ka” at ng salitang-ugat na “ilan”.

Halimbawa:

Kailan ba uuwi sa Pilipinas ang kapatid mo sa Hawaii?

18. kung at kong

Ang *kung* ay pangatnig na panubali at ito’y karaniwang gingamit sa hugnayang pangungusap.

Mga halimbawa:

- a. Malulutas ang mga suliranin sa bayan *kung* makikiisa ang mga mamamayan sa pamahalaan.
- b. Siya ay sasama sa inyo *kung* papayagan siya ng kanyang mga magulang.
- c. *Kung* aalis ka ay magpaalam ka muna sa iyong mga kasambahay.
- d. *Kung* hindi mo gagawin ang iyong takdang-aralin ay gagahulin ka sa oras.

Kong

Ang *kong* ay nanggaling sa panghalip na panaong ko at inaangkupan lamang ng *ng*.

Mga halimbawa:

- a. Nais *kong* tulungan ka ngunit tulungan mo muna ang iyong sarili.
- b. Ibig *kong* malaman ang kasaysayan ng ating wikang pambansa.
- c. Ang kaibigan *kong* matalik ay maaasahan sa oras ng pangangailangan.
- d. Ang mga kasama *kong* kaklase ay pawang tutulong sa atin.

19. may ay mayroon

1. Ginagamit ang *may* kapag sinusundan ng pangngalan.

Mga halimbawa:

- a. *May* kasama siyang kaibigan.
- b. *May* pag-asa ang tao habang nabubuhay.
- c. Si Donna ay *may* balitang natanggap mula sa kapatid sa lalawigan
- d. Ang Pasko ay *may* kaligayahang hatid sa atin.

2. Ito'y ginagamit kapag sinusundan ng pandiwa.

Mga halimbawa:

- a. *May* gagawin ka ba mamaya?
- b. *May* hinihintay kaming kaibigan.
- c. Ang mga bata ay *may* inaasahang regalo mula sa iyo.
- d. Sila ay *may* bibilhing mga kagamitang pampaaralan.

3. *May* ang ginagamit kapag sinusundan ng pang-uri.

Mga halimbawa:

- a. *May* bago ka palang kaibigan.
- b. *May* mabuting pagpapasunuran ang magkapatid.
- c. Ang kanyang pinsan ay *may* busilak na kalooban.
- d. Si Didith ay *may* magandang kalooban.

4. Ang *may* ay ginagamit kapag sinusundan ng panghalip na panao sa kaukulang paari.

Mga halimbawa:

1. Bawat tao ay *may* kanya-kanyang problema.
2. Ang mga anak ng mag-asawa ay *may* kani-kanila nang kabuhayan.
3. Sila ay *may* kanila at kami ay *may* amin.
4. Si Joseph ay *may* kanya ay si Tito ay *may* kanya na rin.

mayroon

1. Ang *mayroon* ay ginagamit kapag may napapasingit na kataga sa salitang sinusundan nito.

Mga halimbawa:

- a. *Mayroon* bang problema sa pag-aaral mo?
- b. *Mayroon* daw humahanap sa amin.
- c. Si Elsie ay *mayroon* ding magagandang katangiang tulad sa iyo.
- d. *Mayroon* po kaming ipagtatapat sa inyo.

2. Ang *mayroon* ay ginagamit na panagot sa tanong.

Mga halimbawa:

- a. May aklat ka bang ‘Noli Me tangere?’ *Mayroon*
- b. May inaasahan ba akong tulong sa iyo? *Mayroon*
- c. May hinihintay ka ba? *Mayroon*
- d. May pag-asa ba ako sa iyo? *Mayroon*

3. Ang *mayroon* ay ginagamit kung nangangahulugan ng pagka-maykaya sa buhay.

Mga halimbawa:

- a. Sila ay *mayroon* sa kanilang bayan.
- b. Isa na si Dennis sa *mayroon* sa kanilang lalawigan.
- c. Ang sabi mo ay *mayroon* siya kung ihahambing sa iba niyang kaibigan.
- d. Iniiwasan niyang makibarkada sa *mayroon* sapagkat siya’y mahirap lamang.

20. namatay at napatay

Ginagamit ang *namatay* kung ang isang tao, hayop, halaman at bagay ay nawalan ng buhay dahil sa sakit, katandaan o anumang kadahilanan.

Mga halimbawa:

- a. *Namatay* ang haligi ng tahanan at naluksa ang mga anak.
- b. Ang kawal ay *namatay* upang mabuhay sa puso ng madla.
- c. Ang dalaga ay *namatay* sa biglang dalamhating sumapit sa kanyang buhay.

- d. *Namatay* ang ilaw ng tahanan at ang naghari ay ang kadiliman sa buong kabahayan.

napatay

Ito'y karaniwang ginagamit sa tao o hayop na pinaslang ng kapwa tao o hayop.

Mga halimbawa:

- a. *Napatay* ng pusa ang daga.
- b. Si Roderick ay *napatay* ng kanyang kagalit.
- c. Ang asong ulol ay *napatay* ng mga lalaking humahabol dito.
- d. *Napatay* pala ng pulis ang magnanakaw.

21. bumangon at magbangon

Ang kahulugan ng bumangon ay gumising o tumindig mula sa pagkakahiga. Ito'y isang pandiwang katawanin at hindi nangangailangan ng layon.

Mga halimbawa:

- a. *Bumangon* ka na at tanghali na.
- b. Siya'y *bumangon* nang maaga dahil magsisimba siya.
- c. Bakit hindi ka pa *bumabangon* ay mahuhuli ka na sa klase?
- d. *Bumangon* na kayo nang makaalis na tayo.

magbangon

Ang magbangon ay nangangahulugan ng magtayo, magtinda at magtatag. Ito'y isang pandiwang palipat at nangangailangan ng tuwirang layon.

Mga halimbawa:

- a. Ang mga katipunero ay *nagbangon* ng isang pag-aalsa laban sa mga kastila.
- b. *Nagbangon* siya ng mga punong saging na ibinuwal ng bagyo.
- c. Tumulong kang *magbangon* ng mga haligi ng ating bahay.
- d. Ang magkakasama ay *nagbangon* ng mga punong-kahoy na nabuwal sa lakas ng hangin.

22. sumakay at magsakay

Ang sumakay ay isang pandiwang katawanin at hindi nangangailangan ng tuwirang layon.

Mga halimbawa:

- a. Saan ka ba *sumakay*?
- b. *Sumakay* ka na at aalis na ang bus.
- c. *Sumasakay* siya sa dyip araw-araw.
- d. *Sasakay* na ako sa dumarating na bus.

magsakay

Ang magsakay ay pandiwang palipat at nangangailangan ng tuwirang layon.

Mga halimbawa:

- a. *Nagsakay* sila ng kabang-kabang bigas sa trak.
- b. Hindi ka dapat *nagsakay* ng mga pasahero sa mga bawal na lugar.
- c. Sa Divisoria ka ba *nagsakay* ng mga paninda?
- d. *Nagsakay* ang tsuper ng pitong batang papasok sa paaralan.

23. din at rin, daw at raw

Ang mga katagang rin at raw ay ginagamit kung ang sinusundang salita ay nagtatapos sa patinig at sa malapatinig na *w* at *y*.

Mga halimbawa:

- a. Tayo ay kasama *rin* sa mga inanyayahan.
- b. Siya ay kayulad mo *rin* na masikap sa pag-aaral.
- c. Ikaw *raw* ay napiling “Mag-aaral ng Taon”.
- d. Sasakay *raw* siya sa unang bus na daraan.

Ang din at daw ay ginagamit kung ang salitang sinusundan ay nagtatapos sa katinig maliban sa *w* at *y*.

Mga halimbawa:

- a. Takot *din* siyang magsinungalingkagaya mo.
- b. Malakas *din* ang patahian nila katulad ng patahian ninyo.
- c. Masakit *daw* ang kanyang ulo kaya hindi siya sasama sa atin.
- d. Kung kabanalan *daw* ang gawang magdasal, ang mabuting gawa’y lalong kabanalan.

24. sila at sina, kina at kila

Ang sila ay panghalip panao samantalang ang sina ay panandang pangkayarian sa pangalan. Karaniwang kamalian na ang sila ay ginagamit na panandang pangkayarian.

Mga halimbawa:

Mali a. *Sila* Nenita at Liza ay mabubuting anak.
Wasto b. *Sina* Nenita at Liza at mabubuting anak.

Mali c. *Sila* Robert ay nanalo sa timpalak.
Wasto d. *Sina* Robert ay nanalo sa timpalak.

Wasto

- a. *Sila* ay ulirang mga anak.
- b. Darating *sila* bukas.
- c. Tunay na mapagkakatiwalaan *sila*
- d. *Sila* ang mga kabataan ng bagong panahon.

kina at kila

Ang kina ay panandang pangkayarian sa pangngalan katulad ng sina. Walang salitang kila sa Balarilang Filipino. Ang panggamit ng kila ay karaniwang pagkakamali.

Mga halimbawa:

- a. Pupunta sila *kina* Francis.
- b. *Kina* Jonathan ba ang lakad mo?
- c. Ang guro ay nagtanong *kina* Ben at Rey kung tutulong sila.
- d. Malayo ba rito ang *kina* Lily.

25. hagsis at ihagis

Ang hagsis ay pangngalan at hindi pawatas o neutral ng pandiwa.

Mga halimbawa:

- a. malakas ang *hagsis* ng bola ni Melba.
- b. Huwag mong lakasan ang *hagsis* at hindi niya masasalo.
- c. Mahusay ang *hagsis* mo ng bola.
- d. Hindi tinamaan ni Greg ang *hagsis* ni Dindo.

ihagis

Ang ihagis ay isang neutral o pawatas ng pandiwa. Ito'y hindi pangngalan.

Mga halimbawa:

- a. *Ihagis* mo na ang bola at sasaluhin ko.

- b. Bakit ayaw mo pang *ihagis*?
- c. *Ihahagis* ko na ba ang bola?
- d. Ayaw niyang *ihagis* ang bola at baka ka raw masaktan.

26. napakasal at nagpakasal

Ginagamit ang napakasal kapag ang tinutukoy ay ang ginagawang pag-iisang-dibdib ng dalawang nilalang na nagmamahalan.

Mga halimbawa:

- a. *Napakasal* na sina Alex at Rhoda na malaon ng magkasintahan.
- b. Si Vilma ay *napakasal* sa sarili niyang kapasyahan.
- c. Kalian *napakasal* sinal Danny at Lota?
- d. *Napakasal* ka na nga ba sa iyong katipan?

nagpakasal

Ang nagpakasal ay tumutukoy sa taong nagging punong-abala o siyang nangasiwa upang makasal ang isang lalaki at babae.

Mga halimbawa:

- a. Ang mag-asawa ay *nagpakasal* ng anak na panganay.
- b. Si Aling Luisa ay *nagpakasal* ng pamangking binata sapagkat ulila na ito.
- c. Ang mayamang babae ay *nagpakasal* ng mga lalaki at babaeng nagsasama nang hindi kasal.
- d. *Nagpakasal* si Aling Mercy ng kamag-anak na maralita.

PAGPAPAYAMAN NG TALASALITAAN:

Sapagkat kailangan sa isang nagsusulat ang kaalaman sa pangangailangan sa kanya ang magpayaman ng talasalitaan. Nangangailangan ng tiyaga, sipag at panahon ito ngunit kapaki-pakinabang ito sa huli.

Narito ang ilang paraang magagawa sa pagpapayaman ng talasalitaan.

1. Pagbuo ng salita

- a. Sa pamamagitan ng mga panlapi gaya ng unlapi, gitlapi, hulapi, kabilaang panlapi, laguhang panlapi, unlapi-gitlapi at gitlapi-hulapi.

Halimbawa: salitang-ugat ay salita

Unlapi – <u>m</u> agsalita <u>ma</u> salita <u>pa</u> salita	laguhang panlapi <u>ma</u> gsin <u>am</u> palukan <u>ipa</u> gsu <u>mi</u> gawa <u>n</u>
Gitlapi – <u>s</u> inalita	unlapi-gitlapi
Hulapi – salita <u>n</u> salita <u>an</u>	it <u>i</u> nalaga is <u>i</u> naayos
Kabilaan -	gitlapi – hilapi
<u>P</u> agsalita <u>n</u> <u>P</u> agsalita <u>an</u> <u>M</u> agsalita <u>an</u>	<u>t</u> inawaga <u>n</u> <u>s</u> inabihan

b. Pag-uulit nang parsyal o ganap na salita.

Halimbawa: salitang-ugat na lakad

Parsyal na pag-uulit – lalakad

Malalakad
Lalakaran
Maglalakad
Palalakaran

Ganap na pag-uulit – lalakad-lakad

Lumakad-lakad
Maglakad-lakad
Palakad-lakaran
Magpalakad-lakad
Ilakad-lakad
Mangalakad-lakad

c. Pagtatambal ng mga salita .

Halimbawa: lakad-takbo
Lumubog-lumitaw
Bungang-araw
Agaw-tulog
Basag-ulo
Tawang-aso
Silid-tulugan
Ligaw-tingin

1. *Pagsisingkabulugan*

Halimbawa: salitang pangit (ugly)

Di-maganda (not beautiful)
Nakakatakot (fearful)
Kasuklam-suklam (repulsive)
Mukhangbangkay (cadaverous)

Salitang kagandahan

Maalindog (very charming)
Kaibig-ibig (lovely)
Kahanga-hanga (admirable)
Marilag (gorgeous)
Marikit (radiant)
Mapanghalina (captivating)
Mapaminghani (bewitching)
Makisig (elegant)

2. *Paggugrupo ng mga salita*

Halimbawa: mga uri ng hangin

Hihip ng hangin (blowing wind)
Simoy (breeze)
Hanging palay-palay (gentle breeze)
Amihan (northwind, northernwind)
Balaklaot (monsoon wind, northwest wind)
Buhawi (hurricane wind)
Ipu-ipo (whirlpool)
Sigwa (storm wind at sea)
Bagyo (storm)
Unos (typhoon)

Mga uri ng pag-ibig

Pagsinta (pag-ibig ng lalake, sa babae ng tao sa Diyos;ng
tao sa bayan)
Pagliyang (pag-ibig sa kaanak; masidhing pag-ibig)
Pagmamahal (mataas na pagpapahalaga sa tao, bagay o hayop)
Pagkasi (pag-ibig na may halong pagtangkilik o pagtatangol)
Pag-irog (pag-ibig na nagbibigay)
Paggiliw (pag-ibig na may nais na makasama o makapiling ang
iniibig)

Pagsuyo (pag-ibig na ipinakikita sa pagreregalo)
 Pagtatangi (pag-ibig na naglalagay sa higit na kalagayan sa umiibig)
 Pamimintuho (affection)
 Pagtingin (esteem; damdaming may kasamang pagtatangi)
 Pagsamba (worship)

Pagsasalungatan ng kahulugan

Halimbawa:

matanda-bata	tahimik-masalita
puno-dulo	mabilis-mabagal
mayaman-mahirap	maligaya-malungkot
mahinhin-haliparot	bago-luma
matibay-marupok	maliit-malaki
matapat-salawahan	mataba-payat

PAGGAMIT NG IDYOMATIKONG PAHAYAG/PASAWIKAING PAGPAPAHAYAG

Bawa't wika ay may sariling idyomatikong pahayag. Totoo rin ito sa Filipino. Bagaman at hindi kasing dami ng mga *idiomatic expression* sa Ingles, ang mga Filipino naman ay may mga sawikain din.

Sa sawikain, hindi ang tunay nakahulugan ng mga salita ang “ibig sabihin ng mga ito”. Maiisip pang mali sa mga tutunin ng gramatika ito. Gayuman, makukuha ang kahulugan ng pahayag sa “ibabaw o sa pagitan” ng salitang ginagamit.

Narito ang ilang halimbawa ng idyomatikong pahayag sa Filipino.

Ahas na tulog = makupad sa mga gawain
 Alog na baba = matanda na
 Asal-hudas = taksil
 Babaha ng dugo = magkakapatayan
 Balat kalabaw = di-marunong mahiya
 Binuksan ang dibdib = nagtapat
 Kahig ng kahig = walang humpay ng pagtatrabaho
 Ibayong dagat = ibang lupain
 Di-mahayapang gating = mayabang; palalo
 Halang ang bituka = hindi natatakot mamatay
 Kahiramang-suklay = kaibigan
 Kabungguang-balikat = laging may kasama
 Kaututang-dila = kabadahan
 Dagok ng kapalaran = masamang kapalaran

Lagot ang pisi = naubusan ng pera
Sumugba sa ningas = sumuong sa panganib
Di-madapuang langaw = malinis; makintab
Nagtaingang-kawali = nagbingi-bingihan
Umuusok ang tuktok = galit na galit
May uwang sa puwit = napakalikot
Bulanggugo = gastador
Puti ang tainga = kuripot
Kukulu-kulo ang tiyan = kumain na dili
Magbilang ng poste = walang trabaho
Magkibit-balikat = magwalang bahala
Mahaba ang dila = madaldal
Makapal ang mukha = walang munti mang kahihyan
Huling hantungan = libingan
Ikapitong langit = malaking katuwaan
Kalamayin ang loob = magtiis
Magdildil ng asin = mahirap
Pabalat-bunga = hindi totoo

PAGGAMIT NG TAYUTAY:

Nakatutulong sa magandang pahayag ang paggamit ng tayutay o *figure of speech*. Ang tayutay ang sinadyang paglayo sa karaniwang paraan ng paggamit ng mga salita sa layuning gawing makulay, kaakit-akit at lalong mabisa ang pahayag.

Karaniwang iniuugnay sa retorika ang paggamit ng mga tayutay, palibhasa'y pangunahing layunin ng retorika ang maganda at kaakit-akit na pagpapahayag.

Maraming uri ng tayutay. Si **Fernando Monleon** sa apat na aklat na Hiyas (I, II, III, IV) na pinamatnugatan niya at ginamit noon sa pagtuturo ng pinitikan sa mataas na paaralan ay nagtala ng **60 uri ng tayutay**. Gayunman, sa aklat na ito'y tatalakayin na lamang ang mga tayutay na lalong gamitin o madulas na nagagamit sa pagsulat at pagsasalita ng mga tao.

Ang mga sumusunod ay mga pamamaraang pangretorika na karaniwang gamitin sa tula at tuluyan. Ang bawa't isa ay sinusundan ng paliwanag at isang halimbawa. Pag-aralan natin ang dalawampung isang (21) uri ng mga

TAYUTAY

1. Simile o Pagtutulad

Pinakamadaling uri ito dahil kagyat na nakikilala sa mga salita o pariralang ginagamit tulad ng : parang, wangis, animo'y, gaya ng, tila, mistula, atbp. It'y paghahambing ng dalawang magkaiba o di magkauring bagay, tao, kaisipan, pangyayari at iba pa sa hayagang pamamaraan.

Halimbawa:

Kabagut-bagot maging tao lamang sa kahariang Babel tulad ng isang anghel na naghangad maging Diyos sa impyernong itinakwil.

2. Metapora o Pagwawangis

Paghahambing din gaya ng pagtutulad, nagkakaiba lamang sa hindi na nito paggamit ng mga salita o pariralang pantulad sapagkat direkta nang ipinaaangkin ang katagian ng tinutularan. Isa ito sa pinakagamiting uri.

Halimbawa:

Ang musika ay hagdan ng kaluluwa paakyat sa langit.

3. Personipikasyon o Pagbibigay katauhan

Ginagamit ito para bigyang buhay , pagtaglayin ng katangiang pantao- talino, gawi, kilos, ang mga bagay na likas na walang buhay. Ito'y naisasakatuparan sa pamamagitan ng mga pananalitang nagsasaad ng kilos tulad ng pandiwa, pandiwari at pangngalang diwa.

Halimbawa:

Sa paglalakad ng buwan magbabago ng lahat ang takbo ng panahon.

4. Apostrophe o Pagtawag

Isang anyo ito ng panawagan o pakiusap sa isang taong hindi kaharap, nasa malayo o kaya'y patay na . Gayundin sa mga kaisipan o mga bagay na binibigyang katauhan sa parang kaharap na na kinakausap. Narito ang halimbawa ni Jose Rizal.

Halimbawa:

Ano ka ba , O Kabaitan? Ikaw ba'y isang pangalang walang kabuluhan?... lakas ng kaloobang lumalaban sa mga katutubong damdamin?

5. Pagtatanong

Ayon kay Federico B. Sebastian, “ang paraang ito ay higit na mabisa at makapangyarihan kaysa karaniwang pagpapahayag” dahil ayon naman kay Rufino Alejandro, “hindi nalalaman ng nagsasalita ang kasagutan.” Sa pamamagitan ng pagtatanong nailalahad ang kataningan at kapamiliang kasagutan kung matatanggap o hindi ang isang bagay.

Halimbawa:

- a. Itinulad kita sa santa... dinambana... ano’t bumaba ka sa ng aking tiwala?

6. Pag-uulit

Dagliang nakikita ito saan mang bahagi ng mga taludtod o pangungusap kapag ang unang titik o unang pantig ng bawat salita o kung ang isang salita ay makailang beses na ginamit. Lima (5) ang uri nito:

- a. **Aliterasyon-** kung ang unang titik o pantig ng mga salita ay parepareho.

Halimbawa:

Gumising ka giliw sa gitna ng gabi gupili’y gustuhi’t garampot ga gintong gunitay gunamin.

- b. **Anapora-** “pag-uulit ng isang salitang nasa unahan ng isang sugnay” ayon kay Rufino Alejandro

Halimbawa:

Panahon na upang ang diwa’y lumipad.

Panahon na upang ang puso’y tumigas.

Panahon na upang ang naipong lakas ay Pahilagpusin at sa sayo ibagsak.

Paraanin Mo Ako!

Jose M. Buhain

- c. **Anadiplosis-** ayon pa rin kay Rufino Alejandro, ang parehong salita ay ginagamit sa unahan at sa hulihan ng magkasunod na sugnay.

Halimbawa:

Sa kaluwagan mo sa aking **kagipitan**, **kagipitang**

minsan ay pinagpulasan...

Ang Buhay
Anacleto L. Bustamante

d. Epipora- Pag-uulit naman ito ng isang salita sa hulihan ng isang sunod –sunod na taludtod. Ayon pa rin kay Rufino Alejandro.

Halimbawa:

Pag-ibig!
Ikaw ang ligaya't lungkot ng **puso**
Pag-asa at kabiguan ng **puso**,
Buhay at kamatayan ng **puso**.

e. Empanodos o Pabalik na Pag-uulit- Bagamat ito'y hindi na isinama ni Rufino Alejandro, dito'y isinasama na dahil ito'y sadyang pag-uulit din, yun nga lamang binabaliktad ang ayos ng pahayag.

Halimbawa:

Ang langit ay lupa't ang lupa ay langit

7. Eksaherasyon o Pagmamalabis o Iperbole- ito'y isang lagpas-lagpasang pagpapasidhing kalabisan kalabisan o kakulangan ng isang tao, bagay, pangyayari, kaisipan, damdamin, at iba pang katangian, kalagayan o katayuan

Halimbawa:

Muntik na akong **matupok** sa taas ng lagnat ko.

8. Paghihimig o Onomatopeya - Ito ang paggamit ng mga salitang kung ano ang tunog ay siyang kahulugan.

Halimbawa:

Nakailang **kariring** din ang kabilang kawad bago ito sagutin.

9. Pag-uyam o Ironya- Sa tila namumuring pananalita pinaloob o pinahihiwatig ang paglibak, pagtudyo o pagkutya. Nararamdaman ang tunay na kahulugan nito sa diin ng pagsasalita at ekspresyon ng mukha ng nagsasabi.

Halimbawa:

Bilib ako sa tibay ng panlasa mo. Ang **hindi ko masikmura** ay nalunok mo.

10. Pagsusukdol o Klaymaks- Dito'y pataas na pinagsusunud-sunod ang kahalagahan ng mga salita o kaisipan mulang pinakamababang antas hanggang pinakamataas.

Halimbawa:

O... nakapaninindig balahibo ang tengang kuliglig
O... nakapambubuntung-hininga ang saglit na kulog
O... nakakapikit mata ang bingit ng bangin.

11. Antiklaymaks -Kabaliktaran ito ng nauuna. Sa halip na pataas, dito naman ay pababa ang pagsunud-sunod ng kaisipan, mula panlahat hanggang ispesipik.

Halimbawa: (hango sa *Pagsilang: Pag-iisa* ni B.S. Medina)

Ikaw'y sisilang. Sapagkat alam mo - nadarama mo, nasasalat mo ...

12. Pagdaramdam- Nagsasaad ito ng matitinding damdamin pagsisisi, panghihinayang, pagkalungkot, pagkapoot, kawalan, kabiguan, panaghoy, atbp. Hindi iniawasan dito ang tandang padamdang.

Halimbawa:

Hay ... ! Handog na walang kasintarik! Lugod ng dilang nakalawit! .

Talaarawan ng mga Alaala ni Jose Rizal

13. Pagtatambis o Oksimoron –Pinagsasama o pinag-uugnay rito ang dalawang bagay na magkasalung at nang mangibabaw lalo ang katangiang ipinahahayag.

Halimbawa:

Paroo't parito, papanhik-panaog, lalakad-hihinto, tatayo-uupo. Ang pagkainip ay walang kasimbalantino.

Salamat At Ako'y Pilipino
ni Jose M. Buhain

13. Pagsalungat o Antitesis o Epigram-Gaya ng pagtatambis, pinagsasama rito ang magkasalungat na salita o kaisipan, nagkakaiba lamang sa paglalaban ng magkasalungat sa halip na pinag-uugnay.

Halimbawa:

Lagi mong tandaan hindi lahat ng kaligayahan ay natatamo sa tagumpay dahil may tagumpay rin sa kabiguan.

15. Pagpapalit-saklaw o Senekdoke-May dalawang paraan ang pagbuo ng tayutay na ito:

a. Pabahagi - bahagi lamang ang binabanggit ay nababatid na ang isinasaad ng kabuuan.

Halimbawa:

Ayoko nang makita ang **mukha** mo sa pamamahay na ito.

b. Patukoy - kinatawan lamang ang tinutukoy upang mabatid ang kabuuan.

Halimbawa:

Ang mga **Herodes** noong Ikalawang Digmaang Pandaigdig ang pinakamayayaman sa buong Asya sa kasalukuyan at tila magiging **Paladin** pa yata ng Pilipina.

16. Pagpapalit-Tawag o Metonimiya -Sa paraang ito ang pangalan ng isang bagay na tinutukoy ay hinahalinhinan a pinapalitan ng ibang katawagan, pero ang pinapalit ay may kaugnayan sa pinalitan.

Halimbawa:

Malakas na dagok sa kanyang dibdib ang pagkamatay ng kanyang asawa't mga anak sa Ormoc Tidal Wave.

17. Paglilipat-wika o Transferred Epithets-Tulad sa pagbibigay-katauhan na pinasasabagay ang mga katangiang pantao, ngunit, sa halip na pandiwa ang ginagamit ay mga pang-uri, mga pang-uring tanging sa tao lamang ginagamit.

Halimbawa:

Kay **hinhin** ng tubig sa batis.

18. Pagtangga o Parelepsis o Litotes- Hindi ang pangunahing hudyat nitong salita na sa akda ay isang pagsalungat, pagpipigil o di-pagsang-ayon, ngunit ito'y pakunwari lamang, isang kabaliktaran, sapagkat ang paghindi ay sadyang nagpapahiwatig ng pagtutol.

Halimbawa:

Hindi sa pinangungunahan kita, pero malaki ka na, sana naman ay tigilan mo na ang pagbabarkada.

19. Pagsasalaysay o Vision- Ito'y isang nasa pangkasalukuyang (ngayon lamang akalang nagaganap habang isinasalaysay) pagkukuwento ng mga nagdaan na o hindi pa man dumarating na mga pangyayari. Natural, ang mga pandiwang ginagamit dito ay pawang nasa panahunang pangkasalukuyan.

Halimbawa:

Bukas ay Biyernes na naman pala. Nakikinita ko na si Kikay sa kanyang asul na bestida. Nag-aabang. Lumilinga-linga sa kinatatayuan. Pinakapipihong may susundo sa kanya.

20. Pagbibigay-aral (Parabula, Pabula o Alegorya) –

Isang makalumang anyo ito ng pagtatalinghaga. Isang uri ng paglalahad na hanggang ngayon ay mabisa pa rin naman. Di-tuwiran itong nangangaral, masamatatanda o masa-kabataan.

Ang paraang ito noong rehimeng Marcos ay mabisang-mabisa sa mga pitak ni Ninez Cacho Olivares, sa pagbubunyag ng mga katiwaliang nagaganap sa pamahalaan.

Halimbawa:

Sa parabola- Ang Manghahasik at Ang Sampung Birhen

Sa pabula - Ang Unggoy at Ang Matsing at Ang Palakang Nangarap Maging Malaking Baka

Sa alegorya - Ang Noli Me Tangere at El Filibusterismo ni Jose Rizal ay batbat nito. Gayundin ang Florante at Laura at Divina Comedia.

21. Paglumanay o Eupemismo -Paraan itong pawang mga piling-pili, mabubuti at magagaang pananalita ang ginagamit sa mahinahong pagsasabi, sa gayon,

maaya at bukal sa kalooban itong matanggap ng pagsasabihan. Tuloy, ang makasakit ng damdamin ay naiiwasan; ang rnakapagpatupad ng utos ay namamadali nang walang anumang reklamo o pagtutol, walang bigat ng katawan o sakit ng loob; ang pagkabigla, pagkatakot at pag-init ng ulo sa katotohanan o pangyayari ay mahinahong nadadala ng dibdib. Kaya naman pinakaiingatan at pinalalambot nang husto ang pagsasabi nito.

Halimbawa:

Masarap ang patis. Tamang-tama sa nilaga mo,
Pacing (pangalan ng katulong). Sa palagay ko mas masarap
pa ito kung ang patis ay malapit dito.

ANG MABISANG PANGUNGUSAP

Sa pagsulat ng komposisyon, ang pangungusap ay napakahalagang sangkap. Mga pangungusap ang bumubuo sa mga talata at mga talata naman ang bumubuo sa komposisyon.

Dahil dito sa pagbuo ng pangungusap, isaisip na ito'y ginagamit para mapaunlad at mapa-ugnay ang mga diwang binubuo. Kaya dapat maging maingat sa paggamit ng mga salita, sa pag-aayos ng mga ito sa pangungusap at sa relasyon nito sa iba pang pangungusap sa talata.

PAGPILI NG TUMPAK NA SALITA NG PANGUNGUSAP:

Nagiging malinaw ang pahayag kapag gumagamit ng mga angkop na salita sa isipang ipinahahayag. Kung minsan may mga salitang tama na ang kahulugan ay sa gamit ngunit hindi naman angkop na gamitin sa pahayag.

Halimbawa: ang bunganga ay hindi tamang ipalit sa bibig sa pormal na pahayag.

Di-angkop: Maluwang ang kanyang bunganga ngunit manipis naman ang kanyang mga labi.

Angkop: Maluwang ang kanyang bibig ngunit manipis naman ang kanyang mga labi.

Ganito rin ang masasabi sa salitang mga lamon at kain

Di-angkop: Halina kayong lumamon at nakahain na ang hapag.

Angkop: Halina kayong kumain at nakahain na ang hapag.

Narito ang ilang tuntuning mapagsusumundan para sa pagpili ng tumpak na mga salita sa pahayag.

1. Tiyaking ang salita ay angkop sa ibig sabihin.

Halimbawa:

Di-angkop: Ang wika ay panaling bumibigkis sa mga mamamayan.

Angkop: Ang wika ay tani-tanikalang bumibigkis sa mga mamamayan.

Di-angkop: Ang pagkakaisa ang susing nagbubukas sa pinto ng ating pag-unlad.

Angkop: Ang pagkakaisa ang susi sa ating pag-unlad.

2. Tiyakin na angkop ang panlapi ng salitang ginamit.

Halimbawa:

Di-angkop: Nangagsiligo sa ilog ang mga pinsan ko.

Angkop: Nangaligo sa ilog ang mga pinsan ko.

Ang mangagsi ay maramihan ng mag at ang manga ay maramihan ng ma. Ang isahan dito ay naligo kaya ang angkop na panlapi ay nangaligo.

Di-angkop: Nakain ka na ba?

Angkop: Kumain ka na ba?

Lalawiganin ang salitang nakain (sa Batangas) kaya dapat ay kumain na pambansa ang gamitin.

Di-angkop: Linanghap namin ang masamyong bango ng sampagita.

Angkop: Nilanghap namin ang masamyong bango ng sampagita.

3. Tiyakin na timbang ang ideya ng mga salitang ginagamit.

Halimbawa:

Di-angkop: Nagsitangis ang mga eskuwater na nawalan ng bahay at nagbalot ng kanilang abubot.

Angkop: Nagsitangis ang mga eskuwater na nawalan ng bahay at nagsipagbalot ng kanilang abubot.

Ang nagsitangis ay maramihan at ang nagbalot ay isahan. Dapat gawin na parehong maramihan (nagsitangis at nagsipagbalot) ang pandiwa sa pahayag.

4. Tiyaking nagkakaisa ang aspekto ng mga pandiwang ginamit.

Halimbawa:

Di-angkop: Nagsialis na ang mga tao sa plasa at nagsisiuwi na sa mga bahay nila.

Angkop: Nagsialis na ang mga tao sa plasa at nagsiuwi na sa mga bahay nila.

Naganap na ang nagisalis ngunit nagaganap naman ang nagsisiuwi. Gawing naganap na rin ang nagsisiuwi kaya ang angkop ay nagsiuwi kaya ang angkop ay nagsiuwi.

5. Iwasan ang labis na panghihiram ng salitang ingles lalo na't hindi pa iyon lubusang tinatangap ng marami at mayroon namang katumbas na katutubong salita natin ang mga iyon.

Halimbawa:

Di-angkop: Na-arrest na rin ang murderer ni Lopez.

Angkop: Nahuli na rin ang pumatay kay Lopez.

Di-angkop: Ang school ba ninyo ay near sa market?

Angkop: Malapit ba sa palengke ang paaralan ninyo?

KAISAHAN NG PANGUNGUSAP

Kailangan ang kaisahan sa pangungusap para maging epektibo ito. Kung bawat bahagi ng pangungusap ay tumutulong para maihayag ng malinaw ang pangunahing diwa nito. Sinasabing may kaisahan ang pangungusap.

Narito ang ilang paalala upang magawa ang kaisahan sa pangungusap.

1. Huwag pagsamahin sa pangungusap ang hindi magkakaugnay na kaisipan.

Walang kaisahan: Hindi uunlad ang ating wika kapag hindi natin ito ginagamit at nahilig tayo sa kalayawan.

Walang kaugnayan sa pahayag na “Uunlad ang wika natin kapag ito’y ginamit natin“ ang ”pagkahilig natin sa kasayahan”. Dapat na alisin ang bahaging ito sa pahayag.

Mabisa: Hindi uunlad ang ating wika kapag hindi natin ito ginamit.

2. Ang pagtataglay ng maraming kaisipan sa pangungusap ay labag sa kaisahan ng pangungusap dahil lumalabo ang pangunahing isipang ipahahayag.

Halimbawa:

Di-angkop: Ang pagsasayaw gaya rin ng paglalaro ng mga bata ng taguan kung gaging walang buwan at ng pagdadama ng mga lalaking walang magawa at nagpapalipas ng oras sa pagupitan ay tunay na nakaaaliw.

Mabisa: Ang pagsasayaw ay, gaya ng paglalaro ng taguan ng mga bata, ay tunay na nakalilibang.

3. Gawing malinaw sa pangungusap kung alin ang pangunahing sugnay at ang panulong na sugnay.

Halimbawa:

Di-mabisa: Nang kami ay manood ng sine, siya ay wala sa bahay.

Mabisa: Nang siya ay wala sa bahay, kami ay nanood ng sine.

Di-mabisa: Dahil sa ayaw ko iyon, hindi ko binili ang aklat.

Mabisa: Dahil sa ayaw ko sa aklat, hindi ko iyon binili.

4. Gamitin ang tinig na balintiyak ng pandiwa kapag ang simuno ng pangungusap ay hindi siyang gumaganap ng kilos.

Halimbawa:

Mali: Si Jose ay binili ang relo para kay Manding.

Tama: Ang relo ay binili ni Jose para kay Manding.

Binili ni Jose ang relo para kay Manding.

Mali: Si Marie ay kinuha ang hinog na papaya sa puno.

Tama: Ang hinog na papaya sa puno ay kinuha ni Marie.

Kinuha ni Marie ang hinog na papaya sa puno.

5. Huwag ilayo ang salitang panuring sa tinaguriang salita.

Halimbawa:

Malayo: Maganda ang nobelang binasa mo talaga.

Malapit: Maganda talaga ang nobelang binasa mo.

Malayo: Tinawag ni Tonyang taong malakas.

Malapit: Malakas na tinawag ni Tony ang tao.

6. Ilapit ang panghalip na “na” pamagat sa pangalang kinatawan nito.

Halimbawa:

Malayo: Ipinanhik ni Nardo ang telebisyon sa bahay na binili ng tatay niya.

Malapit: Ipinanhik ni Nardo ang telebisyon na binili ng tatay niya.

7. Sa Filipino, nauuna ang panaguri keysa sa simuno karaniwang ayos ng pangungusap.

Halimbawa:

Minahal at ginamit niyang sariling wika.

Kaysa:

Ang sariling wika ay minahal at ginamit niya.

Magalang na sinagot ni Pop ang tanong ng guro.

Kaysa:

Si Pop ay magalang na sinagot ang guro.

ANO ANG PANGUNGUSAP

Sa makabagong panahon ngayon makabagong pananaw, ang pangungusap ay nagtataglay ng isang diwa o kaisipan. Sa ganito maaring buuin ang pangungusap ng panaguri lamang o paksa lamang o buuin ang isang simuno at panaguri.

Dahil dito, sa dalawa maaring uriin ang pangungusap na di-ganap na may simuno lamang o panaguri lamang at pangungusap na ganap na bumubuo ng simuno at panaguri.

Ang pangungusap na di-ganap ay maaring alinman sa mga ito:

1. Sambitlang panawag

Halimbawa: Ate! Nanay! Ruben!

2. Nagsasaad ng Damdamin.

Halimbawa:

Naku po!
Diyos ko!
Aray!

3. Patawag.

Halimbawa:

Halika rito.
Lapit!

4. Pautos.

Halimbawa:

Alis diyan!
Takbo.
Talon!

5. Pangkalikasan.

Halimbawa:

Umuulan na.
Lumilindol ba?
Umaraw na sana.

6. Panagot na tanong.

Halimbawa:

Kumain ka na ba?

Opo.

Hindi pa po.

Kumain ka.

Ayoko

Huwag na po.

7. Panahon.

Halimbawa:

Mamaya na.

Bukas pa.

Sa isang linggo na lang

8. Pagbati.

Halimbawa:

Kamusta?

Magandang hapon po?

9. Pagpapaalam.

Halimbawa:

Paalam na po!

Aalis na po!

Ba-bay!

10. Pamuling tanong.

Halimbawa:

Ano nga?

Ilan ba?

Totoo ba?

11. Pakiusap.

Halimbawa:

Maari po?

Sige na.

12. Pampook (Sagot sa tanong).

Halimbawa:

Saan ka nag-aaral?

Sa CLSU.

Sa Maynila.

Sa U.P.

13. Eksistensyal.

Halimbawa:

May tao sa silong.

Wala na.

May bisita pala.

Ganap ang pangungusap kapag ito’y binubuo ng simuno at panaguri. Gaya nang nasabi na, ang karaniwang ayos nito ay nauuna ang panaguri kaysa sa simuno/paksa. Sa ganitong ayos, nawawala ang panandang ay ng panaguri.

Halimbawa:

Kumuha ng mais sa tumana ang kapatid ko.
Maliligo ba kayo sa ilog?

Karaniwang isang pangalan o isang salitang gumaganap ng pagka-pangalan at isang panghalip ang ginagamitan na simuno ng pangungusap. Kapag pangalang pambalana ito, may panandang ang (ang mga)at kung pangalang pantangi naman, ang pananda ay si (sina)

Halimbawa:

Kumuha ang bata sa mesa ng pagkain.
Nagbasa si Tony ng aklat sa balkon.
Ang maganda ay hinahangaan ng mga tao.

Ang panaguri naman sa pangungusap na ganap ay maaring isang pandiwa, pangalan, panghalip, pang-uri, pariralang pang-ukol at eksistensiyal.

Halimbawa:

Naglilinis ako ng bakuran.” (pandiwa)

Naglaba ng damit sa ilog si Lorna. (naglaba, pandiwa)

Abogado ang kapatid ni Sonia. (abogado-pangalan)

Siya ang nagwagi sa timpalak. (siya ay panghalip)

Ang kaibigan ko ay isang sikat na magsasaka.
(magsasaka-pangalan)

Maganda ang ninong ko. (maganda-pang-uri)

Mamaya ang alis ni Teddy. (mamaya pang-abay)

Sa isang linggo na ang ating final exams.
(sa isang linggo pariralang pang-ukol)

May bagong kotse sina Ramon (may-eksistensyal)

Ang pangunahing balita ngayon ay ang pagtakas ni Jalosjos.

(pagtakas ni jolosjospairalang pangalang-diwa)

Karaniwan nang ang ganap na pangungusap ay uriin ayon sa mga gamit nito, gaya ng pautos, patanong at padamdang.

1. *Paturol*. Ito ang ganap na ginamit upang maghayag ng isang katotohanan o isipan. Ginagamit na bantas dito ang tuldok.

Halimbawa:

Filipino ang ating pambansang wika.
Nag-ani ng 200 kaban sa bukid si Nonoy.

2. *Pautos*. Ito ang pangungusap na ginagamit sa pakikiusap o pag-utos. Binabantasan din ito ng tuldok.

Halimbawa:

Pakiayos mo ang ating aklatan, Norma.
Matulog na kayo.

3. *Patanong*. Pangungusap ito na ginagamit kapag nais na makabatid ng tungkol sa isang bagay. Ginagamitan ito ng bantas na pananong (?)

Halimbawa:

Nagwagi ba tayo sa paligsahan sa talumpati?
Sino ang nahalal na pangulo ng samahan ninyo?

4. *Padamdang*. Naghahayag ang pangungusap na ito ng masidhing damdamin. Ginagamitan ito ng bantas na padamdang (!)

Halimbawa:

Kaylaki ng iniunlad ng paaralan natin!
Naku! Nahulog ang bata sa bintana.

Ang mga pangungusap na ganap na may panaguring pandiwa lamang ang maaaring magkaroon ng kaganapan. Bukod sa simuno ng pangungusap, ang iba pang pangngalan parirala sa pangungusap ay maaaring iugnay sa pandiwa bilang:

- (1) kaganapang tagaganap o aktor ;
- (2) kaganapang tagatanggap o gol;
- (3) kaganapang kalaanan o benepaktib;
- (4) kaganapang ganapan o lokatib;
- (5) kaganapang kagamitan o instrumental at
- (6) kaganapang dahilan o kosatib.

1. **Kaganapang tagaganap o Aktor Pokus-** Binubuo ito ng panandang ng/ni at ng pangngalang pambalana o pantangi na siyang gumaganap ng kilos sa pangungusap ngunit hindi naman simuno ng pangungusap.

Halimbawa:

Sinagot ni Luz ang tanong ng guro.

Kinuha ng bata ang bulaklak sa hardin .

2. **Kaganapang tagatanggap o Gol Pokus -** Binubuo ito ng panandang ng at ng pangngalang pambalana. Tinatanggap nito ang kilos na ginagawa ng simuno at inihayag ng pandiwa. Ginagamit din sa ilang pagkakataon ang panandang sa.

Halimbawa:

Pumitas si ate ng rosas sa halamanan.

Humalik si Annie sa kanyang lola.

Nakahuli ng maraming isda ang mga mangingisda.

3. **Kaganapang ganapan o Lokatib Pokus-** Binubuo ito ng panandang sa/kay at ng pangngalang pambalana o pantangi. Sinasabi nito ang pook na kinaganapan ng kilos na sinasabi ng pandiwa.

Halimbawa:

Magbabakasyon *sa Hongkong* ang mag-anak na Custodio.

Sa plaza gagawin ang demostrasyon laban sa pagtaas ng presyo ng gasolina.

Dadalaw kami mamaya kina Luisa.

4. **Kaganapang kalaanan o Benepaktib Pokus-** Binubuo ito ng panandang para sa/ para kay at ng pangngalang pambalana o pantangi. Sinasabi nito kung para kanino ang kilos na ginaganap ng pandiwa.

Halimbawa:

Bumili ng laruan si tatay para sa inaanak niya.

Kumuha ako ng mga bulaklak para kay Miss Tinio.

5. **Kaganapang kagamitan o Instrumental Pokus-** Binubuo ito ng panandang sa pamamagitan ng/ni o simpleng ni/ng at sinusundan ng pangngalang pambalana o pantangi. Sinasabi nito kung ano ang ginagamit para maisagawa ang kilos ng pandiwa.

Halimbawa:

Pinutol ni Jose ng gulok ang mag sanga ng punong akasya.

Hinakot ni Andy sa pamamagitan ng karmatilya ang graba.

Naipaabot ni Lino ang damdamin niya kay Lourdes sa pamamagitan ni Rosa.

6. **Kaganapang kadahilanan o Kosatib Pokus-** binubuo ito ng panandang sa/kay o dahil *sa/kay* na sinusundan ng pangngalang pambalana o pantangi. Sinasabi nito ang dahilan sa pagkaganap ng kilos ng pandiwa.

Halimbawa:

Nahilo si Nenet sa init.

Namatay ang magsasaka dahil sa tuklaw ng ulupong.

Nagkaproblema si Nestor dahil kay Nida.

PAKSANG PANGUNGUSAP

Ang paksang pangungusap ang pinakabuod ng talata. Hindi nito sinasabi ang lahat-lahat tungkol sa talata, subalit ito ang nagpapahiwatig ng kaisahan ng talata sapagkat ito ang nagpapahayag ng paksa.

Hindi lahat ng mga talata ay may lantad na paksang pangungusap subalit ang isang mabuting talata ay kinakailangang magkaroon ng kahit isang di lantad na paksa. Nagsisilbi itong patnubay upang di-lumihis sa paksang tinatalakay at maiwasan ang pagpasok ng mga bagay na walang kabuluhan sa tinatalakay.

Mabisa ang mga paksang pangungusap kung ang mga ito'y ginagamit sa iba't-ibang lugar sa loob ng talata. Nakapanghihinawa kung ang mga talata ay palaging mag-uumpisa sa paksang pangungusap. Kailangang maipahayag ito sa iba't-ibang paraan at sa iba't-ibang bahagi ng talata. Ang anyo nito ay maaaring patanong o paturo, naglalahad o nagbubuod. Maaaring ito'y lumitaw sa gitna o hulihan ng talata bukod sa karaniwang lugar nito, sa simula. Kung minsan ang paksang pangungusap sa simula ay maaaring ulitin sa ibang bahagi ng talata kung ang hangad ay magbigay diin.

Mga Uri ng Paksang Pangungusap

1. Paksang lantad – Ang paksang tinatalakay sa talata ay napapansin o nakikita.

Halimbawa:

Ang batang iyon, higit sa lahat, ang nakatawag ng aking pansin, hindi sa una pa lamang malas kundi sa tinagal-tagal ng panahong aming ipinagkilala. Sa loob ng magay dalawang linggo, ang batang iya'y isa lamang sa animnapung batang aking kinakausap, tinatanong, sinasagot, pinangangaralan, inaalo.

“Walong Taong Gulang”
ni Genoveva Edroza Matute

2. Paksang di-lantad – Ito'y di tuwirang ipinakikita sa talata.
Ipinahihiwatig ito sa pamamagitan ng mga detalye.

Halimbawa:

Ang paghinga ni Gorio’y madalang at pabugsu-bugso. Ang mukha’y parang mamad at ang mga mata niya’y malamlam at parang nakatitig nang walang tinititigan.

Si Doray ay nakalupasay sa tabi ng kanyang asawa at marahang hinahagod ang dibdib nito. Sa kandungan niya’y naroon si Remi, na pumikit-dumilat habang sumususo.

Sa loob ng bahay, dilim at kapanglawan ang naghahari: sa labas, ang ulan ay parang ibinubuhos at ang ugong ng hangin ay kasindak-sindak. Unti-unti nang gumagabi.

“Ang Sinagasa niya ay ang Unos”
Rufino Alejandro

ANG TALATA

ANO ANG TALATA?

Bumubuo sa komposisyon o katha ang mga talata. Mahalagang malaman kung ano ang talata, mga uri nito, mga bahagi nito at paano ang pagtatalata para sa epektibong pagsusulat ng komposisyon.

Ang talata ay binubuo ng isang pangungusap o lipon ng mga pangungusap na naglalahad ng isang bahagi ng isang buong pagkukuro, palagay o paksang-diwa.

Ang mga balita ay karaniwang isinusulat sa talatang iisahing pangungusap. Makatatagpo rin ng mga talatang iisahing pangungusap sa maiikling kuwento. Samantala, ang editoryal at mga sanaysay ay karaniwang nagtataglay ng mga talatang binubuo ng ilang mga pangungusap.

BISA NG NILALAMAN

Pagkatapos na makabuo ng paksang pangungusap, lantad man o di-lantad, kinakailangang isunod na ang pagtalakay sa mga bagay-bagay na nais ipahayag.

Tulad ng nabanggit sa naunang bahagi, ang nilalaman ay maaaring makuha sa sariling karanasan, pagmamaisid, pakikisalamuha sa ibang tao, panayam, mga babasahin, telebisyon, radyo, pag-iisip at iba pa.

Ang pangunahing layunin sa pagsulat ng talata ay ipakita sa bumabasa ang mga diwang nilalaman ng lantad o di-lantad na paksang pangungusap. Ang pahayag ay mahalaga at mabisa kung ito ay maiintindihan ng bumabasa. *Bigyang-*

katarungan ang mga salitang di-malinaw; *ipaliwanag nang mahusay* ang mga diwang mahirap unawain; *halimbawa* ang mga kaisipang may kaugnayan sa karanasan at pang-unawa ng mambabasa.

Ang kasanayan sa paggamit ng iba't-ibang paraan sa pagpapaunlad ng mga talata ay mahalaga sa pagtatamo ng bias sa isang sulatin. Tinutugunan nito ang iba't-ibang paraan sa pagtalakay at pagpapahayag nang naaayon sa iba't-ibang katangiang ng paksa.

MGA URI NG TALATA AYON SA KINALALAGYAN SA KOMPOSISYON.

Ayon sa katatagpuan sa mga talata sa komposisyon, ang mga talata ay mauuri sa:

- (1) panimulang talata;
- (2) talatang ganap;
- (3) talatang paglilipat-diwa; at
- (4) talatang pabuod.

1. **Panimulang Talata.** Ito ang una at kung minsan ay hanggang sa ikalawang talata ng komposisyon. Layunin nito ang ipahayag ang paksa ng komposisyon. Sinasabi rito kung ano ang ipaliliwanag, ang isasalaysay, ang ilalarawan o bibigyang-katuwiran.

Kung maikli ang komposisyon, ito'y isa lamang maikling talata rin. Subalit kung mahaba ang akda, maaaring ang panimulang talata ay buuin ng mahigit sa isang talata.

2. **Talatang Ganap.** Makikita ito sa kalakhang gitnang bahagi ng komposisyon. Tungkulin nito ang paunlarin ang pangunahing paksa.

Binubuo ito ng paksang pangungusap at mga pangungusap na tumutulong upang matalakay nang ganap ang bahagi ng pangunahing paksa ng komposisyon na malinaw ng talata.

3. **Talatang ng Paglilipat-diwa.** Mahalaga ito upang magkaroon ng ugnayan at kaisahan ng mga pahayag sa mga talataan ng komposisyon.

Ginagamit ang talatang ito upang pag-ugnayin ang mga diwa ng dalawang magkasunod na talata. sinasalungat ba ng talatang sinundan o

dinaragdagan nito ang isipan ninyo? Ipinahihiwatig din nito ang pagsulong ng paksang tinatalakay.

4. **Talatang Pabuod.** Madalas na ito ang mahahalagang isipan o pahayag na nabanggit sa gitna ng komposisyon. Maari ring gamitin ang talatang ito upang bigyan ng higit na linaw ang layunin ng sinusulat na komposisyon.

Halimbawa:

ANG KABATAAN SA PAGBUO NG BANSA

Prof. Alcomtiser P. Tumangan

Panimulang talata:

Saksi tayo sa natural na pag-unlad ng ating bansa. Saan man natin isuling ang ating mga mata, binubulaga tayo ng pagbabagong humihila ng ating pagkamangha. Sa ating relihiyon, ang **El Shaddai** at ang mga kilusang **Born Again** at **Charismatic** ay mga penomenang nakagugulat.

Hindi rin pahuhuli ang ating musika at sumasabay ito sa pagpapaimbulog ng musika ng daigdig. Nang mag-rap sa America, nag-rap din si Francis Magalona. Ganito rin ang masasabi sa isang dulaan, sa ating panitikan, sa ating mga sayaw at pati na sa ating wika. Sa kabuhayan naman, buong pagmamalaki nang isinigaw ng Pangulong Ramos na tayo ay isang maliit na tigre sa Asya. Sa kapayapaan, natamo na natin ang pakikipagkasundo sa mga **MNLF** ni **Nur Misuari** sa Mindanaw na noo'y tila lamang isang pangarap na walang katuparan.

Paglilipat-diwang Talata:

Sa kabilang dako, ang isang ina o ang isang amang namumuhay sa kasaliwaan ay walang pag-asang magkabunga nang hihigit pa sa kanyang kabuhayng ipinakita.

Ang isang manunugal o isang amang manlalango ay gurong hindi man nagtuturo sa kanyang mga anak ay nakayayari ng mga anak na manunugal din at manlalango.

Dito'y maliwanag na natutupa ang kawikaang “kung ano ang puno ay siyang bunga.”

“Nasa Pananagutan ng Ina ang
Kinabukasan ng mga Anak”
Teresita Dalamhati

Ganap na Talata:

Noon pa man, suhay na ninyong mga katandaan kaming mga kabataan sa pagsasakatuparan ng iyong magagandang pangarap para sa ating bansa. Noong hinahanap natin ang kamay ng mapang-aliping Kastila, namatay sa larangan ng digmaan ang isang Emilio Jacinto na kinilala pa ninyong Utak ng Katipunan.

Sa pakikidigma sa mga Amerkano, napatanyag at kinilalang bayani ng Tirad Pass ang kabataang Gregorio del Pilar na heneral ng digmaan, hinangaan at iginalang maging ng ating mga kaaway. At noong panahon ng hapones, isa naming Wenceslao Vinzon ang nagbuwis ng sariling buhay sa pakikipaglaban sa kaaway pagkatapos na inukol ang talino sa paglikha ng ating konstitusyon noong 1935.

Totoong hindi sila karamihan sapagkat sa mga panahong nagdaan, kayong aming mga ninuno at magulang ay hindi ganap na nagbigay sa amin ng inyong pagtitiwala at pagkakataong magamit at makatulong sa inyo. Lagi kayong may pasubali. Bakit nga ba ninyo iniuso ang kasabihang “may gatas sa mga labi” kundi ihayag ang kawalan ninyo ng tiwala sa mga kabataan?

Pabuod na Talata:

Mga Ginoo: sa panahong iyan, magkakahawak-kamay na ating haharapin nang buong tatag at walang anino ng takot at pangamba ang Ngayon at ang Kinabukasan ng ating minamahal na bansa. At natitiyak ko . . . sa tulong ng ating Dakilang Lumikha . . . makabubuo tayo ng isang bansa . . . isang Pilipinas na dakila, masagana at kaiga-igayang panahanan!

Marami pong salamat.

MGA KATANGIAN NG MABUTING TALATA:

Upang maging mabisa ang talata, bilang bahagi ng komposisyon, naririto ang mga katangiang dapat taglayin ng susulating talata:

1. May isang paksang-diwa
2. May buong diwa
3. May kaisahan
4. Maayos
5. May tamang pang-ugnay sa paglilipat-diwa ng susunod na talata
6. Wasto ang kayarian

Paksang Pangungusap:

Ang isang mabuting talata ay dapat na may paksang pangungusap. Pangungusap ito sa talata na nagsasaad ng buod ng nilalaman ng talata. Nagsisilbi

itong patnubay upang hindi malihis sa paksa ng talat at maiwasan din ang pagpasok ng mga bagay na hindi kailangan sa tinatalakay.

Maaaring makita ang paksang-pangungusap sa iba-ibang bahagi ng talata. Gayundin, nailalagay rin ito sa huling pangungusap ng talata at paminsan-minsan ay sa gitna naman ng talata.

Ang anyo ng paksang-pangungusap ay maaaring patanong o paturol. Pangungusap ito na maaaring nagbubuod o naglalahad ng diwa ng talata.

Halimbawa:

(1)“Ang pangalan ko’y naging paksa rin ng paghihinakitan at di-pagkasundo. (2) Una, nakita ako sa tawag na pambansang Wika ngunit tumanggap ito ng upasala at matinding pagsalungat sa mga kalaban ko (3) Hindi raw malinaw ang ibig sabihin. (4) Hindi raw naglahad ng wikang ng mga Pilipino. (5) Para pagbigyan ang mga mamumuna, dumaan ako sa ilang pagbibinyag sa latok. (6) Naging wikang Pilipino muna ako hanggang noong Agosto, 1959, sa pamamagitan ng Kautusang Pang-kagawaran ng noon ay kalihim Jose Romero, ako ay tinawag nang Pilipino”

(Mula sa Talambuhay ng Isang Wika, Alcomtiser P. Tumangan.)

(1) *Matalino si Inhinyero Lopez* (2) Nagtapos siyang inhinyero sibil sa isang tanyag at kilalang pamantasan sa Maynila na *cum laude*. (3) Nang kumuha siya ng *board*, pangalawa siya sa mga pumasa.

(Mula sa Inhinyero Lopez, A.P. Tumangan)

Kaisahan at Buo ang Diwa:

Pagkatapos na mabuo ang paksang-pangungusap, isunod na ang mga pangungusap na sa kabuuan ay siyang isinasaad sa paksang-pangungusap.

Pansinin ang dalawang halimbawang talata sa itaas. Ang unang pangungusap ang paksang pangungusap ng mga ito. Ang unang talata ayon sa paksang-pangungusap ay para sa “Pagbabago-bago ng pangalan ng ating pambansang wika dahil sa di pagkakasundo ng mga Pilipino”. Ang sumunod na mga pangungusap 2, 3, , 4, 5 at 6 ay pawang nagsasaad sa nangyaring pagbabago-bago ng pangalan ng pambansang-wika.

Ganoon din ang mapapansin sa ikalawang halimbawa. Paksang-pangungusap din ang unang pangunguasap na ang diwa’y “matalino si Inhinyero Lopez”. Ang sumunod na pangungusap 2 at 3 ay nagpatotoo lamang sa pahayag na ito.

Kaayusan:

Bagaman at walang tiyak na panuntunang sinusunod ukol sa bagay na ito, mabuting ayusin ang mga pangungusap sa talata sa paraang papaunlad ang galaw ng mga pangyayari o ang kaisipang tinatalakay. Yariin muna ang kaisipan ng isang talata bago lumipat o gumawa ng bagong talata.

Maaring maging ganito ang mga pangungusap sa talata.

1. Ayusin nang kronolohikal o ayon sa pagkakaganap ng mga pangyayari. Karaniwan ang ayos na ito sa mga komposisyong pasalaysay o palahad.
2. Ayusin ayon sa pananaw sa bagay o pangyayari, gaya halimbawa ng malapit-palayo o kabalikan nito, mula sa loob-palabas o kabalikan nito o mula sa kanan-pakaliwa o kabalikan nito
3. Iayos na mula sa masaklaw patungo sa ispesipiko. Ito ang karaniwang ayos na ang paksang-pangungusap ang unang pangungusap na talata. Maaari ring ayusin sa kabalikan nito na mula mga pangungusap na ispesipiko tungo sa masaklaw na pangungusap. Sa ganitong, ang paksang-pangungusap ang huling pangungusap ng talata.

Halimbawa:

- (1) Pagkakasunod-sunod ng panahon.

“ Noon pa man, suhay na ninyong mga katandaan kaming mga kabataan sa pagsasakatuparan ng inyong magagandang pangarap para sa ating bansa. Noong hinahanap natin ang kalayaan ng mga mapang-api kastila, namatay sa larangan ng digmaan ang isang Emilio Jacinto, na kinilala pa ninyong Utak ng Katipunan. Sa pakikidigma sa mga Amerkano, napatanyag at kinilalang bayani ng Tiradpas ang kabataang Gregorio del Pilar na heneral ng digmaan, hinahangaan at ginagalang maging ang ating mga kaaway. At noong Panahon ng Hapones, isang Wenceslao Vison ang nagbuwis ng sariling buhay sa pakikipaglaban sa kaaway. Totoong di sila karamihan sapagkat sa mga panahong nagdaan, kayong aming mga ninuno at magulang ay hindi ganap na nagbigay samin ng inyong pagtitiwala.”

(Mula sa Ang Kabataan sa Pagbuo ng Bansa, A.P. Tumangan.)

- (2) Makatuwirang ayos:

“Kaya natin ito. Tayo’y mga Pilipino kalahi ni Gat Jose P. Rizal.

Ang dugong umaagos sa mga ugat ni Rizal ang dugo ring nananalaytay ngayon sa ating mga ugat. Kaya rin nating maging Rizal na kinikilala ngayon na pinakadakilang Malayong daigdig.

Magtulong tayong magsakit na hubarin ang damit na itong punong-puno ng putik ng kasiraan. Sa tulong ng Dakilang Lumikha, magagawa nating paputiin ang ating makutim na pagkatao.”

(Mula sa “Kailangan ang May Disiplinang Kabataan,” A.P. Tumangan.)

(3) Ayon sa Pananaw sa bagay:

“Ang bungad ng looban humahangga sa gilid ng isang maluwang na daan. Doon may dalawang bahay na nakatirik sa magkabilang panig. Ang nasa gawing timog ay luma na, yari sa kahoy at pawid na may patahian sa silong.

Ang nasa dakong hilaga ay ang silungan ng kabayo ni Mang Pilo na kinakalawang ang bubong na yero. Sa likuran ay ang kubo ni Apo na naliligid ng mga punong saging. Bagong tambak iyon ng pinong pinaglagarian. Doon malimit maglaro si Pops at ang kanyang mga kababata.”

(Mula sa May Bahay sa Looban,” Pedro S. Dandan.)

Wastong Paglilipat-diwa:

Nagiging malinaw ang mga pangungusap ng talata kapag may wastong paglilipat-diwa. May mga salitang pariralang ginagamit sa paglilipat-diwa.

Makatutulong ang mga ito upang maunawaan ang tamang pagkakaugnay-ugnay ng mga pangungusap na bumubuo sa talata.

Sa bawat isipang ililipat, may angkop na salita o pariralang ginagamit.

1. isiping idaragdag –at, saka ,pati, gayundin
2. isipang sumasalungat –ngunit, subalit, datapwa’t, bagaman, kahimat, sa kabilang dako
3. isipang naghahambing –katulad ng, kawangis ng, animo’y, anaki’y
4. isipang nagbubuod –sa katagang sabi, sa madaling sabi, kaya nga
5. pagsasabi ng bunga o kinalabasan –sa wakas, sa dakong huli, kung gayon, sa ganoon
6. paglipas ng panahon - noon, habang, di-naglaon, samantala, sa di-kawasa, hanggang, di-naglaon

Halimbawa:

Paksang Talata

Natutuwa tayo sa namamalas na kaunlaran pagsulong ng ating bansa.

Alam nating ito’y tanda na kasama tayo ng daigdig sa pag-unlad at pagsulong ng kabihasnan.

Natutuwa tayo sapagka’t alam nating hindi tayo mabibintangang napag-iinwanan ng takbo ng panahon.

Talatang pagsalungat

Ngunit nakalulungkot isipin na sa likod ng pag-unlad ng ating kultura, tila nalilimutan at napapabayaang natin ang ating kapaligiran. Samantalang dapat ay kasama ng pagsulong natin ang pagbuti ng kalagayan ng ating kapaligiran.

Nakakalbo ang ating mga bundok sa walang habas na pagtotroso ng masasakim at makasariling mga *loggers*. Namamatay ang ating mga sapa sa mga duming walang pakundangang itinatambak dito ng mga pagawaan at maging ng mga mamamayan mismo. Puno ng polusyon ang ating mga ilog at karagatan dahil sa kawalang malasakit sa kapwa at sa bayan ng mga may-ari ng mga dambuhalang pabrika sa ating mga kalungsuran.

Talata nagsasabi ng bunga o kinalabasan

Bunga nito, kayraming mga *flash flood* ang nagaganap ngayon sa iba’t ibang panig nitong ating bansa. Maya’t maya ay naririnig nating may mga *red tide* sa iba-ibang bahagi ng ating karagatan na pumupuksa sa ating yamang-dagat at nagbibigay ng kahirapan sa mga kababayan nating nabubuhay sa pangangisda.

Kumakailan lamang, narinig nating sa Maynila na mahigit na sa dalawampung estero ang nawawala kaya naman ang Maynila ay kaydali at laging binabaha.

Talata ng isang nagbubuod

Kaya nga, masisiyahan na ba tayong umuunlad ang ating kultura subalit nawawasak naman ang ating kapaligiran? Hahayaan na lang ba nating sa ngalan ng kaunlaran ay maisakripisyo naman ang ating kapaligiran at mga likas na kayamanan? Papayag ba kayong harapin ang isang kinabukasan bunga ng panganib na hatid ng nasirang kalikasan? Ang sagot natin dito’y isang matinding HINDI!

Talatang nagsasabi ng bunga

Dahil dito, tinatawagan ko kayong mga alagad ng musika, kayong mga makata at manunulat, kayong mga dramatista, kayong mga ama ng simbahan at pananampalataya, kayong mga kamay na nagpapalakad sa ating paaralan – oo,

tayong lahat – ay magkaisa sa gawaing ito sa pagbuhay sa kamalayan sa pagmamalasakit sa ating kapaligiran.

Isulong natin ang kultura habang itinataguyod naman na kasabay ang pagmamalasakit na mapabuti ang kapaligiran. Maghawak kamay tayo at sa patnubay ng Dakilang Lumikha at sa diwa ng nasyunalismo at pagmamalasakit sa kultura, itaguyod natin ang pagpapabuti ng ating kapaligiran.”

(Mula sa “Ang Halaga ng Kaunlaran Pangkultura sa Kamalayang Pangkapaligiran.” ni A.P. Tumangan.)

HABA

Sa ikagaganda ng komposisyon, iwasang gumamit lagi ng maikling pangungusap o kaya’y panay na mahahabang pangungusap. Para hindi maging kabagut-bagot sa bumabasa, gumamit ng maikli at kung minsan nama’y mahahabang pangungusap ayon sa pangangailangan o hinihingi ng pagkakataon.

Kung hindi rin lamang gaanong mhalaga at kaugnay ang ilang salita sa pangungusap, gawin itong mas simple at maikli para mas maintindihan. Ngunit huwag namang gawing napakasimple at maigsi ang pangungusap kung hinihingi ng ideyang nangangailangan ng maikli lamang na pagpapahayag at mayroon namang kailangang mahaba para mas maintindihan.

Ang isang sumusulat ng komposisyon sa kolehiyo ay dapat masanay sa dalawang pagpapahayag na ito sapagkat kinakailangan niyang ipahayag nang malinaw ang mga kaisipang kanyang natatamo sa eskwelahan.

Halimbawa ng mahahabang pangungusap sa isang talata:

Kung hindi sa damdaming makabansa ng Alemanya, Pransya, at iba pa na nagpahintulot sa kanilang mga tagakatha ng tugtugin na makalikha ng operang may titik sa kani-kanilang wikang katutubo, marahil ang opera, magpahanggang ngayo’y nanatili pang pawang nasusulat sa wikang Italyano.

-Felipe Padilla de Leon “Ang Sariling

Musika sa Ikalalaganap ng Wikang Pilipino”

Halimbawa ng magkakasunud-sunod na maikling pangungusap sa isang talata:

Isang gabi noon. Ang langit ay madilim at umuulan-ulan. Nakakita ako ng isang taong pumasok sa aming bakuran. Nanaog ako. Isang bambong mahaba ang aking hawak. Sinundan ko sa may likod-bahay ang tao. Ako’y napansin niya. Kumarimot siya ng takbo. At siya’y narapa. Sa kanyang pagmamadali. Nang siya’y

sumigaw ng: Huwag mo akong saktan, ako ito, siya ay bubugbugin ko na. Nakilala kong siya'y si Edong pala, ang aking pinsan.

Ang salita ang pinakamaliit na sangkap na pambalarila na makapagiisa bilang isang pahayag. Kumakatawan ito sa ilang kahulugan o ideya na kapag iniugnay sa iba ay humuhubog at nagbibigay ng kaisipan.

Ang wastong baybay ay hindi maaaring iwaglit sa isang maayos at wastong pagsulat. Kahit na maganda at tumpak ang pagkakabuo ng pangungusap, hindi magiging ganap ang kahusayan ng pagpapahayag kung ang salita'y hindi nasusulat ayon sa tuntunin at pamantayan ng ating wika.

Ang pananalita ay ang wastong pagpili ng mga salitang pampahayag ng kaisipan at damdamin ayon sa kalinawan, kapamitagan at kagandahan ng pagpapahayag. Sapagkat napakaraming kaisipang maipapahayag sa iba't ibang kahulugan at diin, sapagkat napakarami ring salitang pagpipilian, at sapagkat marami rin namang pagkakamaling dapat iwasan sa pagpili, ang pagsasanay sa pananalita ay nagiging mahirap para sa isang nag-aaral.

Ang pananalita ay dapat na maging wasto, malinaw, mabisa, at angkop. Ang anumang tungkol sa wastong gamit ay dapat na ibatay sa panahon, lugar at kalagayan.

Ang salita ay maaaring wasto noong nakaraang dalawang taon subalit maaaring maging lipas na sa kasalukuyan; maaaring angkop iyon sa isang pook subalit hindi sa isang bahagi ng bayan; o maaaring maging mabisa at malinaw iyon sa isang pangkat at tagapakinig, subalit hindi sa iba.

Ang pananalita, tulad ng damit, ay nag-iiba batay sa panlasa ng gumagamit; mabuti at maganda lamang kung ito'y sukat at nababagay.

Ang mga salitang ginagamit sa pagsasalita at pagsusulat ay dapat na maunawaan ng mga mambabasa at tagapakinig ng kasalukuyang panahon. Ang mga salita ay nawawala sa gamit dahil sa ang wika ay patuloy na umuunlad at nagbabago. Maliban sa mga sadyang layunin gaya ng pagpapatawa, dapat magingat sa paggamit ng mga lipas o patay nang salita.

Dapat din nating unahing matutuhan at malaman ang mga salitang madaling maunawaan sa buong bansa. Kasama sa salitang pambansa ang mga salitang katutubo, palasak at gamitin sa Maynila at karatig pook na patuloy na lumalaganap sa buong bansa sa pamamagitan ng mga taong nagsasalita o nagsusulat.

Yunit III - ANG BALANGKAS AT ANG LAGOM

Ang pagtitipon ng mga materyal at datos na kailangan ay dapat sundan ng pag-organisa ng mga materyal na ito. Kailangan gumawa ng plano ng susulating komposisyon . Bago sulatin ang komposisyon, suriin at klasipikahin ang mga ideya batay sa mga datos.

1. Ayusin ang mga **pangunahing ideya** (main topic) at pagkakasunod-sunod ng mga ito.
2. Isunod ang mga suportang ideya sa mga ito na minsan ay tinatawag na **suportang ideya**. (sub topics)

Ang ganitong pag-oorganisa ay tinatawag na **pagbabalangkas** (outline). Ang balangkas (outline) ay iskeleton ng anumang sulatin maging isang simpleng komposisyon o isang mahabang sulatin na gaya ng **Pananaliksik o Tesis** (research paper) o di kaya naman ay **Panahunang Papel** (term paper).

Makakatulong ito para magkaroon ng direksyon ang isinusulat at hindi ka malihis o maligaw sa iyong paksa o pinapaksa. Maipapakita ang ang kaisahan, pagkakasunod-sunod at diin ng komposisyon. Ang Balangkas ang magpapakita at magpapalinaw ng lohika ng pangangatwiran ng sumusulat.

Ang Tatlong uri ng Balangkas ayon sa Panlabas na Anyo (format)

1. Tradisyonal (traditional)
2. Moderno (modern)
3. Pinagsamang Tradisyonal at Moderno (Mixed)

Tradisyonal na Balangkas

(Pamagat)_____	
I. _____	(pangunahing ideya)
A. _____	(suportang ideya sa I)
B. _____	(suportang ideya sa I)
C. _____	(suportang ideya sa I)
II. _____	(pangunahing ideya)
A. _____	(suportang ideya sa II)
B. _____	(suportang ideya sa II)
C. _____	(suportang ideya sa II)
III. _____	(pangunahing ideya)
A. _____	(suportang ideya sa III)
B. _____	(suportang ideya sa III)
C. _____	(suportang ideya sa III)

Modernong Balangkas

(Pamagat) _____

1. _____ (pangunahing ideya)
 - 1.1. _____ (suportang ideya sa 1)
 - 1.2. _____ (suportang ideya sa 1)
 - 1.3. _____ (suportang ideya sa 1)
2. _____ (pangunahing ideya)
 - 2.1. _____ (suportang ideya sa 2)
 - 2.2. _____ (suportang ideya sa 2)
 - 2.3. _____ (suportang ideya sa 2)
3. _____ (pangunahing ideya)
 - 3.1. _____ (suportang ideya sa 3)
 - 3.2. _____ (suportang ideya sa 3)
 - 3.3. _____ (suportang ideya sa 3)

Pinagsamang Tradisyonal at Moderno

(Pamagat) _____

- I. _____ (pangunahing ideya)
 - A. _____ (suportang ideya sa I)
 1. _____ (suportang ideya sa A)
 2. _____ (suportang ideya sa A)
 - B. _____ (suportang ideya sa I)
 1. _____ (suportang ideya sa B)
 2. _____ (suportang ideya sa B)
 - a. _____ (suportang ideya sa 2)
 - b. _____ (suportang ideya sa 2)
 - C. _____ (suportang ideya sa I)
- II. _____ (pangunahing ideya)
 - A. _____ (suportang ideya sa II)
 1. _____ (suportang ideya sa A)
 2. _____ (suportang ideya sa A)
 - B. _____ (suportang ideya sa II)
 1. _____ (suportang ideya sa B)
 2. _____ (suportang ideya sa B)
 - a. _____ (suportang ideya sa 2)
 - b. _____ (suportang ideya sa 2)
 - C. _____ (suportang ideya sa II)

Paraan ng Pasasagawa ng Balangkas

Ang pag-aayos ng mga numero at letra, indensyon, pagbabantas, at iba pang bagay na nauukol sa panlabas na anyo ng balangkas ay ay dapat na bigyan ng pansin. Hindi lamang ang nilalaman nito ang mahalaga kundi ang panlabas na anyo nito. Dito nakasalalay ang **bisa** ng balangkas.

Narito ang mga bagay na dapat bigyan halaga sa balangkas.

1. **Pagnunumero at paggamit ng mga letra-** ito ay binubuo ng mga pangunahing dibisyon. Ang mga pangunahing dibisyong ito ay batay sa kung paano susuriin ang paksa. Ang mga pangunahing dibisyong ito ang magiging pundasyon ng balangkas. Ginagamit ang mga numerong Romano at Arabiko sa mga pangunahing ideya at mga mga malalaking letra para sa mga di pangunahing ideya nakadepende natural sa kung anong uri ng balangkas ang iyong ginamit.
2. **Indensyon-** Tulad din ng paglalagay ng mga numero at mga titik, gawing magkaka-ayon ang mga indensyon. Makakatulong ito para maging **malinaw** ang balangkas. Nararapat na magkakanay ang mga bahaging magkakasingkahulugan at magkakatimbang.
3. **Pangunahing Ideya-** Ang bawat ulo o pangunahing ideya ay dapat na maging tiyak at makabuluhan.
4. **Pagbabantas at Pagpapalaking Letra sa mga Ulo o Pangunahing Ideya-** Lakiin ang letra ng mga unang salita ng bawat pangunahin at di pangunahing ideya. Sa balangkas na paksa, huwag bantasan ang hulihan o katapusan sapagkat hindi buong pangungusap ang mga bahaging ito, maliban na lamang kung ang ginamit ay balangkas na pangungusap at balangkas na talata.
5. **Pagpapangkat-pangkat ng mga ideya-** kung babahagiin ang mga dibisyon, hatiin ito sa dalawa o higit pa. Ito ay laging nakadepende sa gumagawa ng balangkas dahil sa haba o ikli ng gagawing balangkas.
6. **Ang Pagpapare-pareho ng mga Ulo o Pangunahing Paksa at Suportang Ideya-** ang mga ulo at di pangunahing paksa ay dapat na paralel. Kung ang pangunahing paksa ay nag-umpisa sa pangngalan, dapat ang mga susunod ay sa ganoon din magsimula. Gayun din sa suportang ideya na kung nagsimula sa pandiwa ay dapat na ang mga susunod na suportang ideya ay magsimula din sa pandiwa.

7. **Ang Pangunahin at Pantulong na Ideya-** Huwag gawing pantulong ang pangunahin at huwag gawing pangunahin ang pantulong na ideya lamang. Sa madaling salita ay huwag silang pagbaligtarin.
8. **Ang haba ng Balangkas-** Naaayon ang haba sa layunin ng komposisyon.

Tandaan: Ang balangkas ay itinuturing na buod ng isang komposisyon kaya maituturing na mortal sin kung ipapakahaba ang isang balangkas. Habang sumusulat ng balangkas ang kaunting pagbabago ay nararapat upang maging mabisa ang balangkas.

Tatlong Uri ng Balangkas ayon sa Pagkakasulat

1. **Balangkas na paksa-** binubuo ng mga saknong o parirala. Bawat bahagi ay paksa lamang at di dapat na pangungusap ang ibang bahagi. Hindi nilalagyan ng bantas ang hulihan ng paksa.
2. **Balangkas na Pangungusap-** bawat bahagi ay binubuo ng pangungusap lang na nasa pormang deklarativo at o kaya'y interogativo. Kung pormang deklarativo sa umpisa ay nararapat lamang na hanggang sa kahuli-hulihan ay deklarativo din. Nilalagyan ng bantas sa hulihan ng pangungusap.
3. **Balangkas na talata-** binubuo ng mga talata ang bawat bahagi. Pinakamadali sa lahat ng uri ng balangkas sapagkat halos kokopyahin na lamang ang pagkakasunod-sunod ng ideya ng komposisyon. Gaya ng pangungusap na balangkas kung pormang deklarativo sa umpisa ay nararapat lamang na hanggang sa kahuli-hulihan ay deklarativo din. Nilalagyan ng bantas sa hulihan ng talata.

Halimbawa ng Balangkas na Paksa

Ang Ebolusyon ng Sasakyan sa Pilipinas

- I. Kahalagahan ng Transportasyon (pangunahing ideya)
 - A. sa pang-araw –araw na pamumuhay (suportang ideya)
 - B. pangkabuhayan (suportang ideya)
 - C. pangkaunlaran (suportang ideya)
- II. Mga Sinaunang Transportasyon (pangunahing ideya)
 - A. bangka (suportang ideya)
 - B. karetela o kalesa (suportang ideya)
 - C. karwahe (suportang ideya)

- D. street car (suportang ideya)
- III. Maikling Kasaysayan ng mga Sasakyang De-Motor (pangunahing ideya)
 - A. kotse (suportang ideya)
 - B. bus (suportang ideya)
 - C. trambiya (suportang ideya)
- IV. Makabagong Sasakyan (pangunahing ideya)
 - A. LRT (suportang ideya)
 - B. MRT (suportang ideya)

PAGPAPALIWANAG: Sadyang walang inilagay na halimbawa ng Balangkas na Pangungusap at Balangkas na Talata. Ang nasa itaas na halimbawa ay maari na lamang baguhin ng mag-aaral o propesor upang gawing pangungusap o talata ang mga pangunahin at suportang ideya.

ANG LAGOM

Ang lagom ay isang pagpapahayag ng pangunahing nilalaman ng anumang uri ng sulatin sa mas simple at mas maiintindihan pananalita. Nagsasaad ito ng pinakdiwa, tatak, at mga bagay-bagay na nasa orihinal na binasang katha.

Ang lagom ay dapat na may malinaw at at may angkop na paglilipat.

Mahalaga ang paglalagom sapagkat sa pamamagitan nito'y nasasanay ang isang manunulat na mag-isip at magsuri; napapalawak nito ang bokabularyo at natututong maipahayag ang binasa sa mas maikli ngunit makahulugan at mas maiintindihang pamamaraan.

MGA URI NG LAGOM

Maraming anyo ang lagom ngunit tatalakayin at bibigyang pansin dito ay mga karaniwang anyo gaya ng **PRESI, HALAW, BUOD** at **HAWIG**.

1. Presi- ang maayos at nauunawaang pinaikling pahayag ng isang orihinal na katha na nagpapanatili sa pangunahing kaisipan, kayarian o balangkas pananaw ng awtor at nasusulat ayon sa himig ng orihinal.

1.1 Nararapat na maikli ngunit malaman, wasto at malinaw na ipinahihiwatig sa pamamagitan ng maayos at buong mga pangungusap.

1.2 Hindi ito sinasamahan ng sariling pagpapakahulugan o pagbibigay ng komentaryo.

1.3 Ang presi ay 1/3 ng orihinal na katha.

- 1.4 Maikli ngunit walang maaalis na mahalagang kaisipan.
- 1.5 Maaring isang talata o isang buong sulatin.
- 1.6 Ang karaniwang ginagawan ng presi ay mga sanaysay.
- 1.7 Maaaring gawan ng presi ang isang editoryal o panayam sa isang kilalang tao.

Halimbawa

Ang Wikang Filipino: Tungo sa Pambansang Kaunlaran

Ang mabagal na pagkamit ng inaasam-asam na kaunlaran ay maaaring dulot ng tatlong kaganapan: Pananakop ng mga Kastila, Kaisipang Kolonyal na iniwan ng mga taga-kanluran at ang ating pagpapabaya sa sariling wika.

Ang dalawang nabanggit ay maaaring masisi sa mga dayuhan subalit walang dapat managot sa huli kundi tayo rin. Ang ating wika ay di nabigyan ng nauukol nitong pansin at importansya samantalang napakalaki ng ginagampanang papel sa kaunlaran ng bansa ito ang isang paraan upang ang lahat ay magkaunawaan at magkaisa, nang sa gayo'y hindi na maantala ang ating pagsulong.

Apollo G. Brillano
Sining ng Komunikasyon

2. Hawig- Hindi itinuturing ng ibang mga eksperto sa pagsulat ang hawig bilang anyo ng lagom, ngunit itinuturing naman ito na isang uri ng pag-uulat ng mga binabasa.

- 2.1 Hindi ito gaya ng presi na isang lagom na kahulugan ng orihinal na katha.
- 2.2 Ang layunin nito ay mapalinaw ang malalalim at malalabong pakahulugan ng orihinal na katha.
- 2.3 Gumamit ng diksyunaryo para maunawaan ang mga salitang mahirap unawain.
- 2.4 Gumamit ng sariling pananalita na mas simple at mas maiintindihan.
- 2.5 Ang hawig ay kaiba sa presi sa dahilang ang presi ay paglalahad ng orihinal na katha sa mas maikli at mas malinaw na paraan, samantalang, ang hawig ay pagpapakahulugan o interpretasyon ng isang sumusuri sa kahulugan ng orihinal na katha.

2.6 Walang limitasyon ang haba ng hawig . Karaniwan pa ngang mas mahaba ang hawig kaysa sa orihinal.

2.7 Karaniwang ginagawan ng hawig ay ang mga tula dahil sa malalim na pagpapakahulugan nito.

Halimbawa

Isang Punla

Ang punlang isinasaad ay ang tao. Maraming mga paniniwala ukol sa pinanggalingan, komposisyon, at paggalaw ng tao. Para sa akin, ang tao ay likha ng isang Nakatataas na Eksistensya na nagkaloob sa atin ng isipan.

Sa pamamagitan nito ay nagkakaroon tayo ng kontrol sa kung anong direksyon pumaparoon ang ating buhay. Ang tao ay parang space craft na naglalakbay sa pang-araw-araw na na pamumuhay patungo sa pagpapatupad ng plano ng Lumikha sa kanya.

At kapag natapos na ang kanyang paglalakbay ay babalik siya sa piling nito.

Crecencio G. Clemente
Sandiwa

3. Halaw- Ito ay isang maiksing lagom ng isang pormal na paglalahad.

3.1 Ginagamit sa panitikan, kasulatang akademiko at legal.

3.2 Hindi dapat mawala ang tatak, kayarian, pananaw at layunin ng orihinal na katha.

3.3 Huwag maglagay ng sariling kuru-kuro at palagay.

3.4 Ang haba ay naayon sa sa haba ng orihinal. Maaring itong isang pangungusap lamang, isang talata, o isang buong lathalain, batay sa orihinal na katha.

Halimbawa

Ang Tunay na Tagumpay

May dahilan ang Diyos kung bakit niya nilikha ang bawat bagay sa daigdig. Ang tao ay nilikha niya upang Siya'y kilalanin, paglingkuran, at dakilain. Subalit marami sa atin ang nakakalimot sa tunay na dahilan kung bakit tayo narito.

Nasisilaw tayo sa kinang ng karunungan at kayamanan, sa maling akala na kapag meron ng mga ito ay matagumpay na ang ating mga buhay.

Alalahanin na ang daigdig na ito ay pansamantala lamang. Ang tunay na tagumpay ay kung ating maisasakatuparan ang mataas na layunin ng Diyos sa buhay na ito.

Rogelio M. Lota
Sandiwa

4. Buod- Sa pagkukuwento ng mga napanood sa sine at telebisyon, napakinggan sa radyo at nabasa sa mga pahayagan at magasin ang isang mabisang paraan ng pagbubuod. Mabisa rin itong gamitin sa mga pananaliksik at panunuring pampanitikan.

4.1 Bai-baitang na pagsasaysay ng banghay ng mga pangyayari.

4.2 Maayos na nilalagom ang naganap sa isang kwento mula sa simula hanggang sa wakas.

4.3 Ang hindi mahalagang detalye ay hindi na isinasama sa pagbubuod.

Halimbawa

Ang Alamat ng Duryan

May naninirahang Sultan sa dakong Mindanaw na may anak na dalagang napakaganda. Ang sultan ay may kahigpitan sa pagpili ng kaniyang anak. Sila'y hindi nabinyagan kaya't tutol siyan mapakasal ang anak niya sa isang Kristyano. Ang nais niya ay iyong kauri at kalipi nila.

May nakilala ang dalaga na Kristyanong binata, at nahulog ang loob nila sa isa't isa. Nalaman ito ng Sultan at sila'y pinaghiwalay. Pinabantayan ang dalaga subalit nagkita ang dalawang nagmamahalan naang magpanggap ang binata bilang isang tanod. Naisipan nilang magtanan at pumunta sa ibang nayon subalit sila ay nakita at natamaan ng sibat kaya namatay.

Inilibing silang magkasama. Mula sa kanila libingan ay may tumubong halaman na namunga ng ng bungang malakas ang amoy, bilugan, at matinik ang balat. Nang buksan nila ito ay nakita nila na ang laman ay parang utak ng tao. Pinaniwalaan na ito'y buhat sa nasawing magkasintahan.

Casanova et al
Sining ng Komunikasyon.

MGA HAKBANG SA PAGLALAGOM

1. Ang Pagbasa- Dalawa o higit pa ang dapat na gawing pagbasa sa isang katha. Dapat mabigyan pansin sa kakbang na ito ang layunin at ang sariling pagpapakahulugan ng may-akda.
2. Ang Pagpili- Ang pagpili ng pangunahing diwa mula sa orihinal na katha. Hindi dapat kopyahin ang kahit na anumang bahagi ng orihinal kundi ang diwa lamang nito sa pamamagitan ng sariling salita na naglalagom.
3. Ang Pagsulat- ang pagsusulat ng mga importanteng kaisipan na di tumutukoy nang direkta sa orihinal na katha. Ang paglikhang muli o pagpapakahulugan ng mga kaisipan at diwa ng may-akda ang pinakamahalaga sa hakbang na ito.
4. Ang Pagpaparis- Paghambingin ang nilagom at ang orihinal. Kasama sa hakbang na ito ang pagsulat na muli at pagbabago ng lagom kung kinakailangan upang lalo itong maging malinaw.

Yunit IV- ANG PAGSUSULAT NG KOMPOSISYON

Sa anumang anyo ng sulatin, ang unang-unang pinag-iisipan ay ang papaksain. Ang paksa ay ang isang ideyang matalinong pinauunlad sa pamamagitan ng mabibisang pamamaraan ng pagtatalakay.

Pinakapipili ang paksa ayon sa interes, kaalaman at karanasan ng magsusulat. Datapwat dapat isalang-alang din ang babasa, kaya kailangan ito'y maging kaakit-akit at kapakipakinabang sa kanya para pag-ukulan ng panahong basahin, lalo na ng madla, ay iyong may maling kaugnayan sa pang-araw-araw na buhay.

Iyong tungkol sa mahahalagang bagay na kawili-wili at napapanahon. Iyong tungkol sa mga pakikibaka ng tao sa sarili, sa kapwa, sa kalikasan, sa lahat-lahat.

ANG PAKSA NG KOMPOSISYON

Ang paksa ang pinakasentral na ideya na kumukontrol sa takbo ng sulatin.

Ang paksang ito ay inihahayag sa paturol na pangungusap para bigyang-linaw sa pamamagitan ng makatibayang kongklusyon.

Ang paksa ay maingat na pinipili. Ito'y sinisiyasat muna bago sulatin.

Hindi naman ito dapat na napakabago sapagkat mas mahirap itong paunlarin kung bihira pa ang materyal na nasusulat tungkol dito, datapwa't hindi naman palasak.

Kailangan hindi pa ito napag-uukulan ng sobrang pansin, mandi'y may sapat nang masasangguniang materyal na napagkukunan ng mga katibayang susuporta rito.

Kailangan din sa paksa iyong hindi gaanong malawak at iyong hindi naman gaanong makitid. Wika nga ay iyong limitado lamang ang saklaw para mapaunlad ito sa katamtamang bilang ng mga pahina at sa sapat at di-mauulit na pananalita.

Ang paksang pipiliin dapat ay iyong kinaiiinteres na o posibleng kainteresan. Ibig sabihin, umaayon ito sa kagustuhan o hilig dahil kung hindi ay tiyak na ito'y kababagutan lamang na baka iwan pa't di na tapusin.

Ito'y hindi rin nangangahulugan na komo hilig ay basta na lang ibabase ang lahat ng isusulat sa pansariling karanasan. Ang ganito ay hindi magiging matalino at kapanipaniwala ang kaalamang mapapaloob dito, at kung

magkakagayon, magsisilbi itong isang malaking ambag na karunungan at impormasyon saka-sakali sa sambayanang mambabasa.

Yamang napili na at nasuri ang papaksain saan naman at paano ito sisimulang siyasatin? Pinakamalapit sa lahat na dapat unang puntahan ay ang aklatan ng eskuwelahan pinapasukan. Dito, madaling makukonsulta ang kard katalog. Ito ang listahan ng mga may-akda, ng mga pamagat ng akda, at ang mga paksang tinatalakay sa mga akdang nilalaman ng buong aklatan. Ang mga estudyante ay pamilyar sa bawat gamit ng kard dahil sa unang taon palang ng hayskul ay itinuturo na ito.

Magkagayunman, sakaling may problema tungkol dito ang ilan. Ang dapat at madaling kausapin ay walang iba kundi ang titser o di kaya ay ang librariyan.

Sinimulan ang pagsisiyasat, una, sa paghahanap muna ng mga aklat na nagsasabuo ng bawat paksa. Karaniwan ginagamit din ay ang mga Encyclopedia sapagkat bukod sa nagbibigay ito ng pangkalahatang impormasyon tungkol sa kaligiran ng paksa, nakatala rin dito ang mga libro na maaaring sanggunian tungkol sa paksa. Pangalawa, sakaling mahirapan sa paghahanap ng mga sanggunian lalo na sa pinakabagong lathala tungkol sa paksa, konsultahin din ang librariyan.

Dapat tandaan na mapalalawak pa ang kaalaman sa paksa hindi lamang sa mga impormasyong nakalimbag, maaari rin itong makuha sa pakikinig sa mga taong kilala, awtoridad, dalubhasa sa larangan. Sila'y puwede ring hingan ng sipi ng anumang talumpating inihayag sa publiko.

Ang mga sumusunod ay ang mga istandard na paksaing pangklase sa pagsulat ng komposisyon. Ihihanay ito ayon sa tema – paaralan, pamilya, telebisyon, atbp. Para madaling makahanap ng kaakit-akit na paksa ang mga estudyante sa pagsulat ng komposisyon, narito ang pangkalahatang kategoryang makukonsulta.

ANG MGA ISTANDARD NA PAKSAING PANGKLASE SA PAGSULAT NG KOMPOSISYON

Paaralan

1. Ilarawan ang pagpapatala sa inyong eskuwelahan.
2. Dapat bang pag-aralin ng mga presidente, senador, gobernador, ang kanilang anak sa pribado o sa publikong eskuwelahan?
3. Ang kolehiyo ba ay para sa lahat?
4. Mas binibigyang-diin ba ng mga estudyante ang nakukuhang marka kaysa karunungan sa pag-aaral?
5. Gaano kakomersyal ang edukasyon sa Pilipinas?

Pilipinas

1. Ilarawan ang bayan dalawampung taon mula ngayon.
2. Ang Pilipinas bay'y nagsasarili o makasarili?
3. Gusto mo bang maging presidente ng Pilipinas?
4. Sino ang dapat sisihin sa mabagal na pag-unlad ng bayang Pilipinas?

Kapitbahayan

1. Ilarawan ang iyong kapitbahay.
2. Ilarawan ang paborito ninyong kapitbahay.
3. Magkumpara ng dalawang kapitbahay sa mga lugar na inyong tinitirhan.

Personal

1. Magtulad at mag-iba ng dalawang kamag-anak.
2. Ilarawan ang iyong ugat, ang pinagmulang pamilya.
3. Para makontrol ang populasyon, dapat limitahan sa tigelawa ang anak sa bawat pamilyang Pilipino.

Personal

1. Ang pinkapangit na bagay na nakita ko.
2. Ang pinaimpluwensiyal kong karanasan.
3. Ang pinakamahalagang bagay na natutunan ko sa taong ito.
4. Ang bagay na kinatatakutan ko.
5. Ang bagay na pinangangalagaan ko sa lahat.
6. Ang kagandahan para sa akin.
7. Ang kahulugan ng pagiging matalino para sa akin.

Mga Makabagong Isyu

1. Mga kultong panrelihiyon – bakit sinasapian ng tao.
2. Residensyal bilang kuwalipikasyon sa mga gustong magtrabaho sa lungsod.
3. Paano mo matutulungan ang gobyerno sa pagsugpo sa ipinagbabawal na gamot?
4. Ang masamang karanasan ba'y nagbubunga ng mabuti?
5. Paano itinuturing ng lipunan ang mga batang lansangan?

Mga Anak at Kabataan

1. May limitasyon ba sa edad ang pag-inom ng alak sa buong

- Pilipinas?
2. Dapat bang magkaroon ng curfew ang mga kabataang wala pang deysi-otso anyos?
 3. Kung magulang ka na, ang pagkakaroon ba ng anak ay makapagpapabago ng malaki sa iyong buhay?

Telebisyon

1. Ano ang epekto ng telebisyon sa mga kabataan?
2. Ilarawan ang bentahe at disbentahe ng telebisyon.
3. Sa mga programang pantelebisyon mas nakakarami ba ang seks at karahasan?
4. Iba kaya ang pulitika kung walang telebisyon?
5. Dapat bang ipatalastas ang sigarilyo at alak sa telebisyon?

Katanyagan

1. Sinu-sino ang mga bayani ngayon?
2. Gusto mo bang maging tanyag?
3. Anong klaseng tanyag na tao ang gusto mong maging?
4. Sinong aktor o aktres ang gusto mong gumanap na ikaw sa iyong istorya?
5. Ang mga manlalaro ba'y dapat binabayaran ng sadyang sobrang taas?
6. Bakit maraming gustong mag-artista?

Pantasya at Prediksyon

1. Maging ano ako pagkatapos ng sampung taon?
2. Kung mababago ko ang isang bagay...
3. Kung may isang milyon ako...
4. Kung mabubuhay akong muli...

Ibang Kultura

1. Kung mapatira ka sa ibang bansa, itulad ito sa Pilipinas.
2. Ano ang bentahe ng pagiging bilinggwal?
3. Maglarawan ng isang kakaibang kaugalian sa iyong bayan.
4. Kung hindi ka naging Pilipino, anong nasyonalidad ang gusto mo maging?
5. Mas gugustuhin mo bang kilalanin ang pagsusumikap mo sa trabaho sa pamamagitan ng katanyagan?

ANG MAHALAGANG BAHAGI NG KOMPOSISYON

ANG PAMAGAT

Ang bawat komposisyon ay kailangang magkaroon ng pamagat na nagpapahiwatig ng mga bagay na tatalakayin.

Ang salitang paksa ay higit na malawak sa salitang pamagat.

Kung ang nagpasulat ang guro ng isang komposisyon sa “Sining ng Pilipinas”, ang itinakda niya ang isang paksa at hindi pamagat. Ito ay kailangang gawing higit na tiyak at kawili-wili upang maging pamagat.

Halimbawa, ito ang maaaring magkaroon ng pamagat na “Sining Biswal sa Pilipinas”, o “Ang Sining sa Lipunan ng Pilipino.” Sa kabilang dako, kung ang naitakda ay tunay nang pamagat, kailangang matuklasan kung ano ang paksang sinasaklaw nito.

Ang pinakamabuting pamagat ay nagsasaad ng paksang-diwa ng komposisyon, hindi paksa.

Hindi maisasamang lahat sa pamagat ang nilalaman ng paksang-diwa subalit kailngang magbigay ito kahit kaunting pahiwatig sa nilalaman ng paksang-diwa.

Hindi dapat maglagay ng pamagat na wala namang kaugnayan sa mga kaisipang isinusulat.

Ang isang piling pamagat ay nakakatulong nang malaki upang huwag malayo sa paksa ang buong komposisyon. Subalit ang pamagat ay may isa pang mahalagang tungkulin.

Ang **piling pamagat** ay mabisang kasangkapan upang matawag ang pansin ng mga bumabasa. Bigyan ang komposisyon ng isang magandang pamagat at natamo na ang isang mahalagang hakbang upang maging mabisa ang komposisyon.

Halimbawa, ang pamagat na “Ang Pangangaso” ay hindi gaanong nakakatawag pansin sa pagsasalaysay tungkol sa isang karanasan sa gubat. Ang “Isang Araw sa Bundok ng Sierra Madre” ay higit na nakakaakit at makatulong upang ipagpatuloy ng mga tao ang pagbasa sa komposisyon.

Pagkatapos mapili ang pamagat, huwag isulat ang unang pangungusap ng komposisyon na waring ang pamagat ay bahagi nito.

Ang Simula o Introduksyon

Ang simula ang pinakamukha ng komposisyon. Dito hinahatulan, kung magtatagumpay o mabibigo, ang isang katha. Kailangan, sa sulap pa lamang ng babasa, ito'y kaakit-akit na – nakakapukaw, nakakaganyak, nakakahatak na ng kuryusidad – para tuluyang titigan, tunghayan hanggang sa ang malay, kung maaari pa nga'y pati buhay, ay matangay nang buong kasabikan. Para maisakatuparan ito, kasama na ang pinakalayunin sa pagsulat ng napapaloob dito, kailangang umisip ng pinakamabisang pamamaraan sa pagpapakilala ng akda.

Ang Mabisang Panimula

Ang panimula ang pinakamahalagang pangungusap o talata sa isang sulatin dahil, tulad sa nasabi na, dito nakasalalay ang tagumpay o kabiguan ng akda. Ito'y kailangang malinaw at mabisa para agad mabasa, maintindihan at makaapekto. Ang malabong panimula, ibig sabihin, hindi maunawaan ng bumabasa ang ginagamit na salita o kung ano ang sinasabi., ay tiyak na kayayamutan, di-papansinin, iiwanan. Samantala, kung ito'y mabisa, asahang ang atensyon ng bumabasa ay mariing nakatutok na kaunting disturbo'y mabubuwisit.

Narito ang Ilan sa Pinakamagagaling na mabibisang panimula.

1. **Pasaklaw na Pahayag** - Sa panimulang ito, ang resulta o kinalabasan muna ang sinasabi bago isa-isahin at pagsunud-sunurin mula sa di-gaaanong mahalaga hanggang sa pinakamahalaga ang mga detalye.

Mga Halimbawa:

- a. Isang binatang guro na dumalo sa kaarawan ng kanyang kaibigan ang brutal na pinatay makaraang saksakin ng apatnapu't pitong beses ng apat na estudyante na nainis sa ginawang pagbati ng una kamakailan sa Santo Tomas, Batangas. (Abante, Nobyembre 23, 1991).
- b. Isang vegetable nursery bawat barangay ang pinagkakaabalahan sa Rizal, Laguna ngayon. (Masang Kadiwa, Agosto, 1988.)

Ang panimulang ito ay karaniwang makikita sa araw-araw na binabasang mga balita bilang pamatnubay. Dito'y agad-agad matatagpuan ang bawat kasagutan sa mga katanungang Ano? Sino? Saan? Kailan? At Bakit?

2. **Pagbubuod-** Ang panimulang ito ay naghahayag muna ng pinakadiwa bago tuntunin ang sadyang talakay.

Mga Halimbawa:

- a. Ang kinabukasan ng bayan ay nasa kasipagan ng bawat mamamayan.
- b. Kahibangan na ngang matatawag ang pagmamatuwid sa pananatili pa ng mga base militar ng mga Amerikano rito... (Philippine Collegian, Enero 31, 1991)

3. **Pagtatanong** - Ang panimulang ito'y kalabisan nang ipaliwanag pa.

Mga Halimbawa:

- a. Langis at tubig nga ba ang interes ng kaguruan at ng ibang kawani ng Pamantasan? Ito ang susing tanong sa mga pagtatalo... (Philippine Collegian, Pebrero 5, 1991).
- b. Mahina ba ang disiplina o talagang walang disiplina ang mga Pilipino? Katanungan itong base sa pagmamasid sa trapiko.

4. **Tuwirang Sinabi** -Ang panimulang ito ay karaniwang nakikitang nakapanipi sapagkat mula ito sa tapat na pagsipi sa tiyak na pahayag ng isang taong bantog, dalubhasa, awtoridad at maaari rin namang karaniwang tao lamang ngunit ang sinabi'y naghahayag ng mahalagang bagay na magagamit na lundayan sa pinapaksa.

Mga Halimbawa:

- a. Isang sundalo ng Timugang Vietnam ang nagpahayag kamakailan na “Kung mamamatay ako'y tiyak na mapupunta ako sa langit, sapagkat tulad ng sa impiyerno ang buong buhay ko rito sa lupa” (Gemiliano Pineda, “Impiyerno sa Lupa”, Laging May Bituin, 1971).
- b. “They're Liars!” Ito ang mariing sinabi kahapon ni Senador Wigberto Tañada sa mga U.S. officials... (Abante, Nobyembre 23, 1991)

5. **Panlahat na Pahayag**- Isang uri ito ng panimula na nagtataglay ng kahalagahang unibersal na kawikaan, at maging sa mga pamilyar at pang-araw-araw na makatotohanang kaalaman ng lahat na nagtataglay ng diwa o aral.

Mga Halimbawa:

- a. Minsan pang napatunayan ang matandang pamahiin na “Huwag tumuloy sa pupuntahan kapag may bumagtas na pusang itim sa dinaraan”

(Tonight, Setyembre 23, 1982)

- b. “Walang pangalawang gloria, karaniwa’y pangalawang dusa.”
Dito ibinabase ng isang biyuda ang naging karanasan niya sa pag-aasawang muli.

6. **Paglalarawan-** Ang panimulang ito’y ginagamit pag nagtatampok ng tao. Sapagkat nagbibigay deskripsyon, mga malarawan at ma-aksyong salita ang ginagamit.

Mga Halimbawa:

- a. Baliw raw si Mercy, ang babaeng may bigote’t balbas... Marusing pero hindi marumi. Nakatali ang manipis na buhok lampas-balikat ang haba. Hanggang tuhod ang pantalon kaya kapansin-pansin ang malago at kulot na balahibo sa mga binti.

(Philippine Collegian, Enero 31, 1991)

- b. Si Rosella na yata ang pinakamabait sa klase. Malawak ang kanyang pang-unawa. Mapagbigay at maalalahanin siya lagi.

Tapat na tapat siyang makisama, lamang, hindi siya masalita. Parang laging napakalalim ng iniisip. Ang pagiging walang-kibo niya’y hiwagang pinakakatingnan ng lahat.

7. **Pagka-kapaligiran-** Ito naman ang ginagamit na panimula kung ang binibigyang larawan ay pook.

Mga Halimbawa:

- a. Namamayani pa ang dilim, halos wala nang patlang ang tilaukan ng mga tandang sa silong ng mga dampang nangakatirik sa tabing dagat.
- b. Unti-unting huminga ang kalye ng mga sasakyan, kalesa, dyip, kotse, bus, bisikleta, triysikle, pedicab at iba pa. Ilang sandali pa, buhay na ang asfaltong kalye at ang mga simentong gusali. Buhay na ang Abenida, ang daang tirahan ng ilan, ang daang pinangingilagan ng marami.

8. **Pagsusumbi-** Bihira ang panimulang ito. Maikli lamang, na karaniwan ng binubuo ng iisang salita . Masurpresa itong parang suntok kung tumimo sa kuryusidad ng bumabasa.

Mga Halimbawa:

- a. Sa Luneta.
Sa Luneta natagpuan ni Deo ang kanyang sarili.
Natutulog siya sa damuhan, mistulang pulubi.
- b. Luha!
Salitang may apat na titik lamang datapwat naglalaman ng isang libo't isang kahulugan.(Alejandro, 1994)

9. **Pagsasalungat**- Sa panimulang ito, ang binibigyang diin ay ang pagkakaiba. Ang tuntuning sinusunod dito ay mas malaki ang pagkakaiba, mas matindi ang bisa.

Mga Halimbawa:

- a. Noong basketbolista si Jaworski, pikon, marumi, nananagi ng kalaban kapag naglalaro. Ngayon, pag ganito ang gawa ng kanyang basketbolista, dahil coach sya, sinisibak niya.
- b. Makaraan ang pitong buwan, humahalakhak nang abot langit sa kaginhawahan ang buong lungsod ng Angeles. Ngayon, nanaghoy ito nang ubod lalim sa pagkakalibing ng buhay sa lahar.

10. **Pagsasalaysay**- Ang panimulang ito'y anyong malumanay na pagkukwento.

Mga Halimbawa:

- a. Bago pa dumating ang Jeans at Levi's ay uso na ang maong.
- b. Ika-9 pa lamang ng unang umaga ay napa-upo na ako sa kama para sagutin ang telepono.

11. **Makatawag pansing Pangungusap**- Ito'y isang mapanggitlang panimula dahil di karaniwang sinasabi o naririnig sa araw araw ang pamamariralang ginagamit dito. Ito'y isang patayutay na pag papahayag.

Mga halimbawa:

- a. Sinakmal ng lahar ang buong Angeles.
- b. Masarap ang miryenda sa CR!

12. **Analohiya**- Ang panimulang ito ay nagtutulad o nagwawangis.

Mga Halimbawa:

- a. Hindi ko malaman kung anong hindi matiyak na kapanglawan, di mawaring kalungkutan ang umiinis sa kaluluwa ko, katulad ng malalim na kalungkutan ng mga lungsod pagkatapos ng isang napakilagayang pag iisa.

(Talaarawan ant mga Alaala ni Jose Rizal)

- b. Ang buhay ang gulong, umiikot, mabilis, mabagal, pumapailalim, pumapaibabaw.

13. **Anekdota-** Isang panimulang nagkukuwento ng maikling istorya para pasiglahin ang babasa, o di kaya’y gamiting tularang lundayan ang kaugnayan sa paksang tatalakayin.

Mga Halimbawa:

Ang paksa ay tungkol sa **PANGUNGUMUNYON**

Kinagawian na ng mag ina ang pagsisimba tuwing Linggo. Ngunit minsan, ng oras na ng pangungumunyon ay hinila ng ina ang anak para pumunta na sila sa altar at kakaunti na lang ang nakapila, nagulat na lamang ang ina sa pag-ayaw ng anak.

“Bakit anak?” ang tanong ng ina.

“Kasi po hindi ko gusto ang ginagawa ng paring ‘yan.” Ang sagot ng anak.

Piningot ng ina ang walong taong anak.

“Kahit na po dalawang tenga ko pa ang pingutin ninyo, ayoko na talaga!” pagmamaktol ng anak.

“Bakit ba?” galaiti ng ina.

“ Kasi po. . . suwapang ang paring yan eh! Hindi nyo po ba napansin, parang sya lang ang nauuhaw! Di man lang tayo tirhan ng konting tubig sya na lang nang siya ang umiinom.”

Sa birong ito kung tutuusin, ang bata ay nagsa-Leibnitz. Si Leibnitz any isang paham na protestante na nagsasabing “ . . . hindi mangyayaring maghiwalay ang kanyang laman sa kanyang dugo.” Subalit, katuwaan na nga lamang ba ngayon ang pangungumunyon?

14. **Pagsasalitaan-** Ang panimulang ito ay dinaraan sa usapan o dayalogo, na ayon kay Rufino Alejandro, mas mabuti itong gamitin sa paglalahad ng pagkatao.

Halimbawa:

“Mabuhay! Mabuhay ang Presidente!” ang walang kamayawang pagbati ng nagsisiksikang madla sa harap ng Luneta Grand Stand ng humarap sa kanila ang mga ngiti ng “Maraming salamat mga kababayan! Maraming-maraming salamat sa pagtitiwala ninyo!”

Ang Gitna o Diskusyon

Ang gitnang bahagi ang pinakakatawan ng sulatin. Dito makikita ang mga kalamnan. Binubuo ito ng mga talatang pinagkakapalooban ng mga pangunahing kaisipan at mga pantulong o pamunong mga detalyeng maayos masuring pagkakauri-uri at pagkakasunod-sunod tungo sa malinaw na ikapaliliwanag ng paksa. Mabisa ang gitna kung bukod sa sinisiyasat munang mabuti ang mga kaisipan bago isulat para matiyak ang mga katunayan at mga kapaliwanagan, ang mga ito ay nababalangkas na maigi.

Ang mga Pangkalahatang pamamaraan sa Pagsasaayos ng Katawan ng komposisyon

Higit pang napabibisa ang pagkakabuo ng gitnang bahagi ng komposisyon kung ang pagsasaayos nito ay isinusunod sa mga pamamaraang umaangkop sa paksa, layunin at pinag-uukulan nito. Ang mga ito ay ang mga sumusunod:

1. **Pakronolohikal-** Pagsasaayos nito na ang paraan ng pagpapaunlad ay ayon sa tamang pagkakasunod sunod ng mga pangyayari mulang pinakamatagal na hanggang sa pinakakasalukuyan.

Halimbawa:

Kung ang paksa ay tungkol sa Unang araw sa Unibersidad, ito’y pwedeng simulan sa oryentasyon patungo sa pagpapatala, tuloy- tuloy sa mga pilang kailangang pag hintayan para opisyal na maasikaso ng kinauukulan.

2. **Pa-angulo-** Ang pamamaraan ng pagsasaayos na ito ay binabatay sa personal na masasabi o reasyon ng bawat tao tungkol sa mga bagay-bagay o isyu tungo sa isang obhetikong paglalagom.

Sa isang isyu, ang tatlong anggulo ay sapat na para makabuo ng isang komposisyon.

Halimbawa, kung ang paksa ay tungkol sa Bitay o hatol na Kamatayan, ang mga anggulo ay maaring kunin sa mga sumusunod:

- a. Sa mga kriminal mismo na tiyak na maaasahan ang pagtutol o di pagsang-ayon dahil sa buhay nila ang nakataya;
- b. Ang mga naging biktima kasama na rito ang pamilya na tiyak naman lubos itong sasang-ayon;
- c. Ang bawat sector ng mamamayan na magkaroon ng kani-kaniyang iba't-ibang pagpapasiya.

Sa pamamagitan ng pagtitimbang-timbang sa bilang ng reaksiyong nakuha ang kongklusyon ay madaling nagawa.

3. **Pa-espesyal o pa-agwat-** Pagsasaayos itong pina-uunlad ang paglalahad sa pamamaraang sa malapit sinisimulan dahil ang mga bagay-bagay dito'y alam na alam na, patungong malayo o palayo ang mga bagay-bagay ay hindi masyadong kilala o vise versa.

Halimbawa:

Kung ang paksa ay tungkol sa Kapitbahayanan, sinimulan ang pagtatalakay sa sariling bahay papunta sa mga bahay na pinakamalapit sa sariling bahay, tuluy-tuloy sa mga bahay na malayo sa sariling bahay.

4. **Paghahambing-** Sa pamamaraang ito ang pagpapaunlad ay isinasaayos ng pasekyon. Sa unang seksyon sinisimulan muna ang pagkakaiba tungo sa ikalawang seksyon na ang mga pagkakapareho naman.

Ito'y vice versa o pwedeng paglipatin o pagpalitin ng ayos, iyong pagkakapareho muna bago ang pagkakaiba.

5. **Palamang/Pasahol-** Sa pamamaraang ito ang mga bagay munang lalong mahahalaga ang binabanggit bago ang di-gaanong mahahalaga o vice versa.
6. **Patiyak/Pasaklaw-** Isinasaayos naman ito sa pamamaraang sinasabi muna ang mga particular o depinidong detalye bago ang pangalahatang mga pahayag. Ito'y naisasa-vice versa rin.
7. **Papayak/Pasalimuot-** Gayundin sa tatlong sinusundan, ang pamamaraang ito lamang sinisimulang iayos sa mga bagay na komplikado kasunod ang mga bagay na simple o vise versa.

Ang Wakas o Kongklusyon

Sa wakas nagtatapos ang kabuuan ng komposisyon. Ito ay sinasambit sa ilang pananalita na lamang dahil kung pahahabain pa, bukod sa hindi na kasisiyahan, ay hindi na magiging mabisa.

Datapwa't kung pakasusunding ang alituntunin sa pagkatha, dapat ay kasinghaba lnag ito ng simula. Sa wakas napaloob ang pangkalahatang palagay o pasya tungkol sa paksa base sa mga katibayan at mga katwirang inisa-isa sa bahaging gitna.

Ang Mabisang Pangwakas

Tulad pa rin sa pasimula, kailangan din ng isang komposisyon ang mga mabisang pangwakas, sa gayon, hindi man matandaan ng mga mambabasa ang buong paglalahad, ang isang impresyong titimo sa damdamin at kikintal sa isipan ay sapat na para tagumpay na maituring ang katha dahil tiyak na lagi itong maaalala.

Narito ang mga sumusunod na mabibisang pangwakas. Ang ilan sa mga ito ay napaliliwanag na sa dakong unahan dahil ginagamit ding panimula. Obserbahan na lamang dito ang halimbawa.

1. Tuwirang sinasabi

Halimbawa:

Mula ngayon at di na magtatagal ang bukambibig na sinasabi ni Jose Rizal na “ Ang Kabataan ang Pag- asa ng Bayan” ay mapatutunayan na.

2. Panlahat na pahayag

Halimbawa:

Makabuluhan, samakatuwid, ang palasak nating kawikaang “ Ang hindi marunong lumingon sa pinanggalingan ay hindi makakarating sa paroroonan”

(Taliba, Setyembre 23, 1982)

3. Pagbubuod- Ito ang pinakagamit sa mga pangwakas. Sa halip na sa simula binubuod ang kabuuang diwa ng komposisyon, dito nama'y sa katapusan.

Halimbawa:

Marahil, sa atin, napakaliit ng P50. kulang pa ngang pambili ng Quarter Pounder sa McDo. Pero sa mga kasama nating manininda, isang puhunan na iyon upang may makain bukas.

(Philippine Collegian, Enero 31,1991)

4. **Pagpapahiwatig ng Aksyon-** Ito’y isang pangwakas na tuwirang o di-tuwirang nag papakilos sa mga mambabasa ayon sa hinahangad na inaakalang mahalaga sa ikatatamo ng kabutihan ng lahat.

Halimbawa:

Ang dapat sisihin ay hindi ang bayang naging biktima sa panghahagis, Kundi ang pinunong kumakasangkapan sa hukbong sandatahan upang gahisin ang bayan.

(Francisco Soc Rodrigo, We Forum, August 19-20,1982)

5. **Mahalagang Insidente-** Ito’y isang madulang pangwakas na maaring magpakita sa pagbabago sa takbo ng mga pangyayari at sa katauhan ng mga nasasangkot sa katha.

Halimbawa:

Sa wakas, nakamit din ng mag-asawa ang katahimikang naging mailap noong sila’y nagsasama pa, nang magtapo silang muli . . . sa morgue.

6. **Pagtatanong**

Halimbawa:

Ano pa ang ating hinihintay? Magtatamad-tamara na lamang ba tayo habang buhay? Kailan natin bubuksan ang pinto ng maunlad na kinabukasan?

7. **Pagsisipi-** Pangwakas itong kumokopya ng isang taludtod o mahigit pa sa isang akda, patula man o patuluyan, na ang sinasabi ay angkop sa tinatalakay na paksa.

Halimbawa:

Wala na namang pakialam si Lorraine sa kanila, o maging sa mundo.

Tila pagkawalang bahala sa mga kombensyon ng lipunan.

Kalayaan na maihahalintulad sa paglipad ng ibong pipit. Paglipad upang salubungin ang mga umagang nangangako ng mas magandang bukas.

TANDAAN: Ang isang komposisyon ay may kaisahan kung ang bawat salita ay tumutulong sa ikalilinaw ng pangunang kaisipan, at may kaugnayan kung ang pagkakasunod sunod naman ng mga bahagi ay tumutulong sa ikalilinaw ng pagkakaugnay-ugnay ng mga ito.

ANYO NG NATAPOS NA KOMPOSISYON

Hindi lamang ang sapat na nilalaman na naipahayag sa wastong paraan ang kailangan ng isang komposisyon. Ang panlabas na anyo o kalinisan nito ay isa sa mga bagay na nagpapatingkad sa kagandahan ng isang komposisyon. Ang panlabas na kaanyuan ay nakakatawag ng pansin.

Ang mga sumusunod ay mungkahi sa pagsulat ng komposisyon na gumamit lamang ng bolpen sa paglikha ng manuskrito.

1. Hindi dapat isiksik ang mga salitang hindi kasya sa gilid at sa bandang ibaba ng pahina.
2. Pag-aaralan at sundin ang paghahati ng mga salita.
3. Kailangang maingat ang pagkakasulat ng mga letra.
4. Iwasang gumamit ng panaklong sa pagbura ng isang salita. Huwag guhitan ng isang tuwid na linya ang salitang buburahin.
5. Iwasang gumamit ng panandang karet (^) upang isingit ang nakaligtaang salita.

Mga Tuntunin sa Paghahanda ng Komposisyon o Manuskrito

1. Gumamit ng papel na may sukat $8 \frac{1}{2} \times 11$.
2. Ilagay ang pamagat sa gitna ng unang linya, o isang dali mula sa itaas ng papel. Isang dali din sa itaas at ibaba ng papel gayundin sa kaliwa at kanang bahagi ng papel. Gawing malaking letra ang unang salita at lahat ng mahahalagang salita. Di dapat lagyan ng tuldok ang pamagat, subalit maaaring gumamit ng panandang pananong at padamdang kung kinakailangan.
3. Lagyan ng indensyon ang bawat talata. Lagyan din ng wastong palugit ang buong paligid ng sulatin. Sa gawing kaliwa, ang palugit ay dapat na magsilbing gabay ang layunin ng isang sulatin at ang mambabasang pinag-uukulan nito.

Natamo ang wastong kaayusan ng sulatin sa pamamagitan ng mabuting balangkas; natatamo naman ang tamang haba sa pamamagitan ng maingat na pag-iisip at pagpapalano.

4. Lagyan ng bilang ang bawat pahina ayon sa pagkakasunod-sunod. Ang mga pahinang may pamagat ay karaniwan nang hindi nilalagyan ng bilang.

PAGBABAGO NG MANUSKRITO

Sa kabila ng maingat na pagbabalangkas at kahusayan sa pagpili ng mga salita, sa unang pagsulat ng komposisyon ay maaaring magkaroon pa rin ng maraming kamalian. Sa gayon ay nangangailangan ito ng pagbabago o pagwawasto.

Upang mapabuti ang pagsusulat ay kailangang basahin nang basahin ang isinulat. Kailangang tiyakin ng mga pangungusap ay buo at may kaisipan na ang kayarian ay wasto. Kaltasin ang mga di-gaanong kailangan at halinhinan ng mga tiyak na paliwanag ang mga malalabong pahayag.

Sa kabuuan, basahin ng malakas ang isinulat. Ang pakikinig ay makatutulong din ng malaki sa pagtuklas ng mga kamalian sa sumusulat.

URI NG KOMPOSISYON

May dalawang uri ng komposisyon: pormal at impormal

Ang pormal na komposisyon ay kaiba sa sulating pananaliksik sapagkat ito'y isinusulat sa istilong popular at bagamat nababatay sa katotohanan ay hindi naman sinasamahan ng mga pagdodokumento (talababa, bibliograpi, atbp.) Ang sanaysay na nagbibigay ng kurukuro ay higit na isang pinag-isipang akda kaysa isang artikulo ng pananaliksik, kung gayo'y pinahihintulutan nito ang sariling pagpapakahulugan at pagpapahayag sa pinapaksa.

Ang pormal na komposisyon ay higit na maayos at higit na nauukol sa mahahalagang bagay o paksa. Maaaring maglaman ito ng mga sangkap ng talambuhay, panunuri, o kahit kinalabasan ng mga pakikipanayam.

Karaniwan nang ginagamit ang paglalahad bilang anyo ng pagpapahayag. Ang isang sumusulat ng komposisyong ito ay kailangang magkaroon ng mga diwa o kaisipang alam niya, yaong mahalaga sa paglalahad ng pinapaksa. Ang anumang diwa ay sadyang kawili-wili kung makabuluhang pag-aksayahan ng panahon at pag-isipan nang puspusan.

Dapat matalos na upang lalong maging kawili-wili ang komposisyon ay kailangang makatipon ng material na magpapatibay sa anumang bagay na inilalahad. Ang mga material na ito ay dapat na pag-aralan ng sumusulat, pahalagahan at isama sa daloy ng kanyang isipan.

Ang komposisyong impormal naman ay nagbibigay ng higit na pagkakataon sa sumusulat upang malayang maipahayag ang sarili. Ito ay maaaring paglalahad na personal, pamilyar o palagayan. Wala itong isang tiyak na

pamamaraan ng pagpapahayag na sinusunod. Ang himig na ito’y pangkaraniwang nakikipag-usap.

Ang unang lapit sa pagsulat ay ang *pagkakilala sa sarili*. Bago makasulat, kailangan munang matiyak ng isang sumusulat kung ano ang lawak o naabot ng kanyang karanasan, pagmamasid, kaisipan at damdamin tungkol sa mga tao, bagay, lugar, at pangyayari. Kapag naisagawa ang pag-iisip, makatutuloy na siya sa susunod na hakbang – sa pagsulat.

Matapos makilala ang sarili, ang susunod na isinasaalang-alang ay kung

ano ang layunin sa pagsulat. Kung sumusulat ang isang tao tungkol sa bagay na mahalaga sa kanya, ang kanyang komposisyon ay kawili-wili kahit na sa palagay niya, iyon ay walang kabuluhan sa iba. Kung mayroon siyang layunin sa pagsulat hindi niya dapat ipangamba kung ang kanyang isinulat ay nagkulang man ng kawilihan para sa iba. Ang mahalaga ay maihatid ang kaisipan at damdaming nais niyang ipahatid sa tiyak na mambabasang nais niyang maabot.

Ang bawat babasahin sa Filipino 2 ay katatagpuan sa pangunahing layunin. Maaaring ang isang pangungusap, talata o pahina ng akda ay katatagpuan ng paglayo sa layunin ngunit kapag natapos nang basahin ang kabuuan, laging natitiyak ng sunumang bumabasa kung ano ang pangunahing layunin ng awtor.

Halimbawa’y ang “Tungkuling Panlipunan ng Isang Manunulat” ni Isabelo T. Crisostomo. Dito’y nilayon ng awtor na ipaalam sa atin na ang manunulat ay hindi lamang basta nagsusulat kundi may tungkulin din siyang dapat gampanan sa lipunan. Sa pamamagitan ng paglalahad, pagbibigay halimbawa at pagsusuri ay natamo niya ang kanyang layunin.

Ang ikatlong lapit sa suliranin sa pagsulat ay ang nilalaman. Tayo ay nakasusulat batay sa mga nakuha natin sa karanasan, pagmamasid, pag-uusisa, pag-iisip, at pagninilay-nilay. Kumukuha rin ng panlaman buhat sa pakikipanayam, pakikipag-usap at pagbabasa. Ang mga ito ay tinitipon natin, ginagawang panlaman sa ating pamamahayag. Ang mga personal o pansariling palagay ay may kinalaman sa pagpapaliwanag o pagbibigay katuturan sa pinapaksa.

Ang ikaapat na dapat isaalang-alang sa pagsusulat ay ang mambabasa. Bawat komposisyon ay dapat iukol sa isang tiyak na mambabasa o pangkat ng mambabasa sa kanilang iba’t ibang **gulang, pinag-aaralan, sekso, karanasan, at interes.** Kaya tiyakin kung anong uri ng mambabasa ang nais maabot at laging maging tapat sa kanila.

Upang matutong sumulat sa Filipino walang dapat gawin kundi sumulat.

Huwag matakot o mainis o mapikon sa guro, kritiko o sinumang dalubhasang sumusuri at pumupuna sa iyong sinulat sapagkat sila lamang ang makapagsasabi ng iyong kahinaan sa pagsulat at makapagmumungkahi kung paano mapabubuti ang mga iyon.

At mula sa pagkatutong ito, hanggang sa walang katapusang panahon na laging kailangan sa pagsulat, laging sumulat ng isang mabuti, disente, maayos na pagpili ng mga salita , kawili-wili at nauunawaang komposisyon.

YUNIT-V ANG PANGANGATWIRAN AT PAKIKIPAGTALO ?

Ang buhay sa mundo'y hindi nagiging ganap kung walang pangangatwiran at pakikipagtalo. Maliit na bata pa lamang ang isang nilalang ay ang katanungang “Bakit” na ang lagi nilang ginagamit sa nakatatanda sa kanila.

Kwintas ng bakit ang kanilang katanungan hangga't hindi nakukumbinsi sa isinasagot sa kanila ang kanilang tinatanong.

Marahil ito ang pinag-ugatan ng sining ng pangangatwiran at pakikipagtalo sapagkat kinakailangang humabi ng mga pananalitang nakaaakit at nakakakumbinsi ang mga pinagtatanungan upang ang mga batang ito'y mapasang-ayon nila sa gusto nilang paniwalaan nang ang mga ito ay matigil na nang katatanong.

Katuringan

Ano nga ba ang Kaibhan ng Pangangatwiran sa Pakikipagtalo? Ang pangangatwiran ay isang sining ng panghihikayat sa pamamagitan ng makatwirang pananalita upang ang nakikinig o nagbabasa ay mapapaniwala't mapakilos ayon sa ninanais ng nagsasalita o sumusulat.

Ang pakikipagtalo nama'y pormal na pangangatwirang ginaganap ng dalawa o higit pang tao tungkol sa isang tiyak na proposisyon sa loob ng takdang panahon. Ito'y may mga sinusunod na mga alituntunin upang ang pagpapalitang kuro't pangangatwiran ay higit na maisakatuparan.

May dalawang panig ito, ang sang-ayon at ang salungat. Mahalaga rito ang panghihikayat at ganting-katwiran ng bawat isa sa nagtatalo.

Mahalaga sa pangangatwiran at pakikipagtalo ang pagpili ng wastong pananalita na makapupukaw sa isip at sa damdamin. Sa pangangatwiran, ang midyum ay ang pagsulat o pagsasalita samantalang sa pagtatalo, ang midyum ay ang pagsasalita lamang.

Sa pangangatwiran, hindi kailangang kaharap ang nais hikayatin. Sa pakikipagtalo, kailangang kaharap ang nais hikayatin.

Sa pakikipagtalo, kailangang magkaharap ang nagtatalo. Higit na malawak ang saklaw ng pangangatwiran ngunit hindi lahat ng pangangatwiran ay nakikipagtalo.

May mga ilan ding naniniwala na maaari ring makipagtalo sa pamamagitan ng pagsulat

URI NG PANGANGATWIRAN

Dalawa ang uri ng pangangatwiran: **Pabuod at Pasaklaw**

Pabuod - ang uri ng pangangatwirang inuuna ang mga partikular na mga bagay tungo sa higit na panlahat na prinsipyo.

Halimbawa, ipinaliliwanag ang tungkol sa buhangin, bato, semento tungo sa pagiging gusali. Na ang maliliit na bagay kung pagsasama-samahin ay magiging malaki't makakukupkop sa sangkatauhan.

Pasaklaw - ang uri ng pangangatwiran na mula sa pasulat tungo sa partikular.

Halimbawa, ang isang gusali'y binubuo ng maliliit na bagay, buhangin, bato't semento.

PAGSULAT NG PANGANGATWIRAN

Higit sa lahat nararapat na mabatid ang tungkol sa paksa sa pangangatwirang gagawin. Maraming paksang maaaring talakayin. Kailangang maging malinaw ito at ito'y pahahati sa proposisyon ng katibayan (fact) o proposisyon ng patakaran (policy).

Sa pagpili ng paksa, nararapat na isaalang-alang din ang mga nahahandang katibayan sa pagpapatunay ng nais bigyang-matwid. Nangangailangan din ng pananaliksik ang mga bagay na ito upang higit na mabigyang diin ang puntong nais na ipaliwanag.

BAHAGI NG PANGANGATWIRAN

1. May tatlong bahagi ang pangangatwiran: ang panimula, ang pagtalakay, at ang pangwakas.

Napapaloob sa *PANIMULA* ang pagtawag ng atensyon ng nakikinig o nagbabasa, napapaloob din dito ang pagpukaw ng damdamin upang makisangkot sa tatalakayin.

Narito ang mga mahahalagang punto ng nagsasalita o nagpapahayag. Ipinaliliwanag niya ang kanyang panig.

2. Napapaloob naman sa *PAGTALAKAY* ang higit na pagbibigay-diin sa puntong nais na bigyang-matwid.

Dito pinaglalaro ng nagpapahayag ang kanyang mga kaisipang pinaguugnay-ugnay ng mga pananalitang transisyunal. Inilalabas niya ang mga

ebidensyang higit na makakapagbigay-matwid sa puntong nais niyang paniwalaan ng nakikinig o nagbabasa.

3. Napapaloob naman sa *PANGWAKAS* ang pagtawag sa atensyon ng nakikinig o nagbabasa ng puntong nais niyang bigyang matwid.

PANGANGATWIRAN

VISITING FORCES AGREEMENT

Hindi masamang sumang-ayon gayundin ang sumalungat. Subalit timbangin natin kung ang pagsang-ayon ay makapagdudulot ng kabutihan, kaginhawahan, o kaya'y kapahamakan.

Lalo't ang isasaalang-alang ay kapakanan ng bansa. Bilang mamamayan ng bansang Pilipinas, hangad nating lahat ang kabutihan, kaunlaran at higit sa lahat - kapayapaan, katahimikan.

Ayon nga sa pangulo, kung ang bansa ay tahimik, ang bansang ito ay uunlad, susulong at ang ekonomiya ay lalago. Ayaw ba natin ito? Hindi ba ito ang hangad natin sa bansang Pilipinas?

Kaya naman hindi marahil magiging hadlang sa mga hangaring ito kung tayo'y tatanggap ng tulong mula sa ibang bansa lalo't tatanggap ng tulong mula sa ibang bansa lalo't manggagaling sa kaibigang bansa ng Pilipinas, ang Estados Unidos.

Ang VFA ay isang kasunduan sa pagitan ng RP at US. Nakapaloob dito na tutulungan ng mga Amerikano ang Militar Defense ng Pilipinas.

Magsasagawa sila ng exercise, ang sundalong Amerikano ay bibisita rito sa Pilipinas upang sanayin ang mga sundalong Pilipino sa pakikipaglaban.

Lubhang nangangailangan ang Pilipinas ng malakas na pwersang masasandalan dahil sa lumalalang kaguluhan sa Spratly Island.

Kung hindi tayo hihingi ng tulong sa mga Amerikano ay may posibilidad na masakop tayong muli ng bansang Tsina.

Maraming mga beterano na makasama sa World War II ay pabor sa VFA, sapagkat ayon sa kanila, kung pagtitibayin ang VFA, ang mga beterano ay umaasang makatutulong sa kanila dahil mabibigyan sila ng maraming benepisyo.

Ayon sa grupo ng mga beterano, itinaya nila ang kanilang buhay kaya't nararapat lamang na ito'y masuklian.

Ayon sa isang retiradong Army Master Sergeant na si Abasolo Apolinar, 78 taong gulang, isang survivor sa death march, wala nang iba pang bansa ang nagpahirap sa Pilipinas kundi ang Tsina.

Maaaring maging solusyon ang VFA sa lumalalang kaguluhan sa Spratly Island na inaangkin ng bansang Tsina.

Sa pagkakabuo ng VFA ay sinisiguro na walang anumang kasunduan sa pagitan ng RP at US na madedehado ang isa sa kanila. Kung lumabag sa batas ang mga Amerikano, nakasaad sa VFA na parurusahan sila sa ilalim ng batas ng Pilipinas.

Kailangan natin ang VFA sa maraming kadahilanan. Una, upang palakasin ang seguridad sa buong Asya. Ikalawa, upang magbigay ng dagdag na kaalaman tungkol sa mga makabagong paraan ng pakikidigma. Ikatlo, upang makalikha ng matatag at matibay na pundasyon hinggil sa kalagayan ng ating bansa.

Sa panahon ngayon, kailangan nating lumikha ng makabagong seguridad sa ating bansa upang hindi na muli tayong manakawan ng kalayaan.

P AKIKIPAGTALO

Ang pakikipagtalo ay pangangatwirang pasalita ng dalawang magkasalungat na panig tungkol sa isang tiyak na paksa, alinsunod sa mga tanging tuntunin.

Ito'y nagbibigay-kasanayan sa wasto't matuling pag-iisip, sa pagtatangi sa tama't maling katwiran, sa maayos at mabisang pagsasalita, at sa pagpigil sa sarili't pagsunod sa kabutihang-asal sa pakikipagtalo sa taong kasalungat ng palagay.

Ang pagtatalo ay maaaring ipalagay na siyang sining ng paggagantihang-katwiran o matuwid ng dalawa o mahigit pang magkasalungat na panig hinggil sa isang kontrobersyal na paksa.

Sining ang pagtatalo sapagkat dinaraan ito, sa isang pagpapahayag, mapapampubliko man o mapapampribado, na ang mga katwiran ay naaayon sa itinatakdang alituntunin at pamantayan nang lubos na makapang-akit, makapagpaniwala at makapanghikayat ng madlang nakikinig at higit sa lahat ng katalo o kasalungat na panig.

Ang gawang ito ay nakasalalay sa maanyo at maingat na pagbibitiw ng mga salita, gayundin kung pasulat; anupa't ito'y pinipiling tiyak, binibigkas nang malinaw, at ipinapahayag nang maliwanag, bukod sa makulay na inilalarawan sa

pamamagitan ng pagbibigay-halimbawa, sa gayo'y maging mabisa at mapanghimok ang pangangatwiran.

Kaya gantiang-katwiran ang pagtatalo dahil hindi iisa lamang ang nagsasalitang pakikilingan, kundi, dalawa, dalawang magkasalungat na panig, grupo o koponan -- isang sumasang-ayon, ang *sang-ayong* panig at isang tumututol, ang salungat o *di-sang-ayong* panig.

Sa paghahanda ng isang pakikipagtalo, dapat linawing mabuti ang paksa. Bawat tagapagtanggol ng panig ay nararapat makaalam sa buong pangangatwirang gagawin ng pangkat, bukod sa tanging katwirang nakatakda sa kanya.

Dapat din niyang paghandaan ang sagot na maaaring maisip na katwiran ng katalo, sa lalong mabisang paraan, kung paanong ang katwiran niya'y dapat ihanda sa paraang pinakamahirap salungatin.

Ang pagbubukas at pagtatapos ng pakikipagtalo ay ang panig ng sang--ayon. Ang pagsasalita ng bawat kasama sa pangkat ay binubuo ng dalawang bahagi: ang kanyang talumpati, at ang kanyang tuligsa.

Ang talumpati ay ang kanyang pangangatwiran sa pagtatanggol ng kaniyang panig. Ang tuligsa ay bilang sagot sa katwiran ng katatapos na nagsasalita sa kabilang panig.

Ang wastong pagkakasunud-sunod ng tagapagsalita'y ito:

1. Unang tagapagsalita sa panig ng sang-ayon.
2. Unang tagapagsalita sa panig ng salungat.
3. Ikalawang tagapagsalita sa panig ng sang-ayon.
4. Ikalawang tagapagsalita sa panig ng salungat.
5. Ikatlong tagapagsalita sa panig ng sang-ayon.
6. Ikatlong tagapagsalita sa panig ng salungat.
7. Huling tindig ng unang tagapagsalita sa panig ng salungat.
8. Huling tindig ng unang tagapagsalita sa panig ng sang-ayon.

Ang bawat tagapagsalita'y dapat bigyan ng magkatulad na haba ng panahon sa pagsasalita.

Ang lupon ng tagahatol ay siyang nagpapasya kung aling panig ang dapat manalo. Kabilang sa kanilang isinasaalang-alang sa pagbibigay ng hatol itong mga sumusunod:

1. Bilang ng mga katwiran o katunayan
2. Kawastuan ng mga katwiran o katunayan
3. Kahusayan sa pagbibigay-katwiran
4. Kahusayan sa pagtuligsa
5. Kawastuan ng tayo at bigkas

URI NG PAGTATALO

Sa pag-aakala ng nakararaming mag-aaral' ng asignaturang Filipino, ang pagtatalo at ang pakikipagtalo ay iisa lamang ang ibig sabihin, o di-kaya'y magkasingkahulugan lamang.

Dito sila nagkakamali. Ang pagtatalo ay ang lalong kilala sa katawagang hinalaw sa Ingles na pagdidebate (debate), at ang pakikipagtalo naman sa salitang Ingles ay 'argumentation' na ating hinalaw bilang pag-aargumento.

Bagama't ang dalawang katawagang ito na kapwa pagpapalitan ng katwiran, opinyon at usap, ay kapwa rin naglalayon ng pagkakalinawan, pagkakaunawaan at pagkakasunduan hinggil sa isang isyu na maaaring kontrobersyal na nag-aanyaya ng iba't ibang magkakasalungat na kaisipan na lahat naman ay may ipinakikitang kahalagahan.

Ngunit kailangan nga lamang paghambi-hambingin at pagtimbang-timbangin nang lubos na mapagpasiyahan ang inaakalang pinakamahalaga nang mapaniwalaan ng lahat at nang masang-ayunang tangkilikin, itaguyod, at palaganapin.

A. ANG PAGTATALONG IMPORMAL O PAKIKIPAGTALO O ARGUMENTASYON

Ang pakikipagtalo na isa ng pagtatalo, ay isang pang-araw-araw na aktibidad ng tao, may pinag-aralan man o wala, sa pakikisalamuha sa kapwa.

Isang karaniwang pagtatagisang-kuro o pala-palagay at iba pang mga personal na katwiran ng bawat isa saan man sila abutin ng di pagkakasunduang isip: sa mga pag-uumpuk-umpok sa tindahan, sa kanto, sa restawran, sa pulung-pulong, sa klase, kahit saan, habang sila'y nagkakatuwaan, nagtsitsismisan, nag-iinuman, naglalaro, - nag-aaral, atbp.

Ang pakikipagtalo, kadalasan ang mga isyung tinatalakay ay iba-iba. Ang puno at dulo ay hindi malaman kung minsan.

Mula sa pinakamaliit at di-gaanong mahalaga, halimbawa na'y tungkol sa isang butones, tungkol sa sukling diyos sentimos, tungkol sa kasal nina, Nora

Aunor at Christopher de Leon, tungkol sa kasong rape ni Pepsi Paloma, tungkol sa pag-aaway ng aso't pusa ng magkapitbahay, tungkol sa isang pantalon; anumang may kinalaman sa buhay at lipunan magpahanggang sa politika at ekonomiya,

halimbawa nga'y tungkol sa layunin ng pagbisita ng Pangulong Erap sa Amerika, tungkol sa talagang dahilan ng pag-iistrayk ng mga manggagawa sa pabrika, tungkol sa pagkakahinto sa paggawa ng mga kalsada, tungkol sa tinatawag na *hamletting* kaya'y *pagsa-salvage* at marami pang iba.

Ang pakikipagtalo na karaniwan ay pasalita ay masyadong impormal na pagmamamtwiran dahil hindi gaanong pinag-aaralan ang isyu, basta ibinabatay na lamang sa tawag ng sandali o pagsulpot nito sa usapan at ang mga pinagkukunang impormasyon ay buhat lamang sa mga naririnig o nababasang bali-balita o usap-usapan, hindi galing sa puspusang pananaliksik.

Kaya, magkaroon man ng pagbibigayang-opinyon, nakahihigit ang pagkabayas nito dahil sobrang personal o pawang haka-haka lamang, hindi mapanghahawakang lubusan ..

Ang pakikipagtalo ay masyado ring malaya. Walang oras na pinipili o tinatakda sa pagsasalita.

Maaaring basta na lamang sumisingit ang isa kapag may naisip kaagad na sasabihin, may kinalaman man o wala sa isyung tinatalakay. Kahit mga biro ay hinahayaan. Walang paghihintayan

. Maging ang mga katwiran kung minsan ay walang lodyik o lohika, basta sige na lamang nang sige.

Tandaan:

Impormal ang pagtatalo kung random lamang ang pagpapaganap nito. Kalimitan itong mangyari sa mga paaralan o oras ng klase.

Dahil walang sapat na panahon ng paghahanda, o kaya'y sadyang hindi na pinaghahandaan, ang sinumang may katwiran ay maaaring tumayo o magtaas ng kamay para magsalita.

Hinahayaan siya, maikli man o mahaba ang sasabihin hanggang matapos nang walang pagpigil, pagtutol o pagsingit ng sinumang nakikinig. Ang bilang ng bawat panig ay walang katiyakan. Maaaring marami ang di-sang-ayon sa sang-ayon.

B. ANG PAGTATALONG PORMAL

Debate kung tawagin sa Ingles ang pagtatalong pormal. Binubuo ito ng dalawang panig: ang panig ng *sang-ayon* at ang panig ng *tutol*. Karaniwan nang ang bawat panig ay binubuo naman ng dalawa (2) o tatlong (3) kasapi.

Bawat kasapi ay may takdang oras ng pagsasalita na kung tawagin ay *talumpati* na naglalaman ng mga katibayan at pruweba hinggil sa paksang kanyang ipinakikipaglaban ng katwiran.

Ang paksa ay pinakapipili. Ito'y pinaghahandaang lubos ng magkabilang panig. Pinag-uusapan pa muna ang proposisyon bago itakda ang panahon - araw at oras - na ito ay gaganapin.

Isinasapubliko ito para malaman ng lahat dahil sadyang mahalaga at makabuluhan sa pang-araw-araw na buhay

ANG URI NG DEBATE

May tatlong (3) uri ang debate at, ito ay ang debateng *Oxford*, ang debateng *Oregon*, at ang kombinasyon ng debateng *Oxford-Oregon*. Pormal ang lahat ng uring ito.

Ayon kay Rufino Alejandro ang ayos ng *Debateng Oxford* ay ganito:

1. Ang **UNANG TAGAPAGSALITANG SANG-AYON** ay maaaring magharap ng panimula para sa buong debate at saka magpatuloy ng paglalahad, hangga't maaari, ng patotoo para sa unang isyu.
 2. Karaniwan sa pagtatapos ng Unang Sang-ayon ay nilalagom ang kanyang napatunayan at saka babanggitin ang gagawin ng kanyang susunod na kasama.
 3. Ang **UNANG SALUNGAT** ay maaaring magbigay ng maikling panimula, kalakip ang pagpapahayag ng mga isyung patutunayan ng panig na salungat (negative side). Ilalahad niya ang patotoo sa unang isyu at saka lalagumin ang mga matwid ng panig na salungat.
3. Ang **PANGALAWANG SANG-AYON** ay maaaring maglahad ng patotoo para sa pangalawang isyu, na kung ang pinagtataluna'y nauukol sa patakaran (policy), ay binubuo ng paghaharap ng isang maliwanag na balak; sa kanyang pagwawakas, karaniwang nilalagom niya ang mga pangunahing matwid ng panig na sang-ayon (affirmative side).

Ang **PANGALAWANG SALUNGAT** ay maghaharap marahil ng isang tuligsa sa balak ng panig na sang-ayon, bagaman ang tungkulin ng pangalawang salungat ay nababatay sa mapagkakaisahan ng kanyang panig.

Kung minsan ang pangalawang salungat ay naghaharap ng pamalit na pangunahing matwid ng panig na salungat.

ANG **PANGATLONG SALUNGAT** ay maghaharap marahil ng isang talumpati ng ganting-matwid (rebuttal), na doo'y sinusuri niya ang mga hindi ipinagkakaisa ng panig ng sang-ayon at panig ng salungat, at saka pinabubulaanan ang mga pangunahing matwid ng panig ng sang-ayon.

Sa pagwawakas ay maaaring gumawa siya ng isang nakahihikayat na panawagan.

Ang **PANGATLONG SANG-AYON** ay gagawa ng isang pagsusuri ng mga pangunahing puntos na ipinagkakaibang-kuro ng dalawang panig, maghaharap ng isang pagpapabulaan para sa panig niya at magwawakas sa isang mapanghikayat na panawagan.

Sinasabing ang paraang Oxford ay napakapormal kaya naisipang singitan ng kaunting pagbabago sa layuning lubos na mawili ang mga tagapakinig.

Ito nga ang tinatawag na Debateng Oregon. Sa pamamaraang Oregon, ang mga **UNANG TAGAPAGSALITA** ng dalawang panig ay maghaharap muna ng lahat ng pagmamatatwid ng kani-kanilang panig.

Ang **PANGALAWANG TAGAPAGSALITA** ay siya namang magtatanong upang maipakilala ang karupukan ng mga matwid ng panig na katalo.

Ang mga **PANGATLONG TAGAPAGSALITA** ay siyang maghaharap ng pagpapabulaan bago lalagumin ang mga matwid ng kani-kanilang panig.

Ang tagumpay ng pamamaraang **OREGON** ay nasasalalay nang malaki sa pagtatanong sa kabilang panig (cross examination), kaya kailangan ng mga **PANGALAWANG TAGAPAGSALITA** ang mga paalalang sumusunod:

1. Ang ibibigay na tanong ay yaong masasagot sa ilang pananalita lamang. Huwag bigyan ng pagkakataong makapagtalumpati ang kalaban, o kaya'y siyang makapagtanong.
2. Sa pasimula'y isipin na agad ang mga maaaring isagot sa mga itatanong upang mapaghandaan ang mga iyon.

3. Sa pagtatanong, sikaping maipakilala ang kawalan ng awtoridad o ng matibay na awtoridad at ang karupukan ng matwid, o ang pagkakasalungatan ng mga matwid ng kalaban.
4. Magsimula sa tiyak, patungong masaklaw. Alalaong бага'y itungo ang pagtatanong sa isang masaklaw na simulaing makasisira sa katunayan ng kalaban.
5. Iwasan ang pagbibigay ng tanong na maliwanag na wala sa matwid, walang kaugnayan, o walang gaanong halaga.
6. Huwag bulasin ang kalaban sa pamamagitan ng pagpipilit na siya'y sumagot ng "oo" o "hindi" lamang. May mga tanong na madaya at hindi masasagot ng "oo" o "hindi" nang di makapipinsala sa sumasagot

Halimbawa:

"Tinigilan mo na ba ang pananakit sa iyong asawa?" Pag ang isinagot ay "Oo", nangangahulugang sinasaktan niya ang kanyang asawa, pag ang sinagot ay "hindi", lalong magiging maliwanag na iyon ay sinasaktan niya.

Narito ang isang bahaging halimbawa ng Pagtatalong Pormal o Debate:

PASYAHAN NA ANG MGA PAMAMARAANG ARTIPISIYAL O DI-NATURAL , SA PAGKONTROL NG PANGANGANAK AY MARAPAT GAMITIN PARA UMUNLAD ANG EKONOMIYA NG PILIPINAS.

ANNA MARIE PATUNGAN
Unang Bahagi

Unang Sang-ayon:

Ang aming panig ay sumasang-ayong marapat na gamitin ang mga artipisyal o di-natural na pamamaraan sa pagkontrol ng panganganak para na rin sa ikauunlad ng ating bansa sapagkat sa pamamagitan nito lamang makokontrol at mapaplano ang distribusyon ng mga pangunahing pangangailangan ng mga anak.

Ayon sa aming nakalap na impormasyon, ang bawat pamilya sa ating bansa ay namumuhay nang mababa pa sa antas ng karalitaan. Kung ganito, hindi naibabahagi nang maayos ang mga pangunahing pangangailangan ng mga anak, gaya ng pagkain, damit, edukasyon, atb. Ito'y nangangahulugang hindi nabibigyan ng edukasyon ang karamihan sa mga bata sa ating bansa.

Isinasaad sa Population Education Module VIII, ph. 12 na: "Ang Edukasyon ay mahalagang sangkap sa kaunlaran ng ekonomiya, malao't ng pambansang kaunlaran. " Kung gayon, upang makontrol ang pagdami ng populasyon dapat nating sabihing "Oo" para sa paggamit ng artipisyal na pamamaraan sa pagpigil ng panganganak.

Unang Tutol:

Hindi kami tutol sa pagpapalano ng pamilya. Ang tinututulan lamang namin ay ang paggamit ng mga pamamaraang artipisyal sa pagkontrol ng panganganak dahil bilang matapat na Kristiyano, kailangan nating maging matapat din sa mga utos ng Diyos at ng ating simbahan.

Ang pinakamalaki nating pananagutan ay nakasalalay sa ating konsiyensya. Nasasaad sa Genesis: "humayo kayo at magparami." Sa sinumang laban sa batas ng kalikasan ay nararapat magdanas ng anumang ibubunga nito. Kami ay ganap na may kaalaman sa pagsilang ng isang nilalang na may karapatang mabuhay.

Gayundin ang mga hindi pa isinisilang. Ang di-natural na pamamaraan ay tunay na lumalabag sa karapatan ng sanggol para mabuhay. Ang mga pamamaraang artipisyal ay walang kaduda-dudang maituturing na imoral, malupit at hindi makatao.

Ang sinumang magpahinuhod sa ganitong pamamaraan ng pagkontrol ng panganganak ay nararapat lamang tawaging - Kriminal! Sino ba tayo para tutulang mabuhay ang isang nilalang?

Pangalawang Sang-ayon:

Ayon sa Presidential Decree Blg. 965, kailangan ng lahat ng mag-aasawa sa pagkuha ng lisensya ang magseminar sa pagpapalano ng pamilya at pagkaresponsableng mga magulang. Mula noong 1972, ang pagpapalano ng pamilya ay may opisyal nang patakaran.

Ang layunin ay takdaang bilang ng anak sa isang pamilya. Ito ay para na rin sa karagdagang kaunlaran pangnasyunal, sapagkat madidetermina rito ang pagbabahagi sa bawat Pilipino ng bunga ng kaunlaran ng ating ekonomiya.

Ito'y ayon sa Population Education Revised Edition 1991 ni C.A. Sanchez, mp. 15-16. Karapatan ng isang bata na mabigyan ng sapat na edukasyon, mapaunlad ang kasanayan, magkaroon ng sapat na pagkain, magkaroon ng komportableng tirahan, magkaroon ng malusog at aktibong pangangatawan.

Ngunit papaano nila makakamit ang mga ito kung ang pamilyang kanyang kinabibilangan ay labis ang dami, halos walang makain?

Pangatlong Sang-ayon:

Ang populasyon ng ating bansa sa kasalukuyan ay 67.8 milyon. Ito ay base sa sensus ng taong 1990. (Mula sa Population Data Sheet 1990.) Mapapansin na ang mga bansang naghihirap ang siyang nangunguna sa pagdami ng populasyon. Bakit?

Dito lamang sa ating bansa, ang tanyag pag-anak ay 32.8 sa bawat 1,000 tao. Sobrang malaki, hindi po ba? Ayon sa 1990 Population Data Sheet, patuloy ang pagtaas ng ating populasyon sa sumusunod na lohistikong kurba: Sa taong 1970-1975, pagitan ng bawat taon ay tumaas ng 0.96 m. Dahil dito bumaba nang bumaba ang ekonomiya ng ating bansa.

Ito ay nakapagdudulot ng kagutuman, kahirapan at maging kamatayan. Kaawa-awa naman ang mga batang walang muwang.

Pangatlong Tutol:

Nais kong ipahayag ang labis kong pagtutol sa aming mga minamahal na katunggali dahil sa mga sumusunod na kadahilanan. Pero bago iyon, nais ko munang magbahagi sa inyo ng isang kuwento.

Minsan, may isang sikat na iskultor. Gumawa siya ng isang napakagandang istatuwa ...Naroon at nagkatipun-tipon ang pagkarami-raming tao para saksihan ang obra. Nang mapasulyap ang iskultor sa mga tumitingin, nakita niya ang bantog na si Michaelangelo.

Nang ito na ang susuri sa istatuwa, nasabi nito: Kahabag-habag, walang buhay. Ngayon, gusto ba ninyong ang hindi na naisisilang na nilalang ay patayin lamang sa pamamagitan ng mga pamamaraang artipisyal na pagkontrol? Gaya na rin sa sinabi ni Michaelangelo, kahabag-habag, hindi ba?

Sabi ni Hesus, ako ang buhay at ang muling pagkabuhay. Kung gayon, ang mabuhay ay nangangahulugan ng pakikibahagi kay Hesus mismo-. Kung bubulay-bulayin natin ang puntong ito, ano ang nais ninyo?

Ang makibahagi kay Hesus kahit na mahirap ang ating ekonomiya bilang buhay o hindi kailangan makibahagi sa Kanya sa buhay?

Pang-apat na Sang-ayon:

Ang mga di-natural na pamamaraan sa pagkontrol ng panganganak ay mga pamamaraang makatutulong sa pagpigil sa malabis na pag-aanak ng mag-asawahan.

Maaari ring gamitin ito ng mag-asawang ayaw pang magkaanak sa kadahilanang hindi pa nila kayang tustusan ang mga pangangailangan ng isang anak.

Nakatutulong din ang ilan sa mga ito upang di-mahawa sa anumang sakit kung sila ay nagkakaroon ng ugnayang sekswal.

Ang ilan sa mga pamamaraang ito ay ang mga sumusunod: **oral pills, IUD, condom, injectables, vaginal contraceptives, spermicides, paste suppositories, atb.**

Ayon sa mga nakalap naming impormasyon, ang mga di-natural na pamamaraan ay may bisang 90%-95%. Ayon kay Carmelita Pineda ng *Population Office I*. Mula sa *Population Report* ng 1988 ph. 2, ang paggamit ng di-natural na pamamaraan ay tumaas mula sa 32.1% noong 1983, 45.7% noong 1986 at 47% noong 1988.

Mula naman sa *Population, Data Sheet* ng 1990, ang paggamit ng kontraseptib ay nakapagpababa sa bilang ng anak sa bawat may edad na.

Pang-apat na Tutol:

Ang aking mga kapanig, tulad ko, ay mahigpit na tumututol sa artipisyal na paggamit ng pagkontrol ng panganganak dahil sa mga posibleng epekto ng mga ito. Gaya na lamang ng oral pills.

Ito ay nagdudulot ng pagkasira ng panunaw o indigestion na nagsasanhi ng LBM (loose bowel movement) at marami pang iba.

Gusto ba ninyo ang ganitong kawalang kaginhawhang pampangatawan, o di kaya'y kabalisan? Ayon sa makaagham na pangangatwiran, walang 100% kabisaan ang mga pamamaraang artipisyal.

Kung ganyan, ang buhay ay isinusugal lamang sa isang mapanganib na bagay. Binigyan tayo ng karapatan at kalayaang mabuhay upang matikman ang kagandahan ng daigdig.

Binigyan tayo ng karapatang mabuhay upang gumawa ng kabutihan, hindi para dagdagan lamang ang mga kasalanang pinapasan ng mundo.

Nang likhain ng Diyos ang sandaigdigan, ang lahat ay pawang natural, at ang mga di-natural ay likha ng tao, na hindi perpekto.

Naniniwala kami na ang lahat ng natural ay mabuti at ang di-natural ay pawang masama.

Ikalawang Bahagi

Unang Tutol:

Gaya ng aking sinabi, tutol kami sa paggamit ng mga pamamaraang artipisyal sa pagkontrol ng panganganak dahil para na ring pagkitil ng buhay ng isang nilalang.

Isa pa, matapat kaming sumusunod sa utos ng Diyos at ng simbahan. Saan ba sa Bibliya sinabi ng Panginoon na gumamit kayo ng Condom?

Unang Sang-ayon:

Minamahal kong katunggali, ang paggamit ng mga di-natural na pamamaraan ay di nangangahulugan ng pagkitil ng buhay.

Para ipaliwanag ko sa iyo ang kahulugan ng *Kontrasepsyon* - ang kontrasepsyon ay hindi ginagamit para sumira ng buhay.

Ito'y paghadlang sa paglilihi, sa pagtatagpo ng *egg cell* ng babae at ng *sperm cell* ng lalake para hindi ma-*fertilize* ang *egg cell* ng babae na pagsisimulan ng bagong buhay.

Ngayon, maliwanag na ba sa iyo ang kahulugan nito?

Pangalawang Tutol:

Bilang isang Katoliko, ako'y sumusunod sa utos ng aking simbahan na hindi sumasang-ayon sa paggamit ng di-natural na pamamaraan.

Gaya ng nasabi ko na, ayon kay Thomas Aquinas, "*Mas mabuti pang maisilang kahit nangangahulugan ito ng impiyerno kesa sa hindi pagkasilang nang tuluyan.*"

Ibig sabihin, kahit na mahirap basta buhay at sumasangayon sa salita ng Panginoon.

Pangalawang Sang-ayon:

Minamahal kong katunggali, sa tingin mo ba bilang isang Kristiyano, nais ng Panginoon na ikaw ay maisilang sa mundong ito na mangangahulugan ng pagpunta sa impiyerno?

Ang plano ng Diyos sa atin, gaya ng nakasulat sa Bibliya ay pawang maganda at walang suliranin dito.

Pangatlong Tutol:

Gaya ng aking sinabi, ang sabi ng Poong Maykapal, Siya ang buhay at muling pagkabuhay. Binanggit ko rin na ang maisilang dito sa mundo ay ang mabuhay nang kabahagi ang Panginoon.

Kung gayon, nais ba ninyong ang di-maisilang na mga bata ay di-makibahagi sa ating Poon, gayong ang mga bata ay malapit sa puso ng Diyos? Ngayon, mga minamahal kong katunggali, nais ba ninyong mangyari ito sa inyong mga magiging anak?

Pangatlong Sang-ayon:

Minamahal kong katunggali, sinabi mong ang mga bata ay malapit sa puso ng ating Poong Maykapal.

Sa tingin mo ba ay gusto niyang mabuhay sila sa mundong ito na mahirap at ang bunga ng kahirapang iya'y magbuyo sa kanila upang magnakaw o magbenta kaya ng kani-kanilang katawan?

Ang gumawa sila ng kasalanan? Paano sila makakabahagi sa Kanya gayong sila'y nagkasala?

Pang-apat na Tutol:

Sino ang makapagsasabi sa atin na walang masamang idudulot at hindi nga pumapaltos ang paggamit ng artipisyal na pamamaraan sa pagkontrol ng panganganak?

Ito'y aking patutunayan sa pamamagitan ng aking paniniwala at obserbasyon na nangyayari sa ating paligid. May isang bata na puno ng paninisi at lungkot dahil biktima siya ng paggamit ng di-natural na pamamaraan sa pagpigil ng panganganak ng kanyang ina.

Nang lumabas ang batang ito ay isang abnormal, isang mongoloid, dahil sa paggamit ng ina ng artipisyal na pamamaraan. Habang siya'y lumalaki, pinagtatawanan siya at tinutukso ng kanyang mga kalaro.

Pagdating ng araw na nagkaroon siya ng pag-iisip ay maitatanong niya sa kanyang ina, "Inay, bakit po ba ipinanganak akong ganito? Bakit ganito ang itsura ko? Bakit po ako pinagtatawanan? "

Masasagot kaya ito ng kanyang ina? Sa tingin ninyo, ano kaya ang mararamdaman ng kanyang ina? Hindi ba't awa? Paninisi? Lungkot? Pagdurugo ng damdamin? Balang araw, nais ba ninyong maging ganito? Ang maging biktima ng sinasabi ninyong pamamaraan?

Pang-apat na Sang-ayon:

Minamahal kong katunggali, tinanong mo, nais ba naming balang-araw ay danasin namin o ng aming magiging anak ang ganito?

Hindi mo ba nababasa na ayon sa pagpaplano ng pamilya, wala pang sapat na ibedensya na ang oral pills ay may masamang epekto sa bata? At ayon dito, ang mga bata ay normal na lumalabas sa sinapupunan ng ina.

At masagot ko rin ang isa mo pang sinabi na ang mga ito'y may masamang idudulot sa gagamit. Ayon din kasi rito, ang mga taong may karamdaman ay hindi pinapayagang - gumamit ng mga ito.

At isa pa, sabi mo, ang mga bata ay isinisilang na putol ang mga daliri o kung ano pa. Dumaraing siya sa kanyang ina kung bakit isinilang silang gayon.

Pero sabi rin ninyo mas mabuti pang isilang kahit mangahulugan itong pagkasilang sa impiyerno kaysa sa hindi maisilang nang tuluyan.

Ngayon, matanong ko kayo kung ano ang masasabi ninyo sa batang iyon na sinasabi ninyong dumaraing kung bakit siya ganoon.

Paano kung siya ay dumaing sa Panginoon at sabihing: "Panginoon, bakit ako narito sa impiyerno? " Sinasabi ko sa inyo, ang pagdaing niya'y panlupa lamang. Hindi dapat nating katakutan ang bagay na ito.

Ang Paghatol sa Pagtatalo ni Virgilio C. Sagun

Tatalakayin sa artikulong ito ang paghatol sa pagtatalo. Naiiba ito sa ibang patimpalak pansining sapagkat may direktong paghaharap ang humahatol at ang HINAHATULAN.

Kailangan dito ang masusing obserbasyon sapagkat ang desisyon ng HATOL ay nililimita sa panahong ang bumibigkas ay nasa harap ng mga nakikinig.

MGA PAMANTAYAN

Sa anumang timpalak ay may pamantayan o batayan sa pagpili ng pinakamahusay bumigkas.

Sa pagtatalo ay apat ang batayan sa paghatol:

- 1) ang pagbuo ng ideya;
- 2) nilalaman;
- 3) pagbigkas; at
- 4) kalahatang bisa.

Ang Pagbuo ng Ideya Ito ang balangkas ng paksang binibigkas. Napapaloob dito ang pagpapaunlad at pagkatuluy-tuloy ng mga paksang-diwa.

Mahalaga ang balangkas sa pagtatalo sapagkat may taning na oras ang magsasalita. Kung ang bawat kalahok ay may taning na dalawampung minuto o kalahating oras para magsalita. siya ay dapat na sumunod dito.

Ang kawalan ng balangkas ay magiging dahilan ng buhul-buhol o paikot-ikot na pagbuo ng ideya.

Walang istandard na paraan ng pagbubuo at pagpapaunlad ng ideya. Gayunpaman, may mga kailangang dapat isaalang-alang. Una, ang layunin ng paksa.

Ano ang nais ipaabot o ipabatid ng bumibigkas? Halimbawa, sa paksang diborsyo. Mahalagang liwanagin ng bumibigkas ang kanyang pakay. Sang-ayon ba siya sa diborsyo?bakit?

Matapos banggitin ang kanyang posisyon sa isyu ay isa-isahin ng bumigkas ang kanyang mga argumento, hanggat maaari, ay nararapat na batay sa mga napagtibayang pangyayari.

Sa pagwawakas ng presentasyon ay kailangan ang isang kongklusyon na sumusuma sa posisyon at argumento ng nagbibigay-katwiran.

Nilalaman-Ito ang tinatawag na "meat" sa Ingles o ang pinakalaman ng paksa. Napapaloob dito ang "sustansya" at "palabok" ng diwang tinatalakay.

Dalawang bagay ang dapat bigyang-pansin sa nilalaman. Una, ang kahalagahan ng tema; pangalawa, ang pagka-orihinal at kalinawan ng ideya.

May nakatakdang tema, karaniwan, sa pagtatalo. Kadalasan, ito ay tungkol sa mga bagay-bagay na kontrobersyal, o kundi man may nagdadalawang panig. Muli, sa temang "diborsyo".

Salungat man o sang-ayon ang bumibigkas, ang "laman" ng kanyang sinasabi ay dapat na makabuluhan sa tema.

Sa pagiging orihinal at malinaw na paglalahad ng ideya makikita ang kaalaman ng bumibigkas sa paksa. Hindi ito nangangahulugang ang ideya ay "kanya-kanya".

Ang masasabing orihinal ay kung paano naiiba ang kanyang pananaw at pagtalakay sa isang ideya. Mahalaga ang kalinawan ng presentasyon sa ganitong introduksyon o pagsisimula ng bagong dimensyon sa isang orihinal ay nagiging malabo kung hindi mauunawaan ang pagpapahayag.

Pagkakabigkas. Ito ang pamamaraan ng pagbigkas. Kasama rito ang tindig, istilo ng pananalita at tinig ng bumibigkas.

Ito ang pamantayang dapat pag-ingatan ng isang humahatol sapagkat ang pamamaraan ng pagbigkas ay isang maskara na maaaring magtago sa kawalan ng laman at kababawan ng sinasabi ng nagsasalita .

Ang pamamaraan ng pagbigkas ay naging sandata ng isang pulitiko noong mayroon pang eleksyon, Sa bikas ng tindig, sa mabulaklak na pananalita at sa magandang tinig ay nagagawa niyang pagtakpan ang kawalan niya ng programa para sa bayan.

Epektibo ang pamamaraan ng pagbigkas sapagkat napangingibabawan ng superpisyal na nakikita ng mata (ng humuhusga) ang naririnig ng dalawang tainga.

Kapag sinabing tindig sa bigkasan, ang tinutukoy ay ang tatag at pagdadala ng bumibigkas sa kanyang sarili. Relaks ba siya, kinakabahan o may tiwala sa sarili?

Maisasama rin dito ang paggamit ng tinatawag na body language. Ito ang paggalaw ng anumang bahagi ng katawan para bigyang pansin ang isang bagay na sinabi.

Dapat ding tingnan sa tindig ang pagpapahayag ng mensaheng di-berbal. Ito ang mga mensaheng ipinaaabot ng isang bumibigkas sa pamamagitan ng galaw ng kamay, ulo at paa.

Ang istilo sa pananalita at ang tinig ang mga pagkakakilanlan kung may paniniwala at kumbiksyon ang bumibigkas sa kanyang mga sinasabi.

Ang pagbaba at pagtaas ng tinig, ang pagbagal at pagbilis ng pananalita ay dapat na naaayon sa nilalaman ng paksa.

Sa kabuuan, ang tindig, ang istilo ng pananalita at ang tinig ang magbibigay-buhay at katarungan sa ideya at nilalaman ng paksa. Sa

pagkakabigkas, higit sa lahat, nagkakatalo ang komprontasyon ng humahatol at ng bumibigkas.

Ang Kalahatang Bisa.

Gaano kabisa ang bumibigkas? 0 naging mabisa ba ang kanyang mga sinabi sa paraang kanyang ginamit? Ito ang pangapat na pamantayan sa **HATOL** sa bigkasan.

MGA MODELO SA PAGHATOL SA PAGTATALO

Pamantayan (Criteria)	Marka (Ratings)		
	Mga Kalahok (Contestants)		
	Blg.1	Blg.2	Blg.3
1. <i>Pagbuo ng Ideya</i> - 25% (Organization of Ideas)			
Pagpapaunlad (Development) - (15%)			
Pagkakatuloy-tuloy (Continuity) - (10%)			
2. <i>Nilalaman</i> - 50% Kahalagahan sa Tema - (25%)			
Pagkaorihinal - (25%)			
3. <i>Pagkakabigkas</i> -15% Tindig - (4%)			
Istilo ng Pananalita - (5%)			
Boses - (6%)			

BATAYAN SA PAGPUPUNTOS SA PAGTATALO

Pangalan: _____
Kapasiyahan: _____

Petsa: _____
Mga Buod: _____

PANIG NA SANG-AYON

Mga Nagtatalo	Katibayan 30%	Pagbigkas 10%	Pagkilos sa Entablado 10%	Pagtatanungan (T (10%) S. (10%))	Pagtuligsa 30%	Pangkalahatang Blg.

PANIG NA SALUNGAT

Tagapangasiwa _____

Koponang Nagwagi _____

Pinakamagaling na Nakipagtalo:

Ikalawang Magaling na Nakipagtalo:

YUNIT VI – MALIKHAING PAGSULAT.

Binubuksan ng malikhaing pagsulat ang maraming daan sa pagpapahayag ng sarili.

Sinabing bawat pagsulat nati’y malikhaing proseso sapagkat nagagawa nating isatitik ang pinakamalalalim na kaisipan at kaliit-liitang damdamin sa paraang maliwanag at madaling maunawaan.

Pinatatatag ng malikhaing pagsulat ang tiwala natin sa sarili at nakalilikha pa ng tulay ng pakikipag-unawaan sa mga mambabasa. Anumang paksang binuo sa masining na pamamaraan ay malikhaing pagsulat.

1. Pagsulat ng kritika (critique). Lahat tayo’y nagkaroon na ng pagkakataon na gumawa ng kritika pagkatapos mapakinggan ang isang talumpati, manood ng pelikula o makabasa ng isang madamdaming komposisyon.

Karaniwan na sa atin ang magbigay ng puna, papuri o pintas sa anumang bagay na magdaan sa atin mga paningin o pandinig. At nagagawa natin ito sa napakadaling paraan sa loob ng ating isipan at sa daloy ng mga salitang kusa nating binibigkas.

Ganito rin kaya kadali ang pagsasalin sa papel ng kritika bilang isang malikhaing sulat? Tama, kung magiging matapat lamang tayo sa ating sarili at iiwasan ang mga walang kaugnayang puna at pintas.

Magiging makabuluhan lamang ang ating kritika kung tayo mismo ang nakasaksi at nakaranas.

Mahina at walang diin ang ating kritika kung batay lamang ito sa pala-palagay at narinig lamang sa iba.

Tandaan na ang kritika ay isang uri ng sanaysay na naglalayong magbigay ng kaukulang suri sa isang akda maging ito’y panliteratura, ekonomiya o kasaysayan.

Karaniwan itong maikli kaysa sa mga kritisismong analitika. Mayroon itong isa o higit pa sa dalawang punto ng pagsusuri.

Madalas na binibigyan ng kritika ang mga talumpati. Isa sa mga paboritong paksa ng mga kritiko **Ang Gettysburg Address o ang talumpati sa Gettysburg.**

Upang makalikha tayo ng mahusay na kritika ukol dito, kailangan alam natin kung sino ang bumigkas, kailan at saan. Sa ganitong paraan, mababatid

natin ang sitwasyon ng nakaraan na maaari nating ikabit sa kasalukuyan at maging sa hinaharap. Kailangan ding nabasa o narinig natin ito.

Alam natin na ang Talumpati sa Gettysburg ay binigkas ni Abraham Lincoln sa Pennsylvania sa Amerika noong Nobyembre 1863.

Ayon kay Gilbert Highet (1999, 249) na nagsagawa ng kritika ukol dito, ang unang limang kataga ng talumpati gaya ng *Fourscores and seven... years ago* ay napatatak na bilang pinakabantog na panimula ng alin mang kilalang prosa sa Amerika, na ito rin ang pinakamagandang paraan ng pagbigkas sa wikang Ingles at higit sa lahat, mabibilang ito sa hanay ng mga tanyag na talumpati sa buong daigdig.

Sa pagsulat ng anumang kritika, dapat alam natin ang kahulugan ng mga kataga at ang kaugnayan nito sa panahon. Kaya naman naidagdag ni Highet na ang *Fourscores and seven years ago...* o ang apat na dalawampu at pitong taon ng nakaraan ay patungkol ni Lincoln sa araw ng kalayaan ng ika-4 ng Hulyo, 1776 kung kailan nahahati ang Amerika sa matinding giyerang sibil. Himok dito ni Pangulong Lincoln ang katatagan at pagkakaisa ng Union.

Sa loob ng talumpati, ayon parin kay Highet, mahusay na gumamit ang may-akda ng antitesis isang uri ng tayutay na nagpapakita ng pagkakaiba at salungatan upang higit na maka-abot ang kanyang tinig sa damdamin ng nakararaming mamamayan.

Masdan:

*The world will little **note** nor **long remember** what **we say** here but it can never **forget** what **they did** here.*

Naipakita dito ang galing ni Lincoln na pagsamahin sa isang pangungusap ang mga nagkakasalungatang kaisipan. Subukan nating isalin ito sa Filipino:

Sa daigdig na ito'y maaaring walang pumansin o sandaling kalimutan ang anumang sabihin natin subalit hinding hindi nito malilimutan ang anumang gawin natin.

Pinatindi pa ni Lincoln ang kanyang apila sa paggamit ng tricolon o ang paghahati-hati ng kanyang ideya sa tatlong magkakaugnay na hanay. Ayon kay Highet, pinalalakas nito ang dating sa mga nakikinig. Sa talumpati'y hindi natin makalilimutan ang mga sumusunod:

and that government

of the people
by the people
for the people

at ng isang pamahalaang

para sa mamamayan
ng mga mamamayan
sa mga mamamayan

Narito pa ang isa:

we cannot dedicate
we cannot consecrate
we cannot hallow this ground

hindi tayo makapag-alay
hindi tayo makapagtalaga
hindi tayo makapagpabanal

Lahat ng ito'y nagpapahayag ng kasagraduhan ng layunin ng nagsasalita na humihingi ng katatagan at pagkakaisa sa gitna ng maraming sigalot.

THE GETTYSBURG ADDRESS

Abraham Lincoln

Fourscores and seven years ago our fathers brought forth on this continent a new nation, conceived in liberty, and dedicated to the proposition that all men are created equal.

Now we are engaged in a great civil war, testing whether that nation, or any nation so conceived and so dedicated, can long endure. We are met on a great battlefield of that war.

We have to dedicate a portion of that field as a final resting place for those who here gave their lives that nation might live.

It is altogether fitting and proper that we should do this.

But, in a larger sense, we cannot dedicate — we cannot consecrate — we cannot hallow this ground. The brave men, living and dead, who struggled here, have consecrated it far above our poor power to add or to detract.

The world will little note nor long remember here, what we say here but it can never forget what they did here.

It is for us, the living, rather, to be dedicated here to the unfinished work which they fought here have thus far so nobly advanced.

It is rather for us to be here dedicated to the great task remaining before us — that from these honored dead we take increased devotion to that cause for which they gave the last full measure of devotion; that we here highly resolve that these dead shall not have died in vain; that this nation, under God, shall have a new birth of freedom; and that government of the people, for the people, by the people shall not perish from the earth.

ANG TALUMPATI SA GETTYSBURG

Salin ni Veneranda S. Lachica

Apat na dalawampu at pitong taon ng nakaraan nang dalhin ng ating mga ninuno sa lupaing ito ang bagong bansa, binuo sa kalayaan, at inialay sa proposisyong ang lahat ng nilikha'y isinilang na pantay-pantay.

Ngayong nagdaranas tayo ng isang malubhang digmaang sibil, sinusubukan na ang nasabing bansa, o alinmang bansa na sadyang binuo at inialay, ay tunay na magiging matatag.

Nagkatagpo tayo sa gitna ng malaking larangan ng nasabing labanan. Kailangang ialay natin ang isang bahagi ng lupaing ito bilang huling hantungan ng mga nagtigis ng kanilang buhay upang ang nasabing bansa ay maging matatag. Karampatan lamang at na gawin natin ang bagay na ito.

Subalit, sa isang banda, hindi tayo makapaghihintay —hindi tayo makapagtalaga —hindi tayo makapagpabanal ng lupaing ito.

Ang mga nagpakabayani, buhay man o patay, na buong giting na nakipagtungali dito'y nakapag-alay ng higit pa sa ating payak na kapangyarihang magdagdag at magkaltas.

Ang daigdig na ito'y di man lang magbibigay kahit kaunting pansin o kaya'y sandaling kalimutan ang anumang sabihin natin dito, subalit di kailanman malilimutan ang mga ginawa natin dito.

Nasa atin na, tayong mga buhay, na matutong itataga dito para sa kanilang di natapos na pagpupunyagi na ikinarangal sila sa kanilang pakikipagtungali.

Higit na makabubuti para sa ating mga naririto na laan ding maghandog para sa dakilang gawain na ating kinakaharap — na para sa mga bayaning nagbuwis ng buhay na bigyan ng ibayong karangalan ang kanilang marubdob na pagmamahal; na tayong naririto'y naniniwalang ang kanilang kamataya'y di nawalan ng saysay; na itong ating bansa, sa ilalim ng Maykapal, ay tumanggap ng bagong sinag ng kalayaan; at ng isang pamahalaang para sa mamamayan, ng mga mamamayan, sa mga mamamayan, ay di maglaho sa balat ng lupa.

2. Pagsulat ng Lathalain

Ang lathalain ay isang uri ng sanaysay na pampahayagan na nagtatampok sa isang piling tao, pook, ritwal at sa mga paksang kinalulugdang basahin ng mga tao. Isang uri ito na ang kawilihan ay nasa ibang bagay sa halip na sa mahahalagang tala.

Ang sumusunod ay ilang katangian ng lathalain:

1. Batay sa katotohanan na maaaring may kaugnayan sa balita,
2. Nakalilibang, at nagbibigay ng kaalaman, nakikipagtalo, o nagpapayo.
3. Payak, madaling maunawaan, maaaring gamitan ng tayutay o idyoma kung kailangan, at
4. Maaaring isulat sa anumang porma, anyo, istilo o pamamaraan.

Ang lathalain ay naglalaman ng kuru-kuro ng may-akda tungkol sa isang balita ang binigyang diin ay ang mga nalikom na tala at ulat kaya't naiiba sa pangulong tudling. Naiiba rin ito sa balita na nag-uulat lamang kung ano ang mga nangyari.

Nasa pagitan ito ng balita at pangulong tudling.

May Lihim Sa Sandata Ang Iraq

Sa pagitan ng mga taong 1990 at 1991, nagpadama ng takot ang Iraq sa daigdig sa ulat na may taglay itong mahusay na uri ng biological weapon. Pinangilagan ng mga bansang makabangga ang Iraq dahil dito.

Noong Setyembre, inamin ng Iraq na ang kanilang kasalukuyang germwarfare program ay higit na malaki at malakas kaysa unang naiulat. Sa katunayan, habang naghahanda ang Iraq sa Kuwait, ang kanilang mga siyantipiko ay naghahanda ng tinatantiyang 25 missile warheads na nagtataglay ng 5,000 ay botulism, gayundin ang germ na maaaring magdulot ng anthrax.

May karagdagang 15,000-kilogram din ng biological agents ang ikinarga sa mga bomba na handang ibagsak ng mga eroplano o kaya naman ay reserba ng bansa.

Sinasabing kung ginamit ni Saddam Hussein ang mga naturang armas, kasama ang kanilang scud missile, maaaring ang naturang pangyayari ay maging isa pang Hirohima at Nagasaki o kaya ay higit pa.

Napigilan lang marahil ang pagpapatuloy nito dahil sa walang hintong banta mula sa Washington. Nagpadala ng babala si dating Pangulong George Bush na "extreme measures" ang gagamitin sakaling magbalak ang Baghdad na gumamit ng mga armas na makasisira sa malawakang pamamaraan, ito'y nangangahulugang nakahandang gumamit ng armas- nuclear ang Amerika kung hindi sila mapipigilan.

Sa naturang panahon, labis na nag- alala ang Amerika sa chemical sock pile ng Iraq tulad mustard gas at nerve gas na unang ginamit nito sa mga tropang Iranian at mga rebeldeng Kurds.

Dahil dito, naniniwala ang Amerika na naroon at pinangangalagaan pa rin ng Iraq ang kanilang biological weapon sa kabila ng pag- uulat ng bansa na wala na at naitapon na ang mga iyon. Gayunman, hindi sila nakapagkita ng patotoo sa naturang ulat.

Bukod sa anthax at botulism, nasa kamay rin ni Saddam ang paggamit ng pitong pangunahing biological agents kabilang na ang ilang virus na sinubukan para sa posibleng paggamit.

Ang mga naturang lason ay ipinoprodyus sa isang pabrika sa Al- Hakim, 50 milya mula sa timog-silangan ng Baghdad.

Dahil sa delikado ang mga natirang lason, hindi ito inilagay sa mga warheads maliban king kakailanganin na. Samakatuwid, nakahanda ang bansa anumang digmaang kemikal sa hinaharap.

Nakakalason ang germ- welfare program ng Baghdad noong unang bahagi ng Setyembre nang aminin ng ilang kawal na Iraqi ang katotohanan ng pagkakaroon ng bansa ng biological weapon program.

Sa kasalukuyan, nagpagpapatuloy pa rin sa pagsisikap si Saddam upang mapigilan ang rebelyon laban sa kanya. Lalo pa nga at wala pang mapili na maaaring pumalit sa kanya dahil sa kanyang taglay na kakayanan.

Ang pagkakatuks ng kanilang kakayahang pang-militar ay nagbibigay- daan upang malaman ang naturang lihim ni Saddam at ng kanyang pangkat upang higit silang paghandaan ng malalaking bansa sa daigdig. Gayunman, ayon sa ulat, kung nais ng Bagdad na makaalis na sa economic sanctions o paghigpit sa ekonomiya na unti- unting pumapatay sa bansa, ang tanging kailangang gawin ng Iraq ay patunayan na binitiwang na nga nila ang kanilang mga “doomsday weapon”.

Talasalitaan

1. Botulism - pagkakalason ng pagkain.
2. Anthrax - bukol na naganaknak dahil sa mikrobyo o baktirya o ang tinatawag na skin anthrax . May tinatawag ding pulmony anthrax.
3. Mustard gas - isang uri ng gas- pandigma na ang inaatake ay mata at бага.

4. Isang uri ng gas- pandigma na nakapapasok sa katawan sa pamamagitan ng balat, pagfkain, at paglanghap. Ang resulta nito’y paralysis at masamang epekto sa sistema ng paghinga at nerbyos.

3. Pagsulat ng Manipesto

Ang manipesto ay pagpapahayag sa publiko ng layunin, hangarin, motibo o balak; sanhi o dahilan; ideya, kaalaman o anumang nais ipahatid sa madla tulad ng pasasalamat o pahatid- mensahe.

1. Maaari rin itong paglalahad sa publiko ng patakaran, pamamalakad, palakad o pagsundo; pasya, payo o hatol; paniniwala, kuru-kuro o palagay.
2. Ang manipesto ay maaari ring tawaging proklamasyon o pahayag.
3. Ang pagsulat ng manipesto at katularin ng pagsulat ng balita at anunsyo tulad ng mga ss:

3.1 Simpleng lingguwahe at tuwirang pamamaraan ang kinakailangang gamitin,

3.2 Maikli ngunit makatawag- pansing paglalahad ang nararapat,

3.3 Ang pamagat ay nagtataglay lamang ng ilang makatawag – pansing salita.

Manipesto ng PALEA sa Muling Pagbubukas ng PAL

Marami pong salamat, Pangulong Joseph Ejercito Estrada!

Taus-puso pong nagpapasalamat kami sa diplomatikong pamamaraang ginawa ninyo para malutas ang pinakamalalang problemang kinahaharap ng sasakyang ekonomiya ng bansa sa pamayanan ng mga nasyonal sa daigdig.

Ikinalulugod po nami ang ginawa ninyong matatag subalit walng kinikilingang paghaharap sa suliranin na naging daan sa pagkakasundo ng pamunuan ng kompanya, ng pangkaraniwang mga kawani at mga lider ng nagwelgang unyon.

Ang ginanap na referendum sa PAL na kumatig sa muling pagbubukas ng flag carrier ng ating bansa ay resulta ng iyong matatag na determinasyon para mapairal ang demokrasya sa pinakamahalagang sector ng ating pambansang buhay.

Pinupuri rin namin ang inyong desisyon na hindi nanghimasok sa posibleng negosasyon sa ng pamunuan ng PAL at ng mga imbestor mula sa ibang bansa para muling mapatatag ang kakayahang pananalapi ng industriya.

Sa pamamagitan po ng katatagan ng inyong hakbang at mabilis na pag-aksyon, Ginoong Pangulo, nailigtas ninyo ang PAL sa pagkamatay na hindi naman dapat maganap, binuhay ang dignidad na pinaghirapan ng mga manggagawa ng PAL na inalagaan namin sa mahabang panahong paglilingkod sa PAL.


Sa pagliligtas sa PAL, nailigtas din ninyo ang hindi mabilang na manggagawa at kanilang pamilya at mahal sa pagkawala ng hanapbuhay sa isang panahong may nagaganap na kagipitan pangkabuhayan sa Asya at rehiyong Pasipiko.

Ang buong pwersa ng manggagawa ng PAL ay nagpapasalamat sa inyo Ginoong Pangulo sa paggamit ng inyong buong kapangyarihan sa pagliligtas sa PAL para ito'y muling mabalik sa himpapawid.

Ang aming tinanggap sa inyo Ginoong Presidente, ay mahigit pa sa aming trabaho o salapi, walang iba kundi puri at dignidad; ang pagkakaroon ng bahagi sa kompanya at pagkakaroon ng puwang sa pagpapatatag ng Republika.

MARAMING SALAMAT PO, PANGULONG ESTRADA.

4. PAGSULAT NG KOMIKS

1. Ang komiks ay serye ng mga istrip ng magkakaugnay na nagsasaad ng kuwento.
2. Ang bawat *frame* o kuwardo ay nagsasaad ng mga diyologo ng tauhan na nakasulat sa tinatawag na *balloon* o lob . May ilang komiks na walang usapan.
3. Ang pangunahing layunin ng komiks ay makalibang o makaaliw kaya kailangan itong maging kaaki-akit at kapana-panabik.
4. Ang mga unang labas ng komiks ay punong-pono ng katatawanan. Sa ngayon ang komiks ay nagtatampok din ng mga kuwentong hango sa Bibliya, kasaysayan, alamat at mga kuwantong pakikipagsapalaran at dramatik.
5. Dahil sa popularidad ng komiks, ginamit itong midyum sa paggawa ng mga anunsyo.
6. Sa paaralan, ginamit itong lunsaran sa pagtuturo ng mga aralin. Nagaganyak ang mga mag-aaral na basahin ito dahil sa mga larawang nagpapahiwatig kung ano ang isinasaad ng kuwento.

7. Ang komiks ay ginagawa ng isang mahusay magdrowing at sumulat ng kuwentong padiyologo.
8. May mga pagkakataong dalawang tao ang magkatulong gumawa ng mga komiks istrip. May mga manunulat na gumagawa ng istorya at may kartunist na nagdudrowing ng mga panel o larawan.
9. Payak at maikli lamang ang salitaan sa komiks istrip. Madali itong maunawaan at magaang basahin.
10. Ang komiks ay karaniwang may permanenteng tauhan.

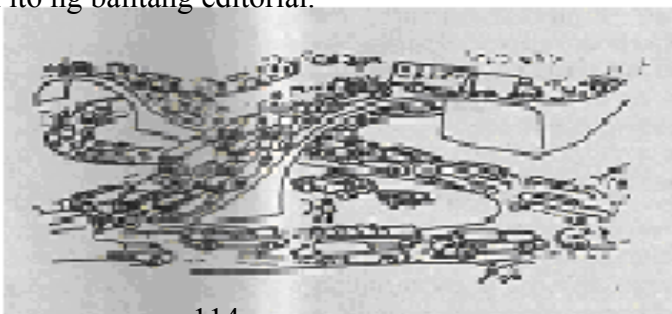
5. Kartun-Animasyon. Tinatawag nating kartun ang drowing o sunod-sunod na drowing na may hatid na kuwento sa mabilis na paraan. May mga kartung iginuhit sa nakatatawa, nakatutuya o dramatikong paraan. Ilan sa mga halimbawa ng karton ang mga sumusunod:

- a. Manukso o Mapagbironng kartun.** Karaniwan sa mga ganitong kartun ang isang drowing lamang na maaaring mayroon o walang linya ng salita o teksto. Isa itong parodiya o nakatatawang imitasyon ng pang-araw-araw na takbo ng buhay kasama na ang politika, pamahalaan at negosyo. Bagamat pinakikita dito ang kahinaan ng tao, na isasagawa naman nito sa magaan at mabuting paraan, ni walang karahasan at maaanghang na salita. Madalas na Makita ang mga mapanuksong kartun bilang natatanging bahagi na mga magazin at pahayagan.



- b. Kartun Pampolitika at Editorial**

Ginagamit na kasangkapan ito para sa malakas at mabilis na pagbubuo ng opinyong publiko. Hindi maiaalis na maging maikling ito sa mga isyu pampolitika at patakarang pang editorial na tinataguyod ng palimbagang katatagpuan nito. Isang uri din ito ng balitang editorial.



Talakay ng mga ganitong uri ng kartun mga puna at komentaryo ukol sa pangunahing balita. Taglay nito ang maganda o masamang palagay ng kartunista o nang tagapaglimbag tungkol sa balita at naglalayong hikayatin ang mambabasa na kumilos o magbigay ng kanilang reaksiyon dito. Karamihan sa mga kartunistang pampolitika ang maging mapanukso at kung minsang satiriko.

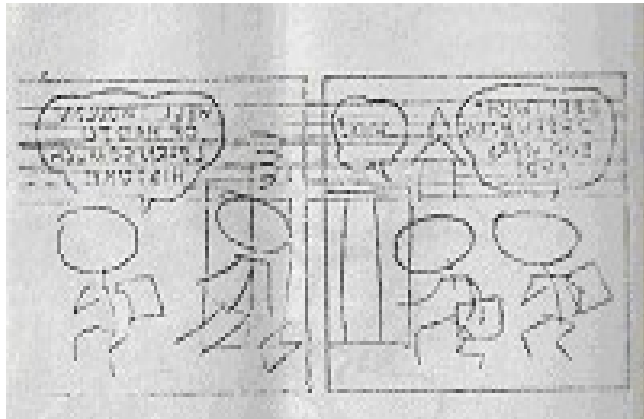
c. Kartun Pangkalakalan Layunin ng mga ganitong kartun na itaguyod ang produkto o serbisyong ipinagkakaloob ng nagpagawa ng drowing. Inilalarawan dito ang kahalagahan ng produkto at sinisikap na ganap na mabigyan ng atensyon ang pangalan ng kompanya. Karaniwan ding makikita ang ganitong karton sa mga aklat pambata at iba pang textbuk na nagbibigay ng mga panuto.



d. Karikatura. Ito'y eksaheradong paglalarawan ng mga tangi o naiibang katangian ng isang tao o pangkat na nasa anyong katawa-tawa. Karamihan sa mga kartong pang-editorial ay gumagamit ng karikatura lalo na kung ang mga tinutukoy ay mga kilalang tao sa lipunan at pamahalaan.



e. Kartun nasa Anyo ng komiks Istrip. Paglalarawan ito ng kuwento sa pamamagitan ng sunod-sunod na drowing. Pinakapopular na komiks strip sa atin ang serye tungkol istorya ni kenkoy.



f. Kartun Animasyon.. Naging mahalagang bahagi ang kartun na bigyang buhay ang mga tauhan nito sa mga pelikula. Sa katunayan, marami ang tumangkilik nitong kabataan hindi lamang sa Pilipinas kundi maging sa buong daigdig. Ang mga pelikula mula sa Walt Disney ang magagandang halimbawa nito tulad ng “Mickey Mouse”, “Alladin”, “Pocahontas” at nitong huli’y ang “Prince of Egypt” na batay naman sa buhay ni Moses.

Maging ang telibisyon ay naging epektibong midyum ng mga kartun-animasyon. Sa katunayan, halos lahat ng istasyon ay may palabas nito. Ilan sa mga serye nito ang “Popeye”, “Donald Duck”, “The Simpson” at iba pa.



Ang Pagiging Kartunista. May magandang pagkakataon naghihintay sa ating pagiging kartunista maging lalaki o babai kaya lamang mahigpit din ang

kompetisyon sa larangan ito. May mga eskwelahan sadyang naghahandog ng ganitong kurso kung nais magpakadalubhasa dito.

Kailangan sa kartunista ay may hilig at mahusay sa pagguhit, may matalas na imahinasyon, matiyaga at handang magsakripisyo upang umasenso.

Kung nais nating maging kartunistang pampolitika o sa editoryal, kailangan batid natin ang mga pang-araw-araw na kaganapan sa pamahalaan at lipunan.

Kailangan may alam rin tayo sa kasaysayan, ekonomiya at sensiyang pampolitika. Para sa naman sa mga mapagbiro at mapanuksong kartun kailangan makita natin ang mga nakatatawa o nakakaaliw na bagay sa karaniwang takbo ng buhay at maipahayag ito na may alab at apilang unibersal.

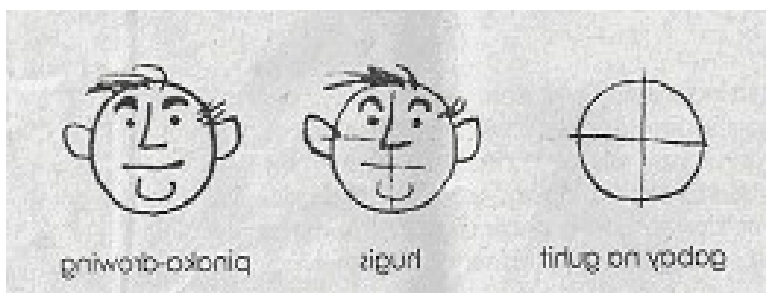
Sakaling mayroon na tayong ganitong mga katangian, kailangan parin ang dalawa o talong taon pag-aaral sa mga sadyang paaralan at patuloy na pagsasanay.

Sa pagsisimula, maaari tayong mag-apply na aprentis o magtrabaho bilang mga tagakulay, tagaguhit o tagaletira na siya rin naming pinagsimulan ng mga sikat at kilalang kartunista kahit saan.

Ang mga ganitong mga gawain ay mga tuntungan lamang tungo sa pagiging ganap na kartunista.

- a. **Pagguhit ng kartun.** Para sa ating di bihasa sa pagguhit, narito ang mga ilang modelo sa para sa panimulang pagdo-drawing.

4. Hugis tingting ng ulo-

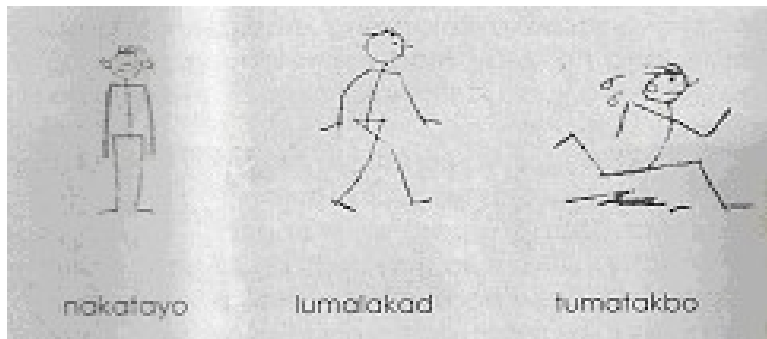


Pinaka-drawing

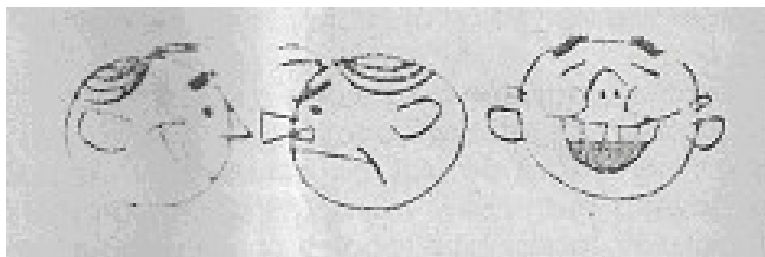
Hugis

Gabay na guhit

2. Hugis Tingting na katawan-



5. Ekspresyon ng Mukha-



Nailalarawan sa ilang linya ang ekspresyon na mukha na nais natin ihatid gaya ng ngiti, pagkunot-noo o isang malaking tawa.

Kaibahan sa Animasyon. Mayroon malaking kaibahan ang animasyon sa basta kartun. Binibigyang buhay at pinakikilos sa animasyon ang mga tauhang drowing na parang tunay na tao. Lumalabas na mas kumplkado ang mga gawain dito at marami ang sangkot. Masdan ang mga hakbang sa paglikha ng animasyon:

- Pangunahin dito ang masusing talakayan hinggil sa magiging takbo ng kuwento. Kabilang sa magpapalitan ng kuro ang kartunista, debohista, litratista, maglalapat ng tunog, maglalagay ng kulay, diyalogo, musika at editor ng pelikula. Pagsasamahin ang kanilang galling at kaalaman upang lumabas na makatotohanan ang isinasagawang animasyon;
- Nakaalalay ang mga orihinal na drowing ng kartunista o animator o habang iginuguhit ang mga katangian ng mga pangunahing tauhan;
- Pagkatapos nito ihahanda ang bawat kahon ng aksyon o kilos kung naaayon ang kanilang angulo pati na ang angkop na background;

- Paglalagay ng kulay sa mga guhit ng tauhan at ang pagkakasunod ng mga kilos sa bawat kahon;
- Muling paglalapat ng kulay na naaayon sa kasuotan ng mga tauhan ayon din sa pagkakasunod ng eksena sa pelikula;
- Dito'y bubuin ang pangkalahatang background para sa lahat ng tagpo;
- Pagkatapos na mailipat ang lahat ng kulay at aksyon ayon sa kanilang pagkakasunod, ilalapat naman ang tamang musika at diyalogo ng akmang-akma sa oras at kilos;
- Kukunan ng kamera ng paisa-isa ang kilos ng mga tauhan sa unahan ng background; at
- Para sa pinal na paghahanda, muling isa-isang susuriin ng editor ng pelikula ang lahat ng mga inilapat upang masiguro ang kaisahan ng akyon at tunog.

Pagsulat ng mga Karaniwang Katha. Hindi katulad sa paglikha ng malikhaing komposisyon na nangangailangan ng mga kasangkapang pampanitikan upang patingkarin ang hatid na layunin o tema, maaari din tayong sumulat ng mga kauri nito na salat sa mahaba at maraming salitang prosa.

Ito ang katangian ng mga karaniwang katha. Sino man sa atin ay madaling makalilikha nito, kailangan lamang ang kaalaman sa paksang nais makintal sa isipan ng mga mambabasa. Ilan dito ang mga sumusunod:

1. Islogan. sining ng matalinong paglikha ng parirala ang islogan. hatid nito ang mga angking kaibahan at nakikitang kalamangan sa iba. Kapansin-pansin sa pagsulat ng islogan ang pagiging maikli nito, may tugma, minsa'y may halong biro at kadalasang may kislap ng katalinuhan panretorika upang hindi malimutan.

Halos lahat ng islogan ay nasa anyong panawagan. Humihingi agad ito ng pagkilos at pakikiisa. Anumang islogan ang ating gawin maging ito'y para sa produkto, sa tao o sa isang adhikain kailangan maging malakas ang dating nito at may malinaw na mensahe. Kailangang may sapat tayong kaalaman sa paksa upang makasulat ng epektibong islogan.

Bukod sa alam natin kung ano ang ating panawagan, kailangang alam din natin kung kanino ito patungkol. Maaaring ang islogan natin ay ukol sa lumalalang polusyon sa ating mga ka-ilugan kung kayat ang ating panawagan ay para sa kailangang pagkilos ng pamahalaan at sa pinagmumulan nito lalo na sa may-ari ng mga pabrika at kompanyang walang habas sa pagtatapon ng kanilang basura at maruming tubig.

Tulad ng nabanggit na natin sa unahan kailangan maging simple lamang ang pagkakasulat ating mensahe sa islogan at baka mabagot o masuya ang ating mambabasa.

Hindi agad makukuha ang ating panawagan kung lubha itong mahaba at maligoy. Hindi rin kailangan ang mga terminolohiyang teknikal sapagkat lalo lamang makalilito ang mga ito.

Kailangan sa unang basa pa lamang ay maunawaan na ang hinihingi ng islogan. hindi kailangan sa islogan ang mga parirala o pangungusap na pag-aaralan pa ng babasa nito.

Alalahanin sa pagsulat ng islogan ang kahalagahan ng mga salita. Mayroong islogan na tatatlo lamang ang mga salita subalit malakas na ang dating at nakukuha agad ang atensyon ng mambabasa at kung magkakaganon, nakasisiguro tayo ng kanilang suporta.

Hindi matatawaran ang kahalagahan ng islogan kung kayat halos lahat ng produkto at maging ang mga istasyon sa telebisyon at radyo ay gumagamit ng sariling islogan.

Karaniwang makikita ito o naririnig kasabay sa pagsasahimpapawid ng mga nasabing produkto at istasyon. Ito ang kanilang pang-akit. Madaling tandaan. Nakatutulong ito sa pagkilla ng kanilang kahalagahan para sa ating kapakanan.

Hinihingi sa pagsulat ng islogan ang pokus ng kaisipan. Dito'y natututo tayong sumulat ng maikli ngunit makahulugan. Maaari tayong gumawa ng islogan para sa isang kandidato, palakasan, konsiyerto ng isang mang-aawit, debate sa loob ng kampus, at iba pa.

Ang sumusulat ng islogan ay manunulat ng parirala.

Sumusulat rin tayo ng islogan para itaas ang katangian ng isang bagay sa isipan ng mamamayan at ipakita ang pinakamabuting katangian o kahalagahan.

Kailangan maging maingat at mapili tayo sa mga salitang bubuo ng islogan. Walang apila ang mga islogang na likha sa pagmamadali at kawalan ng pili ng mga salita. Lalabas na lubha itong pangkaraniwan at walang hatid na kahalagahan o di kaya nama'y walang orihinalidad at nakakatamad na basahin o pakinggan.

Lahat ng islogan ay nagnanais na magbigay puri, magpaliwanag o magtaas ng katangian. Ito rin ang layunin ng mga anunso. Sa ganitong pamamaraan maaaring, mapasailalim ang islogan sa alin mang pangkalahatang klasipikasyon tulad ng makikita sa sumusunod:

1. Islogang naglalarawan ng gamit ng produkto

Hindi lang pampamilya, pang isports pa!- (alcohol)

2. Islogang nagpapahiwatig ng kahalagahan ng natatanging kalamangan.

Subok na matibay, subok na matatag!- (bangko)

3. Islogang humihikayat na gamitin ang produkto.

Isang pisil ka lang, tapos kang butas ka!- (elastoseal)

4. Islogang lumilikha ng katatagan ng kompanya.

Basta G.E. sigurado!- (aplayanses)

5. Islogang laban sa mga pamalit o peke.

Because your baby is work in progress!- (gatas)

Malaking tulong ang mga islogan sa mga produktong di gaanong mahal, di kumplikado at nabibili ng di na kailangan pa ng mahabang pag-iisip.

Dahilan sa madali itong tandaan kaya madali ring magustuhan ng mamimili.

Nakapagbibigay ng patuloy na propaganda ng mga islogan sa paglabas ng mga ito sa pahayagan, magazine, sa mga billboard at maging sa mga sasakyan, sa radyo at telebisyon lalo na kung nasa anyo ito ng jingle. Hindi matatawaran ang kahalagahan ng mga islogan sa panahon ng eleksyon at sa pakikipaglaban ng adhikain.

Dagdag Kaalaman sa Pagsulat ng Islogan

Ang islogan ay salita o lipon ng mga salitang ginagamit bilang battlecry, rallycry, o catchword ninumang tao o grupo, partido man o kilusan, bilang pagpapahayag ng tanging o hangarin, tunguhin o plataporma, na pinagsisikapang mapagtagumpayan.

Sa paggawa ng islogan, maari ring pagbatayan ang:

Pamansag	- public statement
Salawikain	- maxim
Kasabihan	- saying
Kawikaan	- adage
Ugaling-sabi	- idiomatic expression

Ang pananalitang ginagamit sa islogan ay makatawag- pansin, makabuluhan at may- nais ipahatid o ipabatid.

Ang ilang halimbawa ng islogan ay:

- Sa Ikauunlad ng bayan.
- Disiplina ang kailangan.
- Bayan muna bago sarili.
- Erap para sa mahirap.
- Philippines 2000.
- Let's DOH it.
- Isang Bansa, Isang Diwa, Isang Wika.
- Tama na! Sobra na! Palitan na!
- Sa aking Buhay, Ang Diyos ang Mangingibabaw.
- Pagtutulungan at Pagkakaisa, Hindi kanya-kanya.
- Kapag may Katwiran, Ipaglaban mo.
- Punong- bayan, lingkod ng bayan.
- Kung positibo ang pananaw, Kabuhayan at Kaunlaran ay malinaw.
- Magsalita ka at Manindigan, Kabataan ng Sandaigdigan.
- Upang magbago ang lipunan, Partisipasyon ng lahat ang kailangan.

Pagsulat ng Rebyu. Hindi katulad ng mga karaniwang ulat, ang mga rebyu ay katatagpuan ng mga personal na palagay, impresyon at reaksiyon ng nagsusuri.

Makikilala natin ang isang mabuting rebyu kung taglay nito ang mga kadahilanan kung paano at anong uri ang mga katibayan ang binanggit upang suportahan at palakasin ang sinasabi ng manunulat.

Karaniwang taglay sa loob ng rebyu ang ;

(a) isang malakas at maliwanag na paninindigan ukol sa tao, bagay o pook na paksa ng rebyu,

(b) maikling paliwanag kung bakit isinasailalim ito sa rebyu, kung kailangan, at

(c) mga katibayang pansuporta sa nasabing paninindigan o paniniwala.

Sa pag-uulat hinihingi sa manunulat na maging obhektibo, kung ano lamang ang nakita, narinig o nalalaman, samantalang subhektibo naman sa pagrerebyu kung saan ipinapahayag ng manunulat ang kanyang palagay at damdamin ukol sa isang bagay.

Higit na nagiging epektibo ang isang rebyu kung maisusulat ito ng balanse o pantay, ang maihayag hindi lamang ang mga nakikitang kabutihan kundi pati na ang mga kapintasan.

Hindi nararapat na isang panig lamang ang talakayin dito. Maaari din itong dagdagan ng kinakailangang rekomendasyon.

Sa kabuuan, inaasahan sa nagsasagawa ng rebyu na kanyang ebalwasyon sa akda ng iba'y kailangang tumutugon sa anim na katanungan tulad ng mga sumusunod:

- Tama ba ang nilalaman?
- Maliwanag ba at tiyak ang mga salita?
- Maayos bang naiharap ayon sa kanilang pagkakasunod ng mga kaisipan sa loob ng mga pangungusap?
- Naihayag ba ang kongklusyon sa panimula?
- Mayroon bang angkop na pamagat bilang pantulong sa mambabasa?
- Magalang ba ang tono ng sulatin sa kalahatan?

PELIKULA

*Isa sa mga paboritong ipailalim sa rebyu ang mga pelikulang ipinalalabas sa ating mga sinehan. Pagmasdan nating mabuti kung paano sinuri ni Gino Dormiendo ang pelikulang. **Bayad Puri** na sinulat ang iskrip ng batikang si Rolando Tinio.*

Ito sa ilalim ng Discovery Films at sa direksyon naman ni Joel Lamangan. Pinamagatan ni Dormiendoang kanyang sine-suri ng Purihin ang Sexualidad.

Basahin natin.

Sa maniwala kayo't hindi, nakatisod tayo ng isang matino't matalinong pelikula sa hanay ng mga pakulong tumatalakay sa sex at sexualidad. Mga paksang kinahuhumalingan ng buong industriya na ngayo'y nagmistulang epidemya sa paghahasik ng malagim na kamunduhan sa sinehan.

*Ang pelikula'y pinamagatang **Bayad Puri**, at lang paksa'y sexual harassment, na kung tutuusi'y madaling komersiyuhin at paglaruan para madali ring pagkakitaan lalo pa't nagsasalimbayan ang mga imahe ng mga totoong kaso ng paglapastangan sa kasarian, babae man o lalake, sa mismong media na lulong sa bisyo ng sensyonalismo.*

Ang kuwento'y umiinog sa tatlong kababaihang naghahanap ng puwang sa mundo ng kalalakihan, kumakayod sa iba't ibang larangan ng buhay para maiakma ang kanilang sariling pagkababae sa kabila ng

matinding balakid ng kasarian sa lipunang ang tingin sa kanila'y pampalipas oras lamang o di kaya'y pamparaos ng testosterone.

Ang nagsisilbing tagatuhog ng kanilang magkakaibang kuwento ay isang binabae — isang cross-dresser na lumalabas bilang performer sa night club — na nagpalit na rin ng kanyang kasarian sa paraan ng operasyon at aniya'y ganap na siyang babae sa puso, diwa, at katawan.

Ang tatlong kababaihang ito'y may magkakaibang propesyon. Ang una ay isang ambisyosang broadcaster agent (Dindi Gallardo) na ang pangarap ay magkaroon ng sariling programa sa telebisyon.

Ang ikalawa nama'y isang disenteng waitress (Ruby Moreno) na pinili pang magtrabaho bilang konduktora sa bus kaysa mapagdiskitahan ng kanyang kostumer.

At ang ikatlo'y isang bagong kasal na guro sa elementarya (Chin Chin Gutierrez) na nagging biktima ng sexual harassment ng kanyang among superintendent. Ang kanilang mga buhay at hinaing sa pakikisalamuha sa ibang tao, kasama na ang kanilang nobyo, asawa at mga kaibigan, ang binubusbos ng pelikula.

Ang kuwento ng cross-dresser na si Greta — ang kaibigan ng waitress na naging konduktora at kapatid na nakatatandang guro — ay sabay na pinagtuuanan ng pelikula.

Sa katunayan, sa pamamagitan ng tauhang ito nagsasanib ang mga magkakahiwalay na kuwento ng tatlong babae. At itong cross-dresser ang siyang taga-urirat ng konsensiya ng kababaihang nasadlak sa kamay ng mga mababangis na hayop sa gubat ng buhay — ang TV producer na gustong tumikim ng kakaibang putahe, ang barkada ng mga durugistang humalay sa konduktora, ang opisyal ng edukasyon na ang tingin ay may kapangyarihang yumurak sa pagkababae ng gurong naghihintay ng promosyon sa trabaho.

Ang iskrip ay isinulat ng yumaong si Rolando Tinio, at idinirehe ni Joel Lamangan, at mahimalang nakalikha ang dalawa ng isang napapanahong pelikula na naglalayong maisadula ang sagupaan ng moralidad at kamunduhan, ambisyon at prinsipyo, katapatan at karupukan sa ating lipunan na narahuyo sa mga perbersyon ng sex, krimen at korapsyon.

Nariyan halimbawa ang mahinang pagkatao ni Gallardo na madaling naakit sa alok ng mayamang negosyante kapalit ng isang gabi ng pagniniig sa resort. Nariyan ang mas matatag na pagkatao ni Moreno na sa kabila ng kalunus-lunos na sinapit sa kamay ng mga rapist ay nakuha pang harapin ang mga salarin sa korte na siya pa ngayon ang binaligtad sa kaso.

Nariyan pa si Gutierrez na sa tulong ng asawa'y naglakas loob na dumulog sa maykapangyarihan para ihabla ang mga opisyal na nagtangkang humalay sa kanya. Sa kanilang paligid ay naroon din ang isang matrona

(Charito Solis) na nasadlak sa alak at kandungan ng mas batang lalaki (Gary Estrada) na kanyang ginawang laruan kapalit puwesto sa kompanya ng kanyang asawang pinipendeho.

Ang kalalakihan sa pelikula'y hindi lamang dekorasyon ng mga kuwento ng kababaihan. Si Raymond Bagatsing ay naging tapat sa nobyang si Gallardo at siya pang sumaklolo matapos itong magtangkang magpakamatay sa drug over dose.

Si Jay Manalo man, na isang OCW, at agad nagbalik sa katipang si Moreno ng mabalitaang naagrabiyaado ito sa kaso. At si Richard Quan, na sa umpisa'y walang inatupag kundi ang barkada't inuman ay nagpakalalaki sa huli at pinangatawanan ang pagbabagong-puri ng asawa.

Higit sa kapuri-puri si Greta, ang lalaking pinanindigan ang pagkabinabae. Sinuong nito ang masa pag salimuot na buhay-transvestite, mula pagsuway sa magulong tradisyon, at mag-isang hinaharap ang kanyang swerte bilang entertainer na dahan-dahang sinisingil ng panahon at gayo'y hindi na maikakaila ang masaklap na pagtanda.

Sa pagkakaganap ni Ventura ay lalo pang nabuo ang pagkatao ni Greta, isang tauhang lipos ng kabanalan at kamunduhan, na inyong uunawain at mamahalin sa kabuuan ng pelikula.

Hindi matatawaran ang mahuhusay na pagganap ng cast. Mula kay Guittierez, na kay husay ng pagkakalarawan sa lahat ng mga artistang babae, hanggang kay Moreno, na walang bahid ng pagpapanggap ang pag-arte lahat sila maliban kay Gallardo, ay tunay na kapuri-puri rin ang ipinamalas sa acting.

Nagulat ako lalo sa mga tagpong kinasasangkutan nina Manalo at Quan, na kapwa may ibubuga pala kung mahahawakan lamang ng mahusay ding director tulad ni Lamangan.

Pero higit akong pinahanga ni Ventura bilang Greta. Ang magaling na aktor ay walang pasubaling nakalikha ng isang buong karakter na mahirap tapatan at mas madaling mahirati sa karikatura at hinulma nila Dolphy, Roderick Pulate at Joey de Leon sa gaslaw at landi ng kilos at pananalita.

Kaiba at naiiba ang pagbabalakayo ni Ventura at ang nag-iisang balakid sa kanyang superyor na pagganap ay ang di- maitatagong edad na di madaling itugma sa panganagilangan ng kanyang papel.

*Sa pangkalahatan, ay lumabas na kapuri-puri ang **Bayad Puri**.*

Sana'y magbabadya rin ito ng kinakailangang pagbabanggong-landas ng industriya na kung hindi na magbabago'y tuluyan nang mabuburo sa porma ng kabalbalan at kamunduhan.

TEATRO

Kaiba sa pelikula na maaaring boses ng iba ang lumabas (sa pamamagitan ng dubbing) na tinig ng isa o higit pang tauhan, sa teatro personal ginagampanan ang papel ng katauhan. Itinatanghal sa teatro ang mga dula (pasalita) at opera (paawit). Ayon sa pagtanggap ng madla ang tagal o haba ng pagtatanghal.

Paulit-ulit na itinatanghal noong kalagitnaan ng Abril 1994 sa Tanghalang Nicanor Abelardo ng Sentrong Pangkultura ng Pilipinas ang pinagmamalaking **Madama Butterfly** ni Puccini. Tatlong magkakaibang pangkat ang nagtanghal nito at ang dalawa'y ay pinangunahan ng soprano Yoko Watanabe at Paulo Delligati na kapwa gumanap ng Butterfly. Si Najib Ismail naman ang sumulat ng iskrip para sa palabas na Matini na kinatampukan ng pawang Pilipinong artista. Narito ang kanyang rebyu:

Marami nang nasulat na artikulo ukol sa pagtatanghal ng Madama Butterfly lalo na 'yong kinatampukan ng mga dayuhan kaya naman iniharap ang maikling ebalwasyong ito sa palabas na Matini.

Tampok sa palabas na ito ang talento ng mga kabataang Pilipino mula sa iba't ibang paaralang pang-musika sa Pilipinas. Hindi nakapagtataka na kung mabibigyan lamang ng sapat na pagsasanay at pagtingin ang mga kabataang ito, maipapantay natin ang kanilang pagtatanghal sa pinakamagaling sa daigdig.

Mula sa istorya ng Madama Butterfly ang balangkas ng sikat sa Broadway na Miss Saigon. Pinaksa dito ang malungkot na pag-iibigan ng isang sundalong Amerikano at ng Geishang Haponesa.

Dahil sa relasyong ito, ang pangunahing tauhan na si Cio Cio San (Mia Rional) ay itinakwil ng lipunan na hindi naman niya ikinahiya sa laki ng kanyang pag-ibig kay Pinkerton (Gary del Rosario).

Pagkaraan ng isang taong tigib ng pagmamahalan, Naglayag pabalik ng Amerika si Pinkerton na may pangakong babalikan si Cio-Cio San "pagkaraan mangitlog na ang pipit".

Subalit nakapangitlog na ang mga pipit ng pangatlong ulit ay wala pa rin si Pinkerton. Naging matapat at nanatiling umaasa si Cio-Cio San at sa katunayan nga'y tinanggihan niya ang alok na pag-ibig ng isang mayamang manliligaw.

At ang anak pa nila ang naging isa pang dahilan upang maghintay siya sa kanyang pagbabalik. Sa kalaunan, bumalik na rin si Pinkerton subalit laking gulat ni Cio-Cio San nang malaman nito na nag-asawang muli ang sundalo.

Nagpakamatay si Cio-Cio San upang mabigyan ng magandang kinabukasan ang kanyang anak sa piling ni Pinkerton at ng bago nitong asawa.

Sa maraming dekadang nagdaan, naging paborito ng mga Pilipino ang opera ni Puccini kayat ang muling pagtatanghal nito'y may hatid na nostalgia sa karamihan.

Naging matapat si Mia Rional sa kanyang papel na Cio-Cio San. Mayroon siyang maindayog at matamis na tinig na kayang abutin nang walang anumang hirap ang pinakamataas na nota.

Kulang lang ito sa kailangang lakas, subalit mga ilan taon lamang pagdating sa tamang gulang magbabago rin ito at higit na aakma sa kanyang papel. Nagpakita naman ng tiwala sa sarili si Gary del Rosario (Pinkerton), may bikas ang tindig at kilos, kulang lang sa lalim ang kanyang galaw.

Epektibo naman si Nenen Espina sa kanyang papel na Suzuki: makabagbag damdamin ang kanyang pakikisimpatya kay Cio-Cio San. Tulad din Cio-Cio kulang din siya sa lakas ng tinig. Mababa ang kanyang tinig sa mezzo na kailangan sa papel.

Sa lakas ng tinig ni Gamaliel Viray, beterano sa pagtatanghal na opera, ay napuno ang buong bulwagan.

Bagay na bagay naman ang papel na Goro kay Pablo Molina, Perpekto ang kanyang tayming at tiyak na mapapahalakhak ka sa kanyang pagpapatawa.

Natatangi rin ni Andrew Fernando (Bonza) at kanyang madramatikong boses ay nag-iiwan ng takot sa mga nakikinig. Maipagkakapuri din ang Philippine Youth Orchestra sa baton ni Lief Bjaland, kung saan nagpaligsahan sa galing ang mga kabataang manunugtog.

Pawang mahuhusay din ang pagkakagawa ng mga kasuotan, tagpuan at liwanag na nagdadagdag sa pagiging makatotohanan ng produksyon.

Damang-dama ng impresaryong si Joseph Clemente Uy hindi lamang ang tagumpay kundi ang kasiyahang nabigyan ng pagkakataon ang mga kabataang artista.

REBYU NG AWIT

Mula naman sa electro-magnetic pop cassette tape, narito naman ang mga awiting “Ligaya”, “Pare ko”, “Tindahan ni Aling Nena” at Shirley”, mga awiting pinasikat ng popular na pangkat ng Eraser-heads na binubuo nina Marcus Adoro, Raymond Marasigan, Buddy Zabala at Ely Buendia.

Ang mga nabanggit na awiti’y binibigyan ng kaukulang suri ni Candy Palenzuela sa ilalim na pamagat na: Awitin ng Bandang Eraser-heads: Saan Naiiba?

Pagkatapos nilang ma-in love sa “Ligaya”, nasawi sa “Pare Ko”, muling umibig kay “Toyang”, nabigo na naman sa “Tindahan ni Aling Nena”, minabuti na lamang nilang makialam ngayon kay “Shirley”

Kamakailan lamang pumailanlang sa ere na ikinatuwa naman ng mga Pilipinong mahihilig sa pop music ang grupong ito na kilala bilang Eraserheads sa pamumuno ni Ely Buendia.

Naging instant hit naman lalo na sa mga kabataan ang mga kanta ng grupong ito dahil diumano’y nakikita nila ang kanilang sarili sa mga kantang nabanggit.

LIGAYA

Tungkol ito sa isang lalaking umiibig na halos mangako ng walng humpay na ligaya lamang ang ibibigay niya sagutin lamang siya. Isang tipikal na manliligaw ay mangangako ng ganyan.

“Gagawin ko ang lahat pati ang thesis mo/Huwag mo lang ipagkait ang hinahanap ko/Sagutin mo lang ako aking sinta’y walang humpay na ligaya/at asahang iibigin ka/sa tanghali sa gabi at umaga/Huwag ka sanang magtanong at magduda/Dahil ang puso ko’y walang pangamba/na tayo’y mabubuhay na tahimik at buong ligaya.”

Nilalaman din ng kanta ang kadalasang nararanasan ng mga manliligaw na hindi napapansin.

“Ilang awit ba pa ang aawitin, o giliw ko?/Ilang ulit pa ba ang uulitin, o giliw ko?/Tatlong oras na akong nagpapakute sa ‘yo/ ‘di mo man lang napapansin ang bagong t-shirt ko.”

Sa kabuuan, maganda at nakakatuwa ang kanta. Hindi ito nakaka-offend. Subukan ninyong tanungin ang iba, tiyak na natutuwa rin sila sa kantang ito. Maganda ang timing pati ang ritmo. Talagang mapapaindak ka.

Sabihin na nating nabigo o nabasted ang lalaking nanliligaw sa “Ligaya” dito sa awiting ito. “Pare ko”, dahil nagkukuwento o naghihinga siya ng problema sa pare niya.

“Pare ko, meron akong problema/”Wag mong sabihing, “na naman”/In love ako sa isang kolehiyala/ hindi ko maintindihan/”Wag na nating idaan sa maboteng usapan/lalo lang madadagdagan ang sakit ng ulo at bilbil sa tiyan”.

Tungkol ito sa isang manliligaw na umasa, o sabi nga ng kanta ay pinaasa ng babaeng sinisinta.

“Masakit mang isipin, kailangan tanggapin/Kung kailan ka naging seryoso, saka ka niya gagaguhin”.

Naglalaman nga lang ng salitang mura ang kantang ito na medyo hindi maganda ang dating sa mga batang paslit. Ano pa, e di ginagaya nila ang mura dito dahil akala nila okay lang ‘yon. Tatal naririnig naman ng lahat sa kanta.

Kaya nga pinagbawal ang isang bersyon ng kantang ito at ang pinatutugtog sa radyo ay yong “Walang-hiyang Pare Ko”. Ibig sabihin mas grabe pa ‘yong mura d’on sa isang kanta.

Kung sabagay, talaga namang ganoon pagnaba-basted ang ibang lalaki. Puwedeng nagsa-sour graping, puwede rin naman na totoong pinaasa lang sila.

Masakit nga para sa kanila at natural na magbitiw sila ng hindi magandang salita lalo na’t pare naman nila ang kausap nila.

“O, Diyos ko, ano ba naman ito?/Di ba, ‘langhiya nagmukha akong tanga/Pinaasa lang niya ako, letseng pagibig ‘to...”

Tsk, tsik, tsik... kawawang basted. Pero bukod sa kasawian ng lalaki dito, nagpapatungkol din ang kanta sa kahalagahan ng kaibigan na matatakbuhan sa oras ng problema at pangungulila.

Ang lalaki nga naman, noong nanliligaw, pati paggawa ng thesis ay ipinapangako, tapos pag nabasted naman, kumtodo ang mura. Makatotohanan pa rin ang kanta, talaga namang ganoon pag binabasted ka. Mas maganda ang beat ngayon, medyo mabagal sa simula at pabilis ng pabilis hanggang matapos ang kanta. Mapapasayaw ka pa rin.

TOYANG

Sa wakas, naging maligaya na ang lalaki na tinutukoy sa mga kanta ng sikat na bandang ito. Ang simula ng kanta ay kinuha nila sa isang lumang awitin “Too Young” ni Nat King Cole noong 1949 na naging theme song sa pelikulang Too Young To Know.

Inilarawan dito ang saya sa kabila ng payak o simpleng pamumuhay. Mahal niya si Toyang ‘pagkat siya’y simple lamang.

“Mahal ko si Toyang/Pagkat siya’y simple lamang/Kahit namumurublemang/basta’t kami ay magkasama”.

Siguro naman sa kantang ito ay wala nang problema pagdating sa epekto sa mga batang paslit. Matino ang kanta at may tounge-twister pa.

“Pengeng singko, pambili ng puto/sa mga tintera ng bitso-bitso/skyflakes, Coke five hundred/Pahingi ng kiss/pambayad mo sa jeepney/kulang pa ng diyes”.

Katulad ng dalawang naunang kanta, medyo mabilis din ang tiyempo ng “Toyang”. Mas mapapasayaw ka dito.

TINDAHAN NI ALING NENA

May kahirapan sabayan ang kantang ito. Mukhang si Ely Buendia, ang soloist ng banda, lamang ang makakakanta nito.

Sa umpisa’y hindi mo magugustuhan ang kanta. Mahirap maintindihan dahil mahirap masundan ang tiyempo. Pero habang pinakikinggan mo ang mga titik ng awitin ay matutuwa ka rin.

Tungkol ito sa isang lalaki (na naman? Ano pa!) na bumili ng suka sa tindahan ni Aling Nena. Nabighani daw siya sa ganda ng babaeng nakadungaw.

“Nalaglag ang puso ko/Nalaglag din ang suka ng hawak ko...”

Kinabukasan daw, minabuti niyang lumapit muli sa tindahan upang makipagkilala. Sabi naman ni Aling Nena, Tatlong araw nalang ay ba-bye na. Pupunta ang dalaga niya sa Canada. N’ong ipakilala, tinalikuran lang siya ng babae.

“Alam mo ba kung anong nangyari? Wala... wala... wala...”

Nakatutuwa ang kantang ito. Ano pa nga ba? Totoong totoo pa rin. Mahirap pa ring intindihin ang guhit ng kapalaran, ang gulong ng buhay. Makakita ka man ng babaeng taong mamahalin nito, wala ring mangyayari.

“Tindahan ni Aling Nena/Parang isang kuwentong pampelikula...”

Halatang exposed sa kanto ang mga taong ito. Normal lang dito sa atin na lumabas-labas o tumambay-tambay sa tindahan at saka makahanap ng makikilala.

Nasaan ba ang mga kuwento na makapapasang tiyak sa pelikula? Kung ang tsismis ay sa barberya o parlor matatagpuan, ang makukulay namang kuwento ay nasa tindahan.

SHIRLEY

“In love na naman si Shirley...”

Medyo lumihis ng landas sa pagkukuwento sa kani-kanilang buhay ang banda sa kantang “Shirley”. Wala na ang panliligaw nila, ang pagkabasted, ang

pagkikipagkilala sa tindahan at ang pagmamahalan nila. Isang babae naman ang bida sa kanta, si Shirley na nga.

Ikinuwento sa kanta ang pagka-in love ni Shirley sa binatang maganda ang kotse. Palagi na daw naka-dress sa eskwela, nakaayos pati ang buhok at parang lumulutang sa ulap pag naglalakad, Pakialamero talaga.

Pagkatapos ng isang linggo, mag-on na sila. Magka-holding hands at panay daw ang landian (medyo nakaka-offend ang salitang ito).

Pati ang pag-aaway at tampuhan ay ikinuwento din nila.

“Ngunit isang araw sa may SM, sila’y nag-away/Nagtampuhan, may iyakan/hanggang maubos ang laway/Hiwalay silang umuwi at sila’y nagbreak/After three days nag-ring ang telepono ni Shirley/si binata ngayo’y nagso-sorry/ilang minuto na lang at sila’y mag-on na uli...”

Katulad ng iba nilang kanta na nagsimulang mabagal at papabilis, nakakaindak din ang kantang ito.

Sa kabuuan, maganda ang harmoni at blending ng mga instrumento lalo na ang guitar at drums. Mahuhusay silang tumugtog dala na rin ng kanilang karanasan sa paglabas-labas sa clubs.

Ang buong banda ang sumulat ng mga kanta at si Ely Buendia ang soloist. Bagamat hindi kagandahan ang boses niya, hindi tulad ng ibang soloist, may dating siya na kinagigiliwan ng mga kabataan.

Down-to-earth, totoo-totoo, cute pambata talaga... yan ang ilang bagay na masasabi ng mga tao sa Eraserheads.

Kaya habang napapasayaw ka, nag-e-enjoy ka rin sa pakikinig dahil nakakatawa ang kanta nila.

Nire-represent nila ang malaking porsiyento ng kabataan, dahil nakikita nila ang kanilang sarili sa kanta. Kung sabagay lahat naman tayo ay nakararanas ng gan’on ma-in-love, masawi, ma-in-love muli, at (huwag naman sana) mabigo na naman at lalong lalo na ang makialam sa buhay ng iba.

Walang halong kaplastikan ang kanilang mga awitin: may senseridad ang bawat bitiw nila ng mga salita sa mga kanta.

Yan ang buhay, yan ang totoo. Hindi natin dapat itago sa mas nakababata sa atin. Ipakita natin ang totoo habang maaga. Kahit sa kanta man lamang.

Gusto daw nila ang ipakita ang kanilang tunay na pagkatao sa pamamagitan ng awitin, sabi ng banda. Sana, ganyan din ang iba para hindi tayo mabuhay sa gitna ng pagkukunwari at kaplastikan.

Parang isang kuwentong pampelikula, walang humpay na ligaya, o pare ko, ganyan ang ma-in-love, we're not too young at all...

Ipinakita nga ng banda ang totoo sa kanilang mga kanta ngunit sapat na ba itong dahilang upang kagiliwan sila at tangkilikin ang album nila? May naitulong ba sila sa tagapakinig nila? Nagturo ba sila ng mahalagang bagay sa buhay – di kaya ay mga mahahalagang bagay sa buhay? Naging magandang halimbawa ba naman sila sa ibang tao, lalo na sa kabataan?

Ilan lamang ito sa mga katanungan na dapat sagutin bago lubusang sabihin na dapat nga silang kagiliwan at talagang naiiba sila.

Marahil, sa isang banda ay naiiba sila ng istilo, sa awitin, sa dating. Pero ganoon rin naman ang hangarin nila katulad ng iba, ang maging tagumpay sa mundo ng musika, ang gumagawa sa pangalan sa industriya, ang maging tanyag at ang kumita ng pera.

Sino ba ang ayaw ng mga nabanggit?

Subalit maaari naman ang maghangad ng ganoon at maging magandang halimbawa rin. Maaaring kumita at maging sikat at makatulong din sa lipunan.

Sana man lang ay nailarawan nila ang tama at mali sa kanilang mga kanta, sana man lang ay kinakitaan ng pagbabago ang kanilang hangarin sa buhay. Sana man lang ay lumihis sila ng landas, maiba naman sila at binigyang-pansin ang anumang makabubuti sa kabataan.

Habang buhay na ba silang manliligaw, mabibigo, iibig, makikialam sa buhay ng may buhay sa kanilang awitin?

May maaasahan bang pagbabago sa bandang ito?

AKLAT

Layunin ng mga rebyu sa mga sinulat na aklat na makapagbigay ng pangunahing impresyon para sa mga mambabasa. Basahin natin ang pagsusuring isinagawa sa aklat na Iskalper at Iba Pang Kuwento ni Alfonso S. Mendoza. Mayroon itong 140 pahina at ipinalimbag ng Anvil Publishing, Inc. ang rebyung matutunghayan natin ay mula sa ebalwasyon ni Mess de Guzman.

Tunghayan natin.

Una kong nakauntugang-basa ang kuwento ni Al Mendoza noong ako'y nasa high school pa lamang sa libro ng koleksyon ng mga nanalong akda sa

Palanca Memorial Awards for Literature na nakapirmi sa bukbuking Public Library.

Una kong nabasa ang “**Tipaklong! Tipaklong. Bakit Bulkang sumabog ang Dibdib** ni Quintin Balajadia?” ng mga panahong iyon ay mangilan-ngilang mahuhusay na manunulat na Pilipino pa lamang ang aking nababasa. Kundi man kina Poe, Hemingway at O. Henry ang aming nababasa sa mga libro sa paaralan ay komiks ang aming pinagdididskitahan. Kaya wala akong konsepto na mayroon palang nangangahas na magsulat sa wikang Filipino na puwedeng tumapat sa mga manunulat sa Ingles ng mga panahong iyon.

Mula noong nabasa ko ang “Tipaklong...” ay sinundan ko na ang iba pang mga kuwento ni G. Mendoza. Para sa akin, ang kuwentong “Tipaklong...” ay isang kuwento ng kung paano magalit ang isang api, ang isang taong walang lakas. Isang taong dumating sa punto na nagising siya’t nalaman niyang ang among pinagsisilbihan niya’y hindi naman pala siya pinagmamalasakitan. Isa siyang caddy at golfer ang amo niyang kapitalista, at dito malinaw na makikita ang relasyong di man feudal ay mapaniil naman.

Ang paggamit ni Mendoza ng wikang nagnanais magpagalit at mang-inis ay makakakitaan ng isang istilong tataglayin pa ng kanyang susunod na mga akda.

Sa kuwento niyang “Iskalper,” malinaw na ang istilo dito’y binubuyo niya na magising at magalit ang scalper na nakabilad sa corruption. Sa namamayaning scalping sa bentahan ng tiket sa larong basketbol, unti-unting mamumulat ang pangunahing tauhan na nag kanyang gingawa ay isang pagkamasarili, isang indibidwal na akto na tanging siya at ang kanyang pamilya lamang ang nagtatamasa sa kaginhawaan.

Nang makatunog siyang inaaswang siya ng kanyang dating kaibigan na tuluyan niyang talikdan ay muli niyang naaalala ang lahat na nangyari sa kanyang buhay: mula ng kupkupin siya ng kaibigan na naging kumpare niya hanggang sa lumawak ang kanyang koneksyon sa pag-iskalper.

Sa kanyang pag-uwi sa kanyang apartment ng wala sa oras ay naabutan niyang nagtatalik ang kumpare niya at ang asawa at walang kaabug-abog na pinaputukan niya ang dalawa.

Kamatayan ang naging tugon sa ginawang akto ng dalawang taong malapit sa kanya.

Simple at maramdamin naman ang pagrerenda ni Mendoza sa kuwentong “Ang Mahaba’t Maikling Buhay ni Pedro Muryuti.” Walang halong pagkukunwari dito, buong buo ang kanyang naratibo. Madulas ang pagsasalaysay at ang pagkakagamit ng wika ay magaan, gayong mabigat ang kakahantungan ng bidang si Muryuti sa larangan ng pagiging siklista nito.

Ang kapilyuhan ng batang si Budoy ang maglalantad sa naganap na pagpatay ng mga sundalo sa kanyang tatay nang minsang sumama siya sa kanyang Tata Cosme pagpunta sa sabong at sa kasamaang-palad ay di siya tinanggap sa loob dahil bawal ang batang tulad niya.

Pinagdiskitahan niya ang sundalong di nagpapasok sa kanya hanggang sa naalala niya na isa ito sa mga pumatay sa kanyang tatay. Dahilan ito upang tiradurin niya ito mula sa punong mangga sa di kalayuan hanggang sa madugo't malupasay ang sundalo, hanggang sa matapak-tapakan ito ng mga nagkakagulong tao.

Dinala naman tayo ng kuwentong “Ewan Ko. Pero, Ako, Si Procopio Sakay Jr., ay di gaanong nabahala sa pagkamatay ni Basil sa daigdig ng aktibismo, sa karanasan ng isang taong laban sa kanyang pagkakaunawa sa kinikilusang mundo ng kapatid na aktibista.

Gayon din ang naranasan ng matinong peryodista sa mga kasamahang peryodista na nababayaran upang linisin lamang ang pangalan na matataas na taong sangkot sa mga iskandalo.

Sa kuwentong “Peryodista” ay mistulang kalokohan ang ginagawa ng pangunahing tauhan sa larangan ng peryodismo sa hindi pagtanggap ng suhol sa trabaho. Masakit mang isipin, siya ang outcast sa daigdig ng corruption at pagkaganid.

Ang pagsasamantala ng tao ang nagtulak kay Valentin sa kuwentong “Silang mga Estatwa sa Buhay ni Valentin Dakuykoy” na maging indibidwalista at tuluyang kalimutan ang mga maliit na tao na may malaking kaugnayan sa kanyang pang-araw-araw na pamumuhay.

Indibidwal na paglaban din ang naging laman ng utak ng pangunahing tauhan sa kuwentong “Ang Turnilyo sa Utak ni Rufo Sabater” nang tangkain niyang wakasan ang bundy clock na umaalipin sa kanilang mga manggagawa at ang pagpatay niya sa among kapitalista na kinakitaan niya ng simbolo ng diskriminasyon sa katayuan nilang manggagawa.

Kung susuriing mabuti, tanging indibidwalismo ang nagpapatakpong naratibo sa lahat ng kuwento ni Mendoza. Mas personal ang kanyang pagtrato sa mga kuwento, lalo na sa mga kuwentong tumatalakay sa mundo ng palakasan na siyang teritoryo niya dahil sa kanyang pagiging sports columnist sa Philippine Daily Inquirer. Kundi man sa kamay ng indibidwal na tauhan lilitaw ang solusyon, personal parin ang pagtingin niya sa mga problema na binibigyan lamang ng isang malawakang isyu upang ito ang magtulak upang matinag, kumilos at bumalikwas ang mga nalilitong mga bida.

MGA PAGSUSULIT PARA SA YUNIT-1

Pangalan: _____
Kurso at Seksyon: _____
Lagda ng Propesor: _____

Petsa: _____
Propesor: _____

I. Pagpupuno

Panuto: Isulat sa patlang ang tinutukoy sa mga pahayag.

- _____ 1. Ang nagpanukala sa mga tuntunin sa mga tuntunin ng paglalahad sa argumento.
_____ 2. Katawagan sa pangkat ng mga matatalinong tao noon
_____ 3. Sinuri niyang mabuti ang sining ng panghihikayat.
_____ 4. Ipinamana niya sa larangan ng oratoryo ang *forensic* na naging batayan sa ngayon ng mga abogado para sa kanilang legal na salaysay.
_____ 5. Nilikha niya ang enthymeme kung saan ang pansamantalang kongklusyon ay kinuha sa pansamantalang batayan, sa halip na silohismo na mula sa katotohanang unibersal.
_____ 6. Ayon sa kanya ang retorika ay ang kapangyarihang makapagbigay-saya o lugod.

Ang dalawang masasabing sangay ng mabisang pag-aaral ng karunungan pangwika ay ang _____ 7. at ang _____ 8.

- _____ 9. Dumidikta ng kaayusan ng salita.
_____ 10. Proseso ng maayos na pagpili ng wasto, malinaw mabisa at kaaya-ayang pananalita pasalita man o pasulat.
_____ 11. Ang lugar o pook na sinasabing pinagsimulan ng retorika bilang isang sistema ng pakikipagtalo.
_____ 12. Ang salitang griyego na ang kahuluan ay isang nagsasalita sa publiko.
_____ 13. Retorisyan na nagsasabing walang hangad ang mga Sophist maliban sa kabayaranang kanilang tinatanggap sa pagtuturo at ang kanilang lubhang pagbibigay diin sa retorika bilang sining ng pakikipagtalo at hindi sa sustansya ng talumpati.
_____ 14. Ayon sa kanya ang retorika ay “Ang sining ng argumentong pagsulat.”
_____ 15. Oratoryong kakitaan ng mga mabulaklak at mga madamdaming pananalita.

Pangalan: _____
Kurso at Seksyon: _____
Lagda ng Propesor: _____

Petsa: _____
Propesor: _____

Enumerasyon:

Limang Mahahalagang Elemento ng Pagtatalo Ayon kay Corax

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Dalawang Kawastuan na Kailangan sa Pagpapahayag

6. _____
7. _____

Kontribusyon ni Cicero sa Retorika

8. _____
9. _____
10. _____

Dalawang (2) Paraan ng Pagpapahayag ng Tao

11. _____
12. _____

Aspetong Pangwika para sa Kakayahang Pang-linggwistika

13. _____
14. _____
15. _____

Pangalan: _____
Kurso at Seksyon: _____
Lagda ng Propesor: _____

Petsa: _____
Propesor: _____

I. Pagpupuno

Panuto: Isulat sa patlang ang tinutukoy sa mga pahayag.

- _____ 1. Ang puhunan ng mga pari at ministro ng alinmang sekta ng relihiyon sa kanilang pagpapalaganap ng pananampalataya.
- _____ 2. Isang katangiang pang-istilo na hindi dapat ipagsawalang bahala ng sinuman nang maging makatotohanan ang pagpapahayag dahil dito namumuni ang katapatan at dito naaaninag ang kaluluwa ng nagsasalita o nagsusulat, gayundin, dito natataya ang kanyang pagkatao, at dito nakasalalay ang kanyang tagumpay.
- _____ 3. maingat, maayos at masinop sa paggamit ng wika, ang matalino, maguni-guni, at malikhaing pagsasabuhay nito sa bawat sitwasyong kinalalagyan ng tao ay napangyayaring matagumpay.
- _____ 4. Isang makatang Ingles, na lumikha ng tulang Patay na ang Salita.
- _____ 5. Ito'y salitang tumutukoy sa maayos, malinaw, maengganyo at magandang pakinggan o basahin ang pagsasabi.
- _____ 6. Relasyon sa Retorika na nagdudulot ng kawastuan sa pahayag.
- _____ 7. Salitang tumutukoy sa katimpian sa pagsasalita.
- _____ 8. Ang nagsabing: “Ang retorika ay kakayahang maanino, mawari o makilala sa bawat kaso ang makukuha o magagamit na mga paraan sa paghimok.”
- _____ 9. Ang nagsabing: “Ang pagtalakay sa anumang adhikain ay batay sa mabuting panlasa at pagpapasiya ng orador at sapat na kaalaman sa retorika na magsasa-alang-alang sa isyu ng moralidad upang maging magaling na mananalumpati.”
- _____ 10. Ang nagsabing: “Ang Retorika ay siyensya o agham ng paghimok o pagpapasang-ayon.”

MGA PAGSUSULIT PARA SA YUNIT-2

Pangalan: _____
Kurso at Seksyon: _____
Lagda ng Propesor: _____

Petsa: _____
Propesor: _____

Enumerasyon:

Tatlong Katangian ng Pananalita

1. _____
2. _____
3. _____

Apat na Katangian ng Mabigat na Pahayag

4. _____
5. _____
6. _____
7. _____

Tumutulong sa Kagandahan ng Pananalita

8. _____
9. _____
10. _____

Pangalan: _____
Kurso at Seksyon: _____
Lagda ng Propesor: _____

Petsa: _____
Propesor: _____

PAGSASANAY:

A. Isulat kung **nang** o **ng** ang dapat ilagay sa patlang.

1. Lakad _____ lakad ang ahente ng seguro
2. Tumawag siya _____ taong tutulong sa amin
3. Ang ugali _____ batang iyon ay napakabuti.
4. Gabi na _____ sila'y dumating.
5. Sumasaya ang mga anak _____ dumating ang ama
6. Pinaalalahanan _____ ina ang anak na mangingibang bayan
7. Nagmamakinilya _____ "term paper" si Alfred.
8. Naglinis _____ naglinis ng mga kwarto si Lilibeth sa buong maghapon.
9. Tuluyan _____ nalaglag ang luha ng nakikiusap na babae.
10. Tuwang-tuwa _____ Makita kami.
11. Hinanap _____ hinanap ni Vicky ang nawawalang relo hanggang sa nakita niya.
12. Nakatapos na siya _____ ng pag-aaral.
13. Naghulog siya _____ sulat kahapon.
14. Biniro niya ang batang lumalakad _____ patalikod.
15. Masayang-masaya siya _____ masalubong namin.

Pangalan: _____
Kurso at Seksyon: _____
Lagda ng Propesor: _____

Petsa: _____
Propesor: _____

PAGSASANAY:

B. Sabihin kung o kong ang dapat ilagay sa patlang.

1. Balak _____ tulungan ka ngunit wala akong magagawa dahil sa napakalayo ng kinaroroonan mo.
2. Ibig _____ Makita ang ating mga naging kaklase sa elementarya.
3. Makakapasa kayo _____ hindi kayo magpapabaya sa inyong pag-aaral.
4. Itinatanong niya _____ may maitutulong siya sa atin.
5. Ang kasama _____ kaibigan ay mapagkakatiwalaan.
6. Tapat siya _____ mangako.
7. Hindi mo pasasamain ang loob ng iyong mga magulang _____ mabuti kang anak.
8. Ang aking pamangkin ay binabalak _____ pag-aralin
9. Pahihintuin siya sa pag-aaral _____ magbubulakbol.
10. Inaanyayahan _____ dumalo ang lahat sa palatuntunan naming sa lunes.
11. _____ naging mabuti kang kaibigan ay hindi ka iiwasan ni Noemi.
12. Matagal _____ pinag-isipan ang proyektong ito.
13. Ang aklat _____ ito ay regalo sa akin ni Pearl.
14. Aasenso ang negosyo ni Gilbert _____ aasikasuhin niya ito.
15. Ang itinago _____ kaunting pera ay pinakinabangan ko sa oras ng kagipitan.

Pangalan: _____
Kurso at Seksyon: _____
Lagda ng Propesor: _____

Petsa: _____
Propesor: _____

PAGSASANAY:

C. Isulat kung **may o mayroon** ang dapat ilagay sa patlang.

1. _____ magandang hinaharap ang taong may paninindigan
2. Sila ay _____ ginagawang mga palamuti para sa simbahan.
3. _____ pagsusulit ba kayo bukas?
4. Si Rose ay _____ ding magandang katangiang katulad mo.
5. _____ dumarating na sasakyan, tumabi kayo sa gilid ng
lansangan.
6. Si Vincent ay _____ daw pupuntahan kaya hindi makakasama sa
atin.
7. _____ maganda nga pag-uugali si Dexter kaya marami siyang
kaibigan.
8. Ang pamilya ni Alex ay _____ sa kabikulan.
9. Si Edna ay _____ sasabihin daw sa iyo.
10. _____ lamig na hatid ang simoy ng hangin.
11. Ang magkakapatid ay _____ nang kanya-kanyang pamilya.
12. _____ inyu-inyo kayong tahananang dapat pagyamanin.
13. Ang sabi ni dennis ay _____ bilin daw ang iyong ama
14. _____ dinaramdam ka yata.
15. _____ bang magulang na nakatiis sa anak.

Pangalan: _____
Kurso at Seksyon: _____
Lagda ng Propesor: _____

Petsa: _____
Propesor: _____

PAGSASANAY:

D. Isulat kung **Subukin at Subukan** ang dapat ilagay sa patlang.

1. _____ mo ang mga bata sa kwarto at baka kung anu-ano ang nililikot.
2. Ang bagong biling pluma ay _____ mong gamitin.
3. _____ ninyong ipahid ang kremang ito at kikinis ang inyong balat.
4. _____ ninyo ni Roger ang ating mga kalaban sa laro at nang malaman natin ang kanilang plano.
5. Ang wika ni Edward ay _____ daw nating sumali sa paligsahan.
6. Ang utos ng iyong ina ay _____ ninyo ang mga kilos ng mga taong nakituloy sa inyo.
7. _____ nating gamitin ang bagong labas na “floor wax”.
8. Ang sabi ni Rina ay _____ mo ang iyong kakayahan bago ka sumuko.
9. _____ kaya natin ang ginagawa nilang pagtitimbang ng palay nang malaman natin kung may daya.

10. _____ mong sumira sa pangako at wala nang maniniwala
sa inyo

Pangalan: _____ Petsa: _____
Kurso at Seksyon: _____ Propesor: _____
Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

E. Isulat kung **Pahirin at Pahiran** ang dapat ilagay sa patlang.

1. Ang ibig niya ay _____ ka ng lusyong.
2. Ang kanyang likod ay _____ mo ng pawis.
3. Ang dumi sa kamay mo ay _____ mo.
4. _____ mo ang luha ng bata sa pisngi.
5. Ang sabi ni Betty ay _____ daw ninyo ng pintura ang mga dingding ng kwarto.
6. Ayaw niyang _____ ng lipstick ang kanyang mga labi.
7. _____ mo ang kalungkutan sa iyong mukha.
8. Ang bilin ng iyong ina ay _____ mo ng mantikilya ang mga pandesal.
9. Ang dapat ay _____ natin ang sama ng loob harapin ang bukas nang may ngiti.
10. _____ kaya natin siya ng alcohol sa noo nang bumaba ang kanyang lagnat?

Pangalan: _____ Petsa: _____
Kurso at Seksyon: _____ Propesor: _____
Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

F. Isulat kung *Operahin at Operahan* ang dapat ilagay sa patlang.

1. Dapat nang _____ ang may karamdaman nang hindi na magtiis ng hirap.
2. Ang kanyang bukol ay kailangan _____.
3. Ang gusto ni Marissa ay _____ na siya agad.
4. Ibig nang _____ ng doctor anf mata ng pasyente.
5. Talaga bang kailangang _____ ang iyong ina.
6. Pinipilit niyang _____ ng duktor ang kanyang bisig na namamaga.
7. Hindi pumapayag si Mang Ben na _____ ang kanyang mga anak.
8. Mapanganib _____ ang puso ng tao.
9. Itinatanong ni Loida kung pumapayag kang _____ ang iyong tonsil.
10. Ang payo ng manggagamot ay huwag nang _____ si Mang Romeo.

Pangalan: _____ Petsa: _____
Kurso at Seksyon: _____ Propesor: _____
Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

G. Isulat kung **Sumakay at Magsakay** ang dapat ilagay sa patlang.

1. _____ na tayo at aalis na ang dyip.
2. Ang ibig nila ay _____ ng maraming kargada.
3. _____ ka ng mga kaibigan mong kakasya sa ating sasakyan.
4. Ibig daw niyang _____ sa Love Bus.
5. Saan ka ba dapat _____ ng mga pasahero?
6. Bakit ayaw mo pang _____ ay tanghali na?
7. Inuutusan niya ang kanyang amo na _____ ng kahon-kahong patatas sa trak.
8. Mahirap _____ ng taong hindi mo kilala.
9. _____ siya agad sa bus nang hindi mahuli sa klase.
10. Tawagin mo ang iyong kaklase, sabihin mong _____ na sila at ihahatid natin.

Pangalan: _____ Petsa: _____
Kurso at Seksyon: _____ Propesor: _____
Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

H. Isulat kung **Rin at Din** ang dapat ilagay sa patlang.

1. Ikaw ay tao _____ na may puso at damdamin kahit isang mahirap.
2. Nasagot _____ niya ang mga tanong ng guro.
3. May balak _____ siyang maglakbay katulad mo.
4. Isa _____ siya sa nagkapalad na manalo sa Sweepstakes.
5. Hinihintay _____ siya ng kanyang Lolo at Lola.
6. Sinagot _____ niya sa wakas ang mga sulat ng kanyang kaibigan.
7. May singaw _____ pala ang tubong iyan.
8. Mabuti na _____ ang umuwi siya sa lalawigan kaysa
mapahamak dito sa lungsod.
9. Nalungkot _____ siya nang mangibang bansa ang kanyang
kaibigan.
10. Magtatagumpay ka _____ baling araw.

Pangalan: _____ Petsa: _____
Kurso at Seksyon: _____ Propesor: _____
Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

I. Isulat kung Sila at Sina, Kina at Kila ang dapat ilagay sa patlang.

1. Hinihintay ba natin _____ Betty at Carol?
2. Pinagtitiwalaan namin _____ sapagkat mababait.
3. _____ ba ang taong hinahanap mo?
4. _____ Thelma at Tessie ay kapwa matulungin.
5. Kinuha niya _____ Norma ang mga padala ng kanyang ina.
6. Hindi namin ibig na _____ ay masangkot sa basag-ulo.
7. _____ Benjie, Ric at Teddy ay mabuting makisama.
8. Hinahanap ng kanilang ina _____ Roderick at Raymond.
9. _____ Sally ka ba pupunta?
10. Tanghali na ay wala pa _____ Susan at Fely.

Pangalan: _____ Petsa: _____
Kurso at Seksyon: _____ Propesor: _____
Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

J. Isulat kung **Hagis at Ihagis** ang dapat ilagay sa patlang.

1. Ang _____ niya ng bola ay malakas kaya hindi nasalo ni Fermin.
2. Dapat na _____ ni Rigor ang bola sa tamang oras.
3. _____ mo na at sasaluhin ko.
4. Talagang mahusay ang _____ mo, pasok sa ring ang bola.
5. Ang pagkain ay di mo dapat _____.
6. Malayo ang _____ ni Gerald ng kanyang laruan.
7. Huwag mong _____ ang baso at mababasag.
8. Humanga kami sa _____ mong ginawa kanina sa bola nang ipasa mo kay Randy.
9. Masama ang _____ na ginawa ni Armand, tinamaan ang kasama niya sa koponan.
10. Bakit ayaw mo pang _____, kanina pa siya naghihintay.

Pangalan: _____ Petsa: _____
Kurso at Seksyon: _____ Propesor: _____
Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

K. Isulat kung **Napakasal at Nagpakasal** ang dapat ilagay sa patlang.

1. _____ sina Mang Ding at Aling Teresa ng pamangking binata.
2. Kailan pa _____ sina Alberto at Zeny?
3. Sa Hong Kong _____ ang magkasintahan.
4. Ang mga magulang ay _____ ng kaisa-isang anak.
5. Totoo palang _____ na sina Lito at Nita.
6. _____ na si Virgie kay Zandro.
7. _____ nang maramihan ang punongbayan ng mga nagsasama nang hindi kasal.
8. _____ ka na ba sa iyong kababata?
9. Totoong _____ ng dalawang katulong sa bahay ang mag-asawang Daniel at Luming.
10. Hindi mo naibalita sa amin na _____ ka na kay Loida.

Pangalan: _____ Petsa: _____
Kurso at Seksyon: _____ Propesor: _____
Lagda ng Propesor: _____

Pagpapakahulugan:

Panuto: Ibigay ang kahulugan ang mga Idyomatikong mga Pahayag.

- _____ 1. Dagok ng kapalaran
- _____ 2. Asal-hudas
- _____ 3. Di-mahayapang gating
- _____ 4. Binuksan ang dibdib
- _____ 5. Ahas na tulog
- _____ 6. Ikapitong langit
- _____ 7. May uwang sa puwit
- _____ 8. Pabalat-bunga
- _____ 9. Magbilang ng poste
- _____ 10. Lagot ang pisi
- _____ 11. Matulis ang nguso
- _____ 12. Namamana sa dilim
- _____ 13. Nahuhulog ang katawan
- _____ 14. Susuubin ang kamanyang
- _____ 15. Matandang tinali

Pangalan: _____

Petsa: _____

Kurso at Seksyon: _____

Propesor: _____

Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

- I. Basahin ang tulang ito at pagkatapos ay sagutan ang mga tanong sa ibaba.

ISANG ALAMAT

Ni: Cresencio G. Clemente

Sumilip ang buwan sa siwang ng ulap

Ngunit napangiti at biglang tumago.

Ang payapang lawa pala'y nakatanghod

At hinihintay lang sumilay ang buwan

Upang ito'y puklin ng tinging malagkit.

Pamuling sumilip sa ulap ang buwan

Na may tangka palang sa lawa maglunoy.

Nang inaakalang ang lawa ay tulog,

naghubad ng saplot: harot na naligo,

Habang itong lawa ay kilig sa tuwa.

hinayaan munang buwan ay malingat

Sa sinisid-sisid at nilanguy-langoy,

At nang magtanong lawa ay di na makali,

Biglang sinambilat ang nagitlang buwan

Na di hangad palang ang puri'y mawaglit.

Natinag ang burak. Nalabo ang tubig.

Ang buwan: umilap; kagyat na naglaho.

Nang muling luminaw ang nalabong lawa,

ang buwan ay hayu't suksok na sa bundok;

Halatang kinilig sa pagkakangiti!

Mga Tanong:

Panuto: Ano ang kasingkahulugan ng mga salitang nakasulat nang pahilig? Gamitin sa sariling pangungusap ang mga ito.

a. sa *siwang ng ulap*

1. (kahulugan) _____

2. (sariling pangungusap) _____

b. ang lawa pala'y *nakatanghod*

3. (kahulugan) _____

4. (sariling pangungusap) _____

c. sa lawa *maglunoy*

5. (kahulugan) _____

6. (sariling pangungusap) _____

d. lawang *di-makali*

7. (kahulugan) _____

8. (sariling pangungusap) _____

e. kagyat na *naglaho*

9. (kahulugan) _____

10. (sariling pangungusap) _____

Pangalan: _____

Petsa: _____

Kurso at Seksyon: _____

Propesor: _____

Lagda ng Propesor: _____

I. Pagpupuno (Tayutay)

Panuto: Isulat sa pantlang ang tinutukoy sa mga pahayag.

- _____ 1. Isang anyo ito ng panawagan o pakiusap sa isang taong hindi kaharap, nasa malayo o kaya'y patay na . Gayundin sa mga kaisipan o mga bagay na binibigyang katauhan sa parang kaharap na na kinakausap.
- _____ 2. Ginagamit ito para bigyang buhay , pagtaglayin ng katangiang pantao- talino, gawi, kilos, ang mga bagay na likas na walang buhay. Ito'y naisasakatuparan sa pamamagitan ng mga pananalitang nagsasaad ng kilos tulad ng pandiwa, pandiwari at pangngalang diwa.
- _____ 3. "Pag-uulit ng isang salitang nasa unahan ng isang sugnay" ayon kay Rufino Alejandro
- _____ 4. Ito ang paggamit ng mga salitang kung ano ang tunog ay siyang kahulugan.
- _____ 5. Binabaliktad ang ayos ng pahayag.
- _____ 6. Paraan itong pawang mga piling-pili, mabubuti at magagaang pananalita ang ginagamit sa mahinahong pagsasabi, sa gayon, maaya at bukal sa kalooban itong matanggap ng pagsasabihan.
- _____ 7. Hindi ang pangunahing hudyat nitong salita na sa akda ay isang pagsalungat, pagpipigil o di-pagsang-ayon, ngunit ito'y pakunwari lamang, isang kabaliktaran, sapagkat ang paghindi ay sadyang nagpapahiwatig ng pagtutol.
- _____ 8. Nagsasaad ito ng matitinding damdamin pagsisisi, panghihinayang, pagkalungkot, pagkapoot, kawalan, kabiguan, panaghoy, atbp.
- _____ 9. Dito'y pataas na pinagsusunod-sunod ang kahalagahan ng mga salita o kaisipan mulang pinakamababang antas hanggang pinakamataas.
- _____ 10. Pinagsasama o pinag-uugnay rito ang dalawang bagay na magkasalungat nang mangibabaw lalo ang katangiang ipinahahayag.

Pangalan: _____
Kurso at Seksyon: _____
Lagda ng Propesor: _____

Petsa: _____
Propesor: _____

PAGSASANAY:

A. Mga Idyomatikong pahayag sa Filipino

I. Basahin ang mga sumusunod na pangungusap at isulat ang **titik** sa patlang na kumakatawan sa kahulugan ng mga salitang pariralang nakasulat na pahilig.

- _____ 1. Ayaw kong maniwala na kaya nakakuha siya ng mataas na marka sa pagsusulit ay dahil *dinuktor* niya ito.
- a. Minalian
 - b. Winasto kahit mali
 - c. Iniayos sa pamamagitan ng pandaraya
 - d. Ipinawasto sa matapat na kaibigan
- _____ 2. Talagang *tabla ang mukha mo*. Hindi mo man lang inisip na ako ang nagpasok sa iyo sa trabaho. Bakit mo ako siniraan sa ating hepe?
- a. Wala munti mang kahihiyaan
 - b. Makinis
 - c. Magaspang
 - d. Mahusay umarte
- _____ 3. Kay nagmagandang-loob si Luz ay dahil *naghuhugas* siya ng *kamay*. kaya huwag mo siyang paniwalaan.
- a. Malinis sa katawan
 - b. Matampuhin
 - c. Ibig makipagkaibigan
 - d. Umiiwas magkaroon ng pananagutan sa isang naganap na pangyayari
- _____ 4. Ngayon lang ako nakakita ng labanang *ngipin* sa ngipin.
- a. Kagatan
 - b. Murahan
 - c. Gantihan ng ubos-kaya
 - d. Walang sakitan
- _____ 5. Sinabi ko na sa iyong mapapahamak ka, hindi mo man lang ako pinakinggan. Talagang *matigas* ang ulo mo.
- a. Basagulero
 - b. Mahirap pasunurin
 - c. Batugan

d Layas

Pangalan: _____
Kurso at Seksyon: _____
Lagda ng Propesor: _____

Petsa: _____
Propesor: _____

PAGSASANAY:

Pagpapatuloy:

- _____ 6. Naku, *parang uod ang katawan* ni jong. Umupo ka nga.
- a. Masyadong malikot
 - b. Payat na payat
 - c. Mataba
 - d. Siksik na siksik ang laman
- _____ 7. Dinaramdam kong hindi kita mapautang. *Lagot ang pisi* ko.
- a. Nagugutom
 - b. Walang tiwala sa kapwa
 - c. Kuripot
 - d. Walang salaping panggastos
- _____ 8. Kung iyan ang *guhit ng palad* ni itay, anong magagawa natin?
- a. Patakaran sa buhay
 - b. Patakaran sa pamumuhay ng pamilya
 - c. Kapalaran
 - d. Kagustuhan
- _____ 9. Naku, *nagdilang angel* si G. Cuison. Naging manunulat nga ako ng aming pahayagang pampaaralan.
- a. Naging totoo ang sinabi
 - b. Nanghula
 - c. Nagbiro
 - d. Natuwa
- _____ 10. Kung *malikot ang kamay* na batang iyan, bakit dinala mo pa siya rito?
- a. Maraming salapi
 - b. May eksema sa kamay
 - c. Magnanakaw
 - d. Mahusay gumuhit
- _____ 11. Sinabi ni Dr. Vallaflor na kaya ka *buto't balat* ay ayaw kang kumain ng mga masusustasiyang pagkain.
- a. Nanghina
 - b. Payat na payat
 - c. Sakitin
 - d. Matamlay
- _____ 12. Kawawa naman ang titser ko. Maganda at mahusay pa namang magturo pero parang *buburuhin* ang sarili.

- a. Hindi na mag-aasawa
- b. Mamamatay
- c. Magtitinda ng buro
- d. Magbibitiw sa tungkulin

Pangalan: _____

Petsa: _____

Kurso at Seksyon: _____

Propesor: _____

Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

Pagpapatuloy:

- _____ 13. Aha, kaya ka pala ayaw ngumiti ay *kulang ang bakod mo*.
- a. Namamaga ang nguso
 - b. Bungi
 - c. Nagdurugo ang puso
 - d. Bagong gawa ang ngipin
- _____ 14. *Parang apoy na binuhusan ng tubig* ang galit ni Aling Flor nang makita kanyang apo.
- a. Nagsiklab
 - b. Biglang napawi
 - c. Naging mahinahon
 - d. Nagtuloy
- _____ 15. *Kalamayin* mo ang loob mo, Manang. Lahat tayo'y daraan sa ganyang pagsubok.
- a. Matuwa
 - b. Kalimutan ang sama ng loob
 - c. Maging matatag
 - d. Magpakahinahon

B. Mga Patayutay na Pananalita

- _____ 1. Kaya hindi ko matanggap ang pag-ibig ay dahil *ika'y walang dila*.
- a. Bulol
 - b. Pipi
 - c. Ngongo
 - d. Hindi makapagsalita dahil mahihiya
- _____ 2. Aba, *hinahabol* ka na ng barbero.
- a. Mahabang buhok, kailangan ng pagupitan
 - b. Maruming buhok
 - c. Buhok na may bulaklak
 - d. Naglalangis na buhok
- _____ 3. Ang akala ko'y tunay siyang lalaki. *Natanso* ako.
- a. Nadaya
 - b. Napaibig
 - c. Naging awi sa pag-ibig
 - d. Nanakawan
- _____ 4. Ay, naku *isip-lamok* ka pala e,

- a. Matalino
- b. Madaling mailto
- c. Makakalimutin
- d. Mahina ang isip

Pangalan: _____

Petsa: _____

Kurso at Seksyon: _____

Propesor: _____

Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

Pagpapatuloy:

- _____ 5. Huwag mong pakialaman ang pag-uusap ng mag-asawa. *Labas ka sa bakuran.*
- a. Di dapat bantayan
 - b. Di dapat pakinggan
 - c. Di dapat pakialaman
 - d. Di dapat ipamalita
- _____ 6. Maiinip ang taong kausap mo. *Para kang naglalakad sa liwanag ng buwan.*
- a. Mabilis malakad
 - b. Mahinay maglakad
 - c. Tuloy-tuloy
 - d. Pahinto-hinto maglakad
- _____ 7. Bakit ganoon si Lolo Ando? *Amoy- beha.*
- a. amoy-tabako
 - b. Amoy-lupa
 - c. Amoy-babae
 - d. Amoy-kalan
- _____ 8. Bilib na ako sa iyo, Nana Gloria. *Matibay ang loob.*
- a. Malakas ang bisig
 - b. Hindi agad tinatablan o dinadapuan ng sakit
 - c. Sakitin
 - d. Matapang
- _____ 9. Nang matuklasan ang kanyang pandaraya sa pagsusulat ay *para siyang natunaw na yelo.*
- a. Ibig umiyak
 - b. Ibig mawala sa laki ng kahihyan
 - c. Ibig masiraan ng bait
 - d. Magpapakamatay
- _____ 10. Sa panahon ngayon na kailangan tayong magtipid, huwag nating tularan ang mga taong *nagtatapon kuwarta.*

- a. Mayaman
- b. Nag-iipon ng kuwarta sa bangko
- c. Nagbibigay ng salapi sa kawanggawa
- d. Walang patumaggang gumasta

Pangalan: _____ Petsa: _____
 Kurso at Seksyon: _____ Propesor: _____
 Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

Pagpapatuloy:

- _____ 11. Kung si itay ang haligi ng tahanan at si inay ang ilaw, sino naman ang *hiyas ng tahanan*.
- a. Pinakatanging apo
 - b. Pinakatanging anak na lalaki
 - c. Pinakatanging utusan sa bahay
 - d. Pinakatanging anak na babae
- _____ 12. Iwasan mo ang mga *maanghang na biro* upang igalang ka ng iyong kapwa.
- a. Masasakit
 - b. Birong tungkol sa sekso
 - c. Katawa-tawang biro
 - d. Birong totoo
- _____ 13. Talaga namang habang pinapanood ko ang pelikula ay *tumayo ang aking balahibo*.
- a. Kinikilabutan
 - b. Nangangati ang katawan
 - c. Nag-init ang katawan
 - d. Nagsisikip ang dibdib
- _____ 14. Masyado kang *baboy* sa katawan. Maligo ka nga.
- a. Matakaw kumain ng baboy
 - b. Salaula
 - c. Maitim ang kulay ng balat
 - d. Nangangati ang katawan
- _____ 15. Pababayaan mo ba at itatakwil ang mga *bato sa lansangan*.
- a. Taong mahihirap

- b. Batang yagit
- c. Taong itinuturing na walang halaga
- d. Taong nasisiraan ng bait

Pangalan: _____ Petsa: _____
 Kurso at Seksyon: _____ Propesor: _____
 Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

II. Isulat sa patlang ang uri ng tayutay sa mga sumusunod na kaisipan.

- _____ 1. Dalawang taon siya sa lupa ng “the brave ang the free”.
- _____ 2. Bakit mo nilapangastangan ang kamay na nagpakain sa iyo?
- _____ 3. Para silang mga multong sa ngitngit ng dilim ay nangaglalamay.
- _____ 4. Akalain ko bang ika’y isang ahas na pagkatapos alagaan ay tutuklaw sa akin.
- _____ 5. Isa siyang Shylock sa kasakiman.
- _____ 6. Nagalit ang buwan sa haba ng gabi.
- _____ 7. Gampanan mo ang pagiging haligi ng tahanan.
- _____ 8. Kumukulo ang dugo ko kapag nasisilayan ko si Nilda.
- _____ 9. Naging buwaya siya sa basketbal kahapon.
- _____ 10. Ang gara niyang magdala ng damit, ala-Reyna Elena.
- _____ 11. Nadurog ang bamban ng kanyang mga tainga dahil sa lakas ng iyong karaoke.
- _____ 12. Si Juanito ay hindi sinungaling, mapaggawa lamang siya ng mga salita at kuwento.
- _____ 13. Ang Manaoag ang Antipolo ng Pangasinan.
- _____ 14. Ubod siya ng galang. Ni hindi nanginginupo sa matatanda.
- _____ 15. Kaawa-awang ama! Itinakwil ng anak matapos mapaalila, mapag-aral lamang ito.

_____ 16. Ang batang anak ni Susan ay mahirap maintindihan, ayaw kumain pero nagugutom daw, iyak nang iyak at inaantok, ayaw namang matulog, hinahanap ang ina at nang dumating naman ay itinataboy.

Pangalan: _____

Petsa: _____

Kurso at Seksyon: _____

Propesor: _____

Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

Pagpapatuloy:

_____ 17. Siya and Solomon sa kanilang pamilya.

_____ 18. Ang kanyang kabutihan ay nasa kanyang kapangitan.

_____ 19. Ang ina ang nakapantalon sa tahanan ng aming kaibigan.

_____ 20. Para kang pagong kung lumakad.

_____ 21. Sumungaw ang araw at nagliwanag and daigdig.

_____ 22. Ang linis-linis ng bahay ninyo, mukhang hindi nasasayaran ng walis.

_____ 23. Isang ahas ang kaibigan ni Nancy.

_____ 24. Bunduk-bundok na mga pinggan ang hinuhugasan ni Myrna.

_____ 25. Dala ni Rizal and kanyang Balagtas nang magtungo sa Europa.

Lagda ng Propesor: _____

Propesor: _____

Pangalan: _____ Petsa: _____
Kurso at Seksyon: _____ Propesor: _____
Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

Panuto: Uriin at isulat sa patlang ang salitang **Ganap o Di- Ganap** ang mga ibinigay na pahayag.

- _____ 1. Naku po!
- _____ 2. Umuulan na.
- _____ 3. Magandang hapon po?
- _____ 4. Naglilinis ako ng bakuran.
- _____ 5. Kumuha ng mais sa tumana ang kapatid ko.
- _____ 6. Maliligo ba kayo sa ilog?
- _____ 7. Umaraw na sana.
- _____ 8. Sa isang linggo na lang
- _____ 9. Paalam na po!
- _____ 10. Kumuha ang bata sa mesa ng pagkain.
- _____ 11. Siya ang nagwagi sa timpalak.
- _____ 12. Abogado ang kapatid ni Sonia.
- _____ 13. Ang maganda ay hinahangaan ng mga tao.
- _____ 14. Ate! Nanay! Ruben!
- _____ 15. May tao sa silong.

Pangalan: _____

Petsa: _____

Kurso at Seksyon: _____

Propesor: _____

Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

Enumerasyon:

Dalawang Uri ng Paksang Pangungusap

1. _____

2. _____

Mga Uri ng Talata Ayon sa Kinalalagyan sa Komposisyon

3. _____

4. _____

5. _____

6. _____

Layunin ng Panimulang Talata

7. _____

8. _____

9. _____

10. _____

Pangalan: _____
Kurso at Seksyon: _____
Lagda ng Propesor: _____

Petsa: _____
Propesor: _____

PAGSASANAY:

Pagsasanay:

I. Sa Mabisang Pangungusap

Panuto: Ano ang tamang pahayag. a o b? Isulat muli ang tamang sagot.

1. a. Hinigop niya ang tubig sa baso.
b. Ininom niya ang tubig sa baso.

2. a. Uminom siya ng malakas na alak.
b. Uminom siya ng matapang na alak.

3. a. Nilinis niya ang kanyang pandinig.
b. Nilinis niya ang kanyang tainga.

4. a. Kumaripas siya ng lakad.
b. Sumagsag siya ng lakad.

5. a. Mahinhin siyang tumawa.
b. Mahinhin siyang humalakhak.

6. a. Nagsialis ang bata sa bakuran.
b. Umalis ang bata sa bakuran.

7. a. Nagsikain at nangaghuhuntahan pa ang mga bisita.
b. Nagsikain at nangaghuntahan pa sa mga bisita.

8. a. Niyakap niya nang mahigpit ang ina.
b. Yinakap niya nang mahigpit ang ina.

9. a. Pinasan niya sa balikat ang bungkos ng kahoy.
b. Pinasan niya ang bungkos ng kahoy.

10. a. Ang bahay ba nyo ay malaki ?

b. Ang house ba ninyo ay big?

Pangalan: _____

Petsa: _____

Kurso at Seksyon: _____

Propesor: _____

Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

II. Kaisahan sa Pangungusap

Panuto: Itama ang mga sumusunod na mga pangungusap upang magkaroon ng kaisahan.

1. Pupunta kami sa ilog at kami ay mag-aaral pa ng leksyon.

2. Si Nene ay kinukuha ang mga bulaklak sa hardin para sa inay niya.

3. Mabait ang aso mo talaga.

4. Inilagay ni Roy ang aklat sa mesa na inabot ng Kuya Doy niya.

5. Sinungkit ni Don ang papaya sa puno ng hinog na.

6. Si Aling Nene ay binili ang manika para sa apo niya.

7. Tinawagan ni Rolly si Dan sa telepono na pinauuwi na niya

8. Ang batang nadapa na maliit ay dumurugo ang bibig.

9. Nagsuot siya ng sapatos sa paa.

10. Binasa ko ang aklat sa mesa na makapal.

Pangalan: _____
Kurso at Seksyon: _____
Lagda ng Propesor: _____

Petsa: _____
Propesor: _____

PAGSASANAY:

III. Mga Kaganapan ng Pangungusap:

Panuto: Sumulat ng pangungusap na ginagamit ang pariralang pangngalan ayon sa hinihingi.

Halimbawa: ni Ana – actor kaganapan
Kinuha ni Ana ang aklat sa mesa.

1. ng lalaki - - actor kaganapan

2. ng bola – kaganapang tagatanggap

3. para kay Andy – kaganapang benepektib

4. sa bukid- kaganapang lokomotib

5. ng lagare – kaganapang instrumental

6. ni Fred – kaganapang actor

7. dahil sa apoy – kaganapang kosatib

8. kina Arman – kaganapang lokatib

9. ng bulaklak – kaganapang tagatanggap

10. ng aso – kaganapang actor

Pangalan: _____
Kurso at Seksyon: _____
Lagda ng Propesor: _____

Petsa: _____
Propesor: _____

PAGSASANAY:

I. Pagkilala

Sa kaliwa ng bawat bilang ay may dalawang hanay ng mga patlang. Sa unang hanay, isulat lamang ang salitang **Panimula** kung ang pangungusap ay pasimula at **Pangwakas** kung pangwakas.

- _____ 1. . . . Ang bawat mamamayang Pilipino ay dapat magkaisa sa pagbibigay-tulong sa mga nasalanta ng baha sa Ormoc.
- _____ 2. Isang gabing tahimik ako ay naghihintay sa aking magandang dilag.
- _____ 3. Dito ba ako naaangkop sa paraiso na walang kumukupkop?
- _____ 4. . . . Bago ipinikit ni Elias ang kanyang mga mata, tiim-bagang nyang inusal ang “Mamamatay akong di ko nasisilayan ang buwang liwayway.”
- _____ 5. Dumudilim ang katanghaliang tapat at umalinsabay ang maliliyab na kidlat, ang nakabibinging dagundong at lagatakan ng mga bato sa bubong.
- _____ 6. Nagmistulang tabing dagat ang buong Pampanga sa buhangin.
- _____ 7. Batay sa mga naganap na pananalanta ng baha ang lahat ng ito’y mawawakasan sa kawikaang “Hahanapin ng kalikasan ang sarili nitong daan.
- _____ 8. Triplet na dewende ang isinilang ng isang ginang sa Mexico, Pampanga.
- _____ 9. Sobrang kamalasan ang inabot ng pamilyang Martin
ang dahil na-QI na ang ina, na-Munti ang ama na-Yakusa
anak.
- _____ 10. . . . Ang lahat kaya ng paghihirap na ito ay mababago sa pamamagitan ng dambuhalang LRT.
- _____ 11. 2001. . . ang siglo ng paghuhukom ng Diyos.
- _____ 12. “Oras na! Oras na!” ang sigawan ng walang disiplinang manonood. “Matiwasay po sana tayong maghintay pa ng ilang sandali” ang pakiusap ng emcee.
- _____ 13. Sa biglang tingin, santo mandin itong may sinasaulo banayad mag salita, kung ngumiti ay may hiwaga.
- _____ 14. Noon, naliligo lang sa ulan si Amanda nang naka-kamison

sa tabi ng riles. Ngayon, ayun sya sa gitna ng entanblado
naka-gown at naliligo sa ugong nang palakpakan.

_____ 15. . . . Umagos ang dugo sa Mendiola.

Pangalan: _____

Petsa: _____

Kurso at Seksyon: _____

Propesor: _____

Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

II.Talakayan

1. Bakit kailangan piliin ang paksa ayon sa interes ng magsusulat? Ipaliwanag sa pamamagitan ng pagbibigay ng halimbawa.

_____ 2. Ipaliwanag kung bakit kailangang isaalang-alang din ang mambabasa sa pagsusulat ng anumang akda.

_____ 3. Isa-isang ilahad ang mga bahagi nang komposisyon at pag- ibahin ang mga ito ayon sa nilalaman.

_____ 4. Sa anong mga kadahilanan at dapat isulat ng mabisa ang panimula at ang pangwakas?

5.Paano binubuong mabisa ang gitnang bahagi ng komposisyon?

MGA PAGSUSULIT PARA SA YUNIT-3

Pangalan: _____

Petsa: _____

Kurso at Seksyon: _____

Propesor: _____

Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

Enumerasyon:

Ang Tatlong uri ng Balangkas ayon sa Panlabas na Anyo (format)

1. _____

2. _____

3. _____

Dalawang Datos ng Balangkas

4. _____

5. _____

Tatlong Uri ng Balangkas ayon sa Pagkakasulat

6. _____

7. _____

8. _____

Mga Uri ng Lagom

9. _____

10. _____

11. _____

12. _____

Paraan ng Pagbubuod

13. _____

14. _____

15. _____

Pangalan: _____

Petsa: _____

Kurso at Seksyon: _____

Propesor: _____

Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

Panuto: Isulat sa patlang ang sagot sa mga sumusunod na kaisipan.

- _____ 1. Makakatulong ito para maging malinaw ang balangkas. Nararapat na magkakanay ang mga bahaging magkakasingkahulugan at magkakatimbang.
- _____ 2. Bawat bahagi ay binubuo ng pangungusap lang na nasa pormang deklarativo at o kaya'y interogativo.
- _____ 3. Bawat bahagi ay binubuo ng pangungusap lang na nasa pormang deklarativo at o kaya'y interogativo.
- _____ 4. Isang pagpapahayag ng pangunahing nilalaman ng anumang uri ng sulatin sa mas simple at mas maiintindihan pananalita. Nagsasaad ito ng pinakadiwa, tatak, at mga bagay-bagay na nasa orihinal na binasang katha.
- _____ 5. Iskeleton ng anumang sulatin maging isang simpleng komposisyon o isang mahabang sulatin na gaya ng Pananaliksik o Tesis (research paper) o di kaya naman ay Panahunang Papel .
- _____ 6. Itinuturing naman ito na isang uri ng pag-uulat ng mga binabasa.
- _____ 7. Ginagamit na uri ng paglalagom sa panitikan, kasulatang akademiko at legal.

- _____ 8. Karaniwang ginagawan ng ganitong paglalagom ay ang mga tula dahil sa malalim na pagpapakahulugan nito.
- _____ 9. Maayos na nilalagom ang naganap sa isang kwento mula sa simula hanggang sa wakas.
- _____ 10. Ang ganitong lagom ay $\frac{1}{3}$ ng orihinal na katha.

MGA PAGSUSULIT PARA SA YUNIT-4

Pangalan: _____

Petsa: _____

Kurso at Seksyon: _____

Propesor: _____

Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

Panuto: Isulat sa patlang ang sagot sa mga sumusunod na kaisipan.

- _____ 1. Ang pinakasentral na ideya na kumukontrol sa takbo ng sulatin.
- _____ 2. Mabisang kasangkapan upang matawag ang pansin ng mga bumabasa.
- _____ 3. Ang resulta o kinalabasan muna ang sinasabi bago isa- isahin at pagsunud-sunurin mula sa di-gaaanong mahalaga hanggang sa pinakamahalaga ang mga detalye.
- _____ 4. Ito naman ang ginagamit na panimula kung ang binibigyang larawan ay pook.
- _____ 5. Ang panimulang ito ay karaniwang nakikitang nakapanipi sapagkat mula ito sa tapat na pagsipi sa tiyak na pahayag ng isang taong bantog, dalubhasa, awtoridad .
- _____ 6. Ang panimulang ito'y anyong malumanay na pagkukwento.
- _____ 7. Isang uri ito ng panimula na nagtataglay ng kahalagahang unibersal na kawikaan, at maging sa mga pamilyar at pang-araw-araw na makatotohanang kaalaman ng lahat na nagtataglay ng diwa o aral.
- _____ 8. Ang panimulang ito'y ginagamit pag nagtatampok ng tao. Sapagkat nagbibigay deskripsyon, mga

malarawan at ma-aksyong salita ang ginagamit.

9. Sa panimulang ito, ang binibigyang diin ay ang pagkakaiba. Ang tuntuning sinusunod dito ay mas malaki ang pagkakaiba, mas matindi ang bisa.

10. Ito’y isang mapanggitlang panimula dahil di karaniwang sinasabi o naririnig sa araw araw ang pamamariralang ginagamit dito. Ito’y isang patayutay na pag papahayag.

Pangalan: _____ Petsa: _____

Kurso at Seksyon: _____ Propesor: _____

Lagda ng Propesor:

PAGSASANAY:

Mungkahing Gawain Panlahat

Sa mga naunang pahina’y nakatala ang mga istandard na paksaing pang-klase sa pagsulat ng komposisyon. Pumili ng isa sa isang kategorya at sumulat ng komposisyong nagtataglay ng mabisang panimula at pangwakas.

(Pamagat)

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Pangalan: _____ Petsa: _____
Kurso at Seksyon: _____ Propesor: _____
Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

Takdang Aralin:

Panuto: Gumupit ng tig-tatatlong halimbawa ng mabisang panimula at pangwakas sa mga babasahing Filipino. Wag kalilimutang magtalababa, para makilala ang pangalan ng may akda, ang pangalan ng babasahin, ang petsa ng pagkakalathala, atbp. Matapos makapangalap, Idikit ito sa mga parisukat sa ibaba.

Panimula
Panimula

Panimula

Pangalan:_____	Petsa:_____
Kurso at Seksyon:_____	Propesor:_____
Lagda ng Propesor:_____	

PAGSASANAY:

Pagpapatuloy:

Wakas

Wakas

Wakas

Pangalan: _____
Kurso at Seksyon: _____
Lagda ng Propesor: _____

Petsa: _____
Propesor: _____

PAGSASANAY:

Katangian ng Biliran

Nasa Biliran, Leyte ang may pinakamalinis na tubig sa buong mundo.

Ang Biliran ay ang dating Panamao sa bayan ng Leyte. Ito ay inaprubahang tawaging Biliran noong Abril 8, 1959 sa ilalim ng Republic Act No. 2141. Ang Biliran ay may lawak na 55.5 kilometro kuwardro. May pitong bayan at isang isla na tinatawag na kapital Maripipi. Ang kabisera ng Biliran ay Naval.

Ang Biliran ay maraming tourist spots – isa na rito ang Tumalistic Falls. Maaaring inumin ang tubig dito dahil ayon sa World Almanac, ito ang may pinakamalinis na tubig sa buong mundo.

Matatagpuan din sa Biliran ang San Beranado Swimming Fall na may natural na mountain spring na may amoy ng pabangong camia.

1. Anong uri ng komposisyon ang tekstong kababasa? Ipaliwanag.

2. May kahalagahan ba ang paksang tinalakay sa ating buhay bilang mga Pilipino? Ipaliwanag.

3. Ano ang epekto ng ganitong balita sa iyo at sa ibang mga bansa ng daigdig?

MGA PAGSUSULIT PARA SA YUNIT-5

Pangalan: _____

Petsa: _____

Kurso at Seksyon: _____

Propesor: _____

Lagda ng Propesor: _____

Pag-unawa sa Binasa

1. Ilahad ang kaibahan ng pangangatwiran sa pakikipagtalo.

2. Ipaliwanag ang dalawang uri ng pangangatwiran.

3. Anu-ano ang mga bahagi ng isang pangangatwiran? Ipaliwanag.

4. Basahin ang pangangatwiran tungkol sa Visiting Forces Agreement.

5. Ano ang tinatawag na VFA? Sang-ayon ka ba dito? Pangatwiran ang iyong sagot.

Mungkahing Gawain Panlahat

1. Magpangkat-pangkat alinsunod sa kailangang bilang ng tagapagsalita. Maghanda ng isang pormal na pagtatalo tungkol sa isa sa mga sumusunod na paksa:
 - A. Pasyahan na ang *Live-in* ay Dapat Pairalin sa Pilipinas
 - B. Pasyahan na Mahalaga sa Isang Koponan ng Basketbol ang Pagkakaroon ng mga Dayuhang Manlalaro.
 - C. Pasyahan na ang Simbahan ay May Karapatang Makialam sa Pamahalaan.

Gawain

Magdaos ng isang pagtatalo sa klase. Pangkatin ang mga mag-aaral sa apat na grupo. Pag-usapan ang tungkol sa pagtatalong gagawin.

Pangalan: _____
Kurso at Seksyon: _____
Lagda ng Propesor: _____

Petsa: _____
Propesor: _____

Pag-unawa sa Binasang

1. Kailan sinasabing pormal ang isang pagtatalo? Ipaliwanag ang kaibahan nito sa pagtatalong impormal.

2. Ilarawan ang pagtatalo alinsunod sa pamaraang Oxford.

3. Ibigay ang tungkulin ng bawat tagaganap sa pagdedebateng Oxford.

4. Isa-isahing tukuyin ang mga paalala sa pangalawang tagapagsalita.

Pangalan: _____
Kurso at Seksyon: _____
Lagda ng Propesor: _____

Petsa: _____
Propesor: _____

Pagsasanay:

Sumulat ng isang kathang nagbibigay-katwiran sa isang panig lamang hinggil sa pipiliin sa mga isyung sumusunod:

A Ang Planta Nuklear sa Pilipinas

- B. Pandaigdig na Disarmamento
C. Ang Panggagamot sa Pamamagitan ng Pananampalataya.

(Pamagat)

[illegible]

MGA PAGSUSULIT PARA SA YUNIT-6

Pangalan: _____
Kurso at Seksyon: _____
Lagda ng Propesor: _____

Petsa: _____
Propesor: _____

PAGSASANAY:

Gumawa ng isang lathalain hinggil sa naganap na paglusob ng Estados Unidos at Puwersang Kowalisyon sa mga bansang may terorismo.

(Pamagat)

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Pangalan: _____
 Kursong at Seksyon: _____
 Lagda ng Propesor: _____

Petsa: _____
Propesor: _____

PAGSASANAY:

1. Bakit ang kababasa mong tekstong *May lihim sa sandata ang Iraq* ay tinatawag na lathalain? Pangatwiran.

2. Ano ang lihim na sandata ng Iraq? Ipaliwanag.

3. Sang-ayon ka ba sa kanilang germ-warfare program? Bakit?

4. Sang-ayon ka ba sa economic sanctions na ipinatutupad laban sa Iraq? Bakit?

5. May epekto ba sa iyo at sa daigdig ang ganitong uri ng labanan? Ipaliwanag?

Petsa: _____
Propesor: _____

Sumulat ng isang lathalain tungkol sa isang tao, pook, ritwal o kalugod-lugod na paksa ng ibang bansa. Pumili ng isa sa mga ss. na paksa:

- Si Osama Bin Laden
- Ang mga Dapat Gawin Kapag May Malakas na Lindol
- Ang bagong Giyera ng Amerika
- Sangkatauhan sa Terismo
- Ang Giyera sa Afganistan

(Pamagat)

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are approximately 20 lines visible. The paper has a slight shadow on the right side, suggesting it's resting on a surface.

Pangalan: _____ Petsa: _____
 Kurso at Seksyon: _____ Propesor: _____
 Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

Gumawa ng isang manipesto hinggil sa paglulunsad ng kapayapaan sa buong daigdig.

(Pamagat)

Pangalan: _____ Petsa: _____
Kurso at Seksyon: _____ Propesor: _____
Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

Panuto: Basahin ang sumusunod na manipesto at sagutin ang mga tanong kasunod nito.

SALAMAT PO, PANGULONG ESTRADA

Kami pong mga opisyal at miyembro ng Philippine Airlines Employees Association (PALEA) ay nagpapaabot ng aming taus-pusong pasasalamat sa Pangulong Joseph Ejercito Estrada sa muling pagkabuhay ng flag carrier at panunumbalik ng byahe nito sa himpapawid. Walang angkop na mga salitang pwedeng maglarawan sa aming tuwa at kagalakan sa kakatuklas sa problema at pagkabawi ng puri sa pagkakabalik namin sa gawain para makapaglingkod sa ating mga mamamayan.

Para sa amin, ang panunumbalik ng operasyon ng PAL ang siyang pinakatampok na naisakatuparan ng Pangulong Estrada sa unang 100 araw ng kanyang panunungkulan. Ang determinasyon niyang maihanap ng solusyon ng krisis sa PAL ay isang matibay na batayan ng kanyang pangakong pag-uukulan ng pangunahing pansin ang kapakanan ng karaniwang manggagawa at pangangalagaan ang ekonomiya sa ibayong dagat. Nakatitiyak kami na malalampasan ng bansa ang anumang kinakaharap nitong suliranin sa sunod na anim na taon dahil mayroon tayong pangulong may magandang puso.

Maraming, maraming salamat po at kami nanganagko na susuklian naming ito ng panglilingkod sa bayan sa pamamagitan ng pagkakaloob ng mahusay, magalang at mapagkaibigang serbisyo sa bagong Philippine Airlines.

Mabuhay ka, Presidente Erap!

Mga Opisyal at Miyembro ng PALEA.

1. Ano ang pagkakatulad at pagkakaiba ng naunang manipesto ng PALEA sa ikalawang manipestong kababasa?

2. Ano ang maaaring maging epekto sa iyo at sa iyong daigdig sakaling tuluyang nagsara ang PAL?

Pangalan: _____ Petsa: _____
 Kurso at Seksyon: _____ Propesor: _____
 Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

Igawa ng komiks strip ang sumusunod na kuwento. Lagyan ito ng diyalogo at angkop na tauhan.

KUWENTO

Nakita ng gutom na pulubi ang isang kumpol na tsiko na nakabitin sa puno. Pinagmasdan iyon ng pulubi. Mataas, hindi niya maaabot kahit lundagin nya. Pero siya’y gutom na gutom, uhaw na uhaw. Umatras siya ng ilang hakbang, bumuwelo at tumalon, pero hindi nya naabot, hindi niya nakuha. Kung ilan pang talon ang ginawa nya, pero talagang hindi nya maabot ang tsiko. Tatakam- takam na umalis ang pulubi, bumubulong, “Kuuu! Siguradong matabang ang tsikong iyon, walang lasa!” Ang aral: Hindi masarap at walang kwenta sa iyo ang isang bagay na hindi mo nakuha.

--	--	--

Pangalan: _____

Petsa: _____

Kurso at Seksyon: _____

Propesor: _____

Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

Gumawa ng komik iskrip na binubuo ng siyam na kuwadro at may paksang global. Gumamit ng mga tauhang kilala sa buong mundo.

--	--	--

Pangalan: _____ Petsa: _____
 Kurso at Seksyon: _____ Propesor: _____
 Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

Gumawa ng sampung (10) islogan base sa mga nagaganap sa ating global na komunidad.

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

6. _____

-
-
7.

 8.

 9.

 10.

Pangalan: _____ Petsa: _____
 Kurso at Seksyon: _____ Propesor: _____
 Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

Gumawa ng islogan base sa mga sumusunod na pahayag:

Pahayag Blg. 1

Sabi ni Padre Mar DJ Arenas sa aklat niyang Isang Pastol, Isang Kawan, “Ang pag-aaral ng kasaysayan ay hindi lamang upang malaman ang nakaraan. Ito ay naglalayong ating maunawaan ang kasalukuyan. At sa ating pagkaunawa sa kasalukuyan ay mapaghandaan natin nang nararapat ang hinaharap.

Pahayag Blg. 2

Ang kadakilaan ay naipakikita ng isang tao sa pamamagitan ng pakikitungo niya sa maga dukha,” pahayag ni Carlyle.

Pahayag Blg. 3

Sabi ni Lord Chesterfield sa kanyang anak. ‘ ‘ Kung magagawa mo, dapat kang maging higit na matalino kaysa sa iba; ngunit huwag mong sasabihin iyon sa kanila. ‘ ‘

Pahayag Blg. 4

“Walang taong masasabing mabuti... Kung hindi siya naniniwala sa Diyos at kung hindi niya sinusunod ang kanyang mga utos, ‘ ‘ ang sabi ni Lord Robert Baden- Powell.

Pangalan: _____
Kurso at Seksyon: _____
Lagda ng Propesor: _____

Petsa: _____
Propesor: _____

PAGSASANAY:
Pagpapatuloy:

Pahayag Blg. 5

Sabi ng isang dakilang awtor: ‘ ‘ Ang paghahangad sa pagpapahalaga ng kapwa ay isa sa mga ikana-iiba ng tao sa hayop.

Pahayag Blg. 6

Ganito ang sinabi ni Dr. Nicholas Murray Butler, dating presidente ng Columbia University: ‘ ‘ Ang mga tao na walang iniisip at walang iniintindi kundi ang kanilang sarili ay masasabing nakakaawa. Bagaman sila’y nakapag-aral ay hindi rin sila naging edukado.

Pahayag Blg. 7

Sa aklat na may pamagat na “Ano ang Dapat Maging Kahulugan ng Buhay”, na sinulat ni Alfred Alder, isang tanyag na sikologong Viennese, ay may nasaad na ganito: “ang taong hindi interesado at hindi nagmamahal sa kapwa ay karaniwang nagkakaroon ng mga problema at nakapagdudulot ng kapinsalaan sa iba. Sa ganitong uri ng mga tao sumusulpot ang sarisaring kabiguan.”

Pangalan: _____

Petsa: _____

Kurso at Seksyon: _____

Propesor: _____

Lagda ng Propesor: _____

PAGSASANAY:

Pagpapatuloy:

Pahayag Blg. 8

Sa isang paksang “Salita at Paggawa” na tinalakay ni P. Alejo, S.J. ay ganito ang kanyang sinabi: “Ang katapatan ng isang tao ay hindi natataya sa dami ng kanyang mga salita kundi sa dami ng mga salitang pinaninindigan niya.”

Pahayag Blg. 9

Sinabi ng isang guro sa Filipino na si F.D.P: “Hindi pinag-uusapan kung saan kang paaralan o unibersidad nagtapos... kundi kung anong uri ka ng mag-aaral sa pinagtapusan mong paaralan.”

Pahayag Blg. 10

Sinabi ng isang guro sa Filipino na si F.D.P: “Ang pagtuturo ay isang bokasyon. Kung ikaw ay nagnanais ng mataas na suweldo at masaganang pamumuhay ay hindi nararapat sa iyo ang mundo ng pagtuturo.”

TALASANGGUNIAN

Alagad-Abad , Marietta 2003 Retorika Mandaluyong City, National Book Store.

Antonio, Lilia, et. al. 1975. Retorikang Pangkolehiyo (Manwal sa Filipino 12 at 13). Unibersidad ng Pilipinas, Quezon City.

Apar, Marcelo B., ed. 1991. Babasahing Pampanitikan para sa Teknikong mag-aaral. Teknolohikal na Unibersidad ng Pilipinas. Maynila.

Arrogante, Jose A. 1983. Panitikang Pilipino, Quezon City: National Book Store.

Arrogante, Jose A. 2000. Retorika sa Mabisang Pagpapahayag Mandaluyong City, National Book Store.

Casanova, Batua at Flores. 1984. Sining ng komunikasyon (Pandalubhasaan) Quezon City : Rex Printing Co., Inc.

Batnog, Aurora E., ed. 1993. Panunuring Pampanitikan:Mga Nagwagi sa Gawad Surian na Sanaysay. Maynila: Surian ng Wikang Pambansa.

Daluyan. 1997. Journal ng SWF sa Talakayang Pangwika. Tomo VIII, Blg. 1-2.

Diño, Felicitas F., et al. Pilipinas Kahapon Gabay ng Bukas. 1993. Maynila: UST Press. 1993.

Filipino Magazine. 1995. Taon 3, Blg. 122.

Filmag Magazine. 1997. Taon 4, Blg. 216.

Fortunato, Teresita at Valdez, Maria Estella. 1996. Pulitika ng Wika. Maynila: De la Salle University Press.

Gonzales, Lydia F., et al. 1980. Sining ng Pakikipagtalastasan (Pangkolehiyo). Quezon City: Rex Printing Co., Inc.

Lachica, Veneranda S. s. 2003 Wika at Retorika Quezon City GMK Publishing House

Lachica, Veneranda S. s. 1999 Wika ng Retorika Sta. Cruz Manila MK IMPRINT

Lee, Ricardo. Si Tatang at mga Himala ng Ating Panahon. 1998. Quezon City: Bagong Likha Publications, Inc.

Mariano, Juan P., Nicdao, Joseph T. at Avellanosa, Guadalupe. 1971. Balarila, Sayusay at Katha. Maynila: Pedro B. Ayuda & Co.

Panganiban, Jose Villa. 1971. Mga Simulaing Panretorika. San Juan, Rizal: Limbagang Pilipino.

Pineda, Ponciano B. et al. 1978. Sining ng Komunikasyon. Maynila: Katha Publishing Co.,

Sambago, Alfonso O. 1976. Sining ng Pagsasaling Wika. Quezon City: Rex Printing Co.,

Sauco, Consolacion P, et al. 1998 Retorikang Filipino (Pang-antas Tersaryo) Quezon City Katha Publishing Co, Inc.

Tiamson, Ligaya R., et al. 1981. Retorika. Quezon City: Rex Printing Co., Inc.

_____.1994. Wikang Filipino Retorika at Sulating Pananaliksik. Quezon City: Rex Printing Co., Inc.

Tumangan, Alcomtizer Sr., P. et al. 1997. San Jose, Quezon City: New Galaxie Lithographic Arts & Printing Press.

Tumangan, Alcomtizer Sr. P. et al. 1997 Retorika sa Kolehiyo Makati City, Grand Publication and Research Corporation